

KS. BOLESŁAW KUMOR

PREPOZYTURA TARNOWSKA

OPRACOWANIE MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH
DO ATLASU HISTORYCZNEGO KOŚCIOŁA W POLSCE

LUBLIN 1966

PRZEDMOWA

Praca niniejsza zgodnie z przyjętymi założeniami w rozprawie *Archidiaconat sądecki*¹ podaje schematyczny opis wszystkich instytucji o charakterze społeczno-kościelnym, istniejących w granicach parafii łacińskich na terenie prepozytury tarnowskiej. Zagadnienie początku i rozwoju samej prepozytury, oficjałatu okręgowego i dekanatu tarnowskiego zostanie przedstawione w rozdziale wstępnym.

Zakres czasowy pracy sięga górnej granicy początków każdej z omawianych instytucji. W wypadku niektórych parafii będzie to w. XII. Dolną natomiast cezurę opracowania stanowi pierwszy rozbiór Polski (1772) i przejście prepozytury pod panowanie austriackie, a nade wszystko erekcja 13 III 1786 diecezji tarnowskiej², odkąd na wspomnianym terenie zaczęło się formować zupełnie inne życie religijne, niż to miało miejsce w przedrozbiorowym okresie diecezji krakowskiej. Trzeba jednakże zaznaczyć, że nie rzadko granica dolna została przesunięta do końca w. XVIII, a nawet dalej, atoli przesunięcia te dotyczą takich instytucji jak kościoły, klasztory, kaplice, kolegia, prebendy, altarie, szpitale, szkoły, ludność parafii itp. W żadnym natomiast wypadku nie dotyczy to organizacji terytorialnej (prepozytura, oficjałat, dekanat, parafia) ze względu na tak zwaną regulację józefińską (1784). Odnośnie do bractw kościelnych należy zaznaczyć, że dolną ich granicę stanowi r. 1783, kiedy to dekret ces. Józefa II (22 V 1783) zniósł wszystkie tego rodzaju instytucje, a w ich miejsce polecał tworzyć „bractwa czynnej miłości bliźniego”³. Dolną natomiast cezurę dla tzw. beneficjów prostych (kolegia wikariuszy, mansjonarzy, psalterzystów, prepozytury szpitalne, altarie, prebendy) ustanowił dekret tegoż cesarza z 28 II 1782, tworzący fundusz religijny, na który przeznaczono dobra i kapitały zniesionych klasztorów oraz wspomnianych beneficjów⁴.

W zakres rzeczowy opracowania weszły przede wszystkim instytucje Kościoła rzymsko-katolickiego, omówione szczegółowo niżej, a nadto instytucje kościołów protestanckich i religii mojżeszowej, ale w ramach parafii łacińskich. Instytucje Kościoła wschodniego, zarówno katolickiego jak i prawosławnego, w granicach prepozytury tarnowskiej nie było żadnych. Za-

¹ Ks. B. Kumor: *Archidiaconat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu historycznego Kościoła w Polsce. Arch. Bibliot. kośc. T. 8: 1964 s. 271—304; t. 9: 1964 s. 93—286.*

² Ks. B. Kumor: *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej. Lublin 1958 (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Rozprawy Doktorskie, Magisterskie i Seminaryjne. Wydział Teologiczny. T. 8) s. 36.*

³ Por. E. Tomek: *Kirchengeschichte Österreichs. Th. 3. Innsbruck 1959 s. 469.* — W. M. Plöchl: *Geschichte des Kirchenrechts. Bd 3: Das katholische Kirchenrecht der Neuzeit. Th. 1. Wien 1959 s. 481.* — E. Winter: *Der Josefismus und seine Geschichte. Brün 1943 s. 244.*

⁴ E. Tomek, jw. s. 386. — W. P. Plöchl, jw. s. 309. — E. Winter, jw. s. 174.

kres terytorialny pracy obejmuje tylko prepozyturę tarnowską i to w granicach wykreślonych przez synod diecezjalny krakowski z r. 1711⁵.

Podstawa źródełwa *Prepozytury* została oparta nade wszystko na źródłach archiwów kościelnych (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie; Archiwum Diecezjalne w Tarnowie; Archiwum Kapituły Katedralnej w Tarnowie; poszczególne archiwa parafialne) i państwowych (Wojew. Archiwum Państwowe w Krakowie; Muzeum miasta Tarnowa; Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu). Do ważniejszych zespołów i serii archiwalnych należały wizytacje kościelne (1565—1814), księgi czynności biskupów (XV—XVIII w.), księgi czynności oficjałów generalnych i okręgowych (XV—XVIII w.), księgi beneficjów retaksowanych, księgi brackie, dyplomy pergaminowe (dotyczące najczęściej bractw i cechów), kopiarze i inwentarze kolegiackie, parafialne i klasztorne, materiał aktowy itp.

Do wykorzystanych źródeł drukowanych należą m. in. rejestry świętopietrza i dziesięciny papieskiej z lat 1325—1562, wydane przez J. Ptaśnika i ks. T. Gromnickiego, księgi beneficjów diecezji krakowskiej, opracowane przez J. Długosza (XV w.), materiały dokumentowe, zawarte w kodeksach dyplomatycznych i innych publikacjach, rejestry poborowe, synodalne wykazy parafii itd.

Zebrane źródła podzielono na dwie grupy: 1) „Źródła przekrojowe” to te, które odnoszą się do każdej parafii i powtarzają się co kilka, względnie kilkanaście lat, np. rejestry świętopietrza, księgi beneficjów Długosza, księgi beneficjów retaksowanych, rejestry poborowe, akta wizytacyjne itp. Odnowiono je na początku każdego opisu schematycznego parafii. W wypadku przekrojowych informacji źródeł tych nie cytowano już w przypisach. 2) W rubryce „Inne źródła” zamieszczano te przekazy rękopiśmienne, które nie zostały wymienione w „źródłach przekrojowych”. Były to najczęściej archiwalia diecezjalne tarnowskie, poszczególnych parafii, czy też zaczerpnięte z archiwów państwowych. Wykorzystane opracowania najczęściej zostały umieszczone w przypisach. Główniejsze z nich zamieszczono w rubryce „Ważniejsze opracowania”.

Schemat opisu każdej parafii, obejmujący 14 elementów, jest identyczny z zastosowanym w *Archidiaconacie sądeckim*⁶. Oto jego elementy składowe: A. Dzieje instytucji. Patronat. B. Obszar parafii. C. Liczba ludności. D. Świątynia parafialna. E. Inne świątynie. F. Szpital i kościół szpitalny. G. Organizacje wiernych: bractwa, cechy. H. Szkoły, liczba uczniów. J. Pielgrzymki. K. Misje. L. Kolegiaty i kolegia. M. Prebendy i altarie. N. Inne (np. łaskami słynące obrazy)⁷. Cyfry łańskie oznaczają: I — instytucje Kościoła katolickiego; V — instytucje kościołów protestanckich; VI — instytucje religii mojżeszowej.

Całość pracy składa się z dwóch rozdziałów; pierwszy omawia organizację prepozytury wyższego rzędu, jak: początki, granice i rozwój terytorialny prepozytury, oficjałatu i dekanatu tarnowskiego do r. 1772 czyli do pierwszego rozbioru Polski, a właściwie do r. 1786 tj. do utworzenia die-

⁵ Synodus dioecisana ab ill. rev. d. Casimiro a Lubna Lubieński, ep. Crac. celebrata Cracoviae 1711. Cracoviae 1711 s. 15.

⁶ Por. ks. B. Kumor: *Archidiaconat* s. 273 n.

⁷ Por. Z. Sułowski: *Z życia Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce*. Wydawnictwo „Polonia Christiana”. *Rocz-n human.* T. 9: 1960 z. 4 s. 5—12. — Zob. B. Kumor: *Archidiaconat* s. 273 n.

cezji tarnowskiej. Rozdział ten poprzedza wykaz skrótów, używanych w niniejszym opracowaniu.

Rozdział drugi, stanowiący istotną część rozprawy, obejmuje schematyczny opis parafii w porządku alfabetycznym, a w ich granicach — także instytucji religijnych. Całość pracy zawiera 23 parafie, istniejące od XI do XVIII w. w granicach prepozytury, z których 2 zupełnie zanikły (Tarnów — św. Marcin; Tarnów — s. Mariae in castro), a 5 przez dłuższy lub krótszy okres czasu istniało w formie „wikarii wieczystej” (Wierzchosławice, Skrzyszów, Łękawica, Zalasowa, Poręba Radlna). Jeden z kościołów parafialnych (Tarnów — parafia Narodzenia NMP) został w r. 1400 wyniesiony do godności kolegiaty, która przetrwała cały omawiany okres jako największa z kolegiat diecezji krakowskiej po wschodniej stronie Wisły.

Odnosnie „obszaru parafii” należy stwierdzić, że największą terytorialnie parafią pod koniec XVI w. (1581/96) był Tarnów, obejmujący, oprócz miasta 15 wsi; w połowie XVIII w. największą była parafia Lisia Góra. W granicach tej parafii w r. 1748 wymieniono aż 20 wsi. W następnej kolejności pod koniec XVI w. idą parafie: Jurków, Lisia Góra (12 wsi), Zassów (10), Góra Zbylitowska i Tuchów (9), Pleśna, Jodłówka (7), Dąbrowa, Poręba Radlna, Wierzchosławice i Ryglice (6), Piotrkowice (5), Skrzyszów i Zdzierzec (4), Łękawica (2) i trzy parafie jednowioskowe (Jastrząbka, Szynwałd, Zalasowa).

Najludniejszą parafią poza Tarnowem, w połowie XVIII w. (1754) okazała się Lisia Góra (3400), a następnie Dąbrowa Tarnowska (3000), Zassów (2433) i Jurków (2000); najuboższe natomiast w ludność były parafie: Jastrząbka (200), Piotrkowice (340) i Łękawica (400).

Na 19 kościołów parafialnych w r. 1596 były tylko dwa murowane (Tarnów i Łękawica), jeden częściowo murowany (Góra Zbylitowska), pozostałe zaś 16 parafii posiadało kościoły drewniane. Do r. 1748 wybudowano dwa dalsze kościoły murowane (Lisia Góra i Tuchów).

W r. 1748, na 21 parafii, tylko 9 posiadało kościoły filialne i kaplice mszalne. Na czoło wysunął się pod tym względem Tarnów (9), a w dalszej kolejności szły: Tuchów (7), Dąbrowa (5), Góra Zbylitowska i Jurków (3), Pleśna, Piotrkowice, Skrzyszów i Zassów (po 1). Daleko lepiej przedstawiała się sieć szpitalnictwa parafialnego. Poza dwiema (Pleśna i Zalasowa) wszystkie parafie posiadały własne szpitale.

Spośród bractw kościelnych, istniejących przy poszczególnych kościołach parafialnych dekanatu, należy wymienić następujące: Różańca św., Ubogich, Literackie NMP, Aniołów Stróżów, Trójcy Przenajśw., Św. Jana Nepomucena, św. Józefa Obl. NMP, św. Łazarza, Niepokalanego Poczęcia NMP, Opieki św. Józefa, Szkaplerza św., św. Anny, Bożego Ciała, św. Franciszka, św. Antoniego z Padwy i M. B. Pocieszenia. Nie posiadały żadnych bractw parafie: Jodłówka Szczepanowska, Pleśna, Radgoszcz, Zalasowa, Zdzierzec.

Szkolnictwo parafialne pod koniec XVI i na początku XVII w. objęło wszystkie parafie. Sytuacja zmieniła się na gorsze w połowie XVIII w. Na 21 parafii tylko odnośnie dziesięciu są wtenczas przekazy źródłowe o istnieniu szkoły parafialnej (Dąbrowa, Jurków, Lisia Góra, Ryglice, Skrzyszów, Szynwałd, Tarnów, Tuchów i Zassów). Oprócz tego w Tarnowie, przy kolegiacie istniała kolonia akademicka, a przy klasztorze bernardyńskim — studium filozoficzne.

Przekazy o pielgrzymkach, z okazji wielkich odpustów, odnotowano tylko w dwóch wypadkach (Tarnów i Tuchów); „łaskami słynące obrazy” wspomniano w Piotrkowicach, Ryglicach, Tuchowie i Zassowie. O misjach nie napotkano żadnej wzmianki.

Kolegia duchownych, oparte o własny statut, istniały tylko przy kolegiacie tarnowskiej. Były to kolegia: prałatów i kanoników (kapituła większa), wikariuszów (kapituła mniejsza), mansonarzy i psalterzystów. Prebendy i altarie były instytucjami dość częstymi. Najwięcej posiadała ich kolegiata tarnowska (14). Nie posiadały ich parafie: Jodłówka, Łękawica, Pleśna, Poręba Radlna, Radgoszcz, Zalasowa i Zdziarzec.

Z instytucji innych wyznań chrześcijańskich i religii mojżeszowej na terenie dekanatu istniały, krócej lub dłużej, w omawianym okresie 2 zbory protestanckie (Góra Zbylitowska i Jodłówka), 2 synagogi żydowskie (Dąbrowa i Tarnów) oraz 1 szkoła protestancka (Szczepanowice).

Na tym miejscu pragnę serdecznie podziękować Dyrekcjom archiwów oraz bibliotek państwowych i kościelnych za udostępnienie mi zbiorów a Redakcji *Archiwów* za umieszczenie *Prepozytury* na łamach swego półrocznika.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA I SKRÓTY

- AAdm. — Acta administratoria dioecesis Cracoviensis. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie).
- ADT — Archiwum Diecezjalne w Tarnowie.
- AEp — Acta episcopalia dioecesis Cracoviensis. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie).
- AGZ — Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie... Wyd. O. Pietruski, L. Tatomir, X. Liske i in. T. 1—25. Lwów 1868—1935.
- AKapMK — Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie.
- AKapSand. — Archiwum Kapituły Katedralnej w Sandomierzu.
- AKapT — Archiwum Kapituły Katedralnej w Tarnowie.
- AKMK — Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie.
- AOffic. — Acta Officialatus generalis dioecesis Cracoviensis. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie).
- APar. — Archiwum parafialne.
- APBern. — Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie.
- ASang. — Archiwum Książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie. Wyd. E. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak. T. 2, 5. Lwów 1888, 1897.
- BAV — Bibliotheca Apostolica Vaticana.
- Bibl. Ossol. — Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.
- CDMP — Codex diplomaticus Poloniae Minoris 1178—1457. Ed. F. Piekoskiński T. 1—4. Kraków 1876—1905. (*Monumenta mediaevi historica*. T. 3, 9—10, 17).
- CDPol. — Codex diplomaticus Poloniae... T. 3. Ed. J. Bartoszewicz. Varsaviae 1858.
- CDT — Codex diplomaticus monasterii Tinicensis 1105—1506. Ed. W. Kętrzyński, S. Smolka. Lwów 1875.
- Elenchus omnium parochiarum 1785 — Elenchus omnium parochiarum erigendam novam dioecesim Tarnoviensem constituentium 1785. W: *Processus inquisitionis super statu ecclesiae Tarnoviensis, nunc primum aucto-*

ritate apostolica in cathedralem erigendae, et super qualitatibus rev. dni Joannis Duwal, praepositi ecclesiae collegiatae Voinicensis et vicarii generalis dioecesis Cracoviensis in parte Austriaca ad episcopatum Tarnoviensem dicta auctoritate promovendi et nominati 1785. Bibliotheca Apostolica Vaticana. Vol. 187 k. 303—314v

- Gromnicki: Świętopietrze — Ks. T. Gromnicki: Świętopietrze w Polsce. Kraków 1908.
- Hirschberg: Stosunki osadnicze — A. Hirschberg: Stosunki osadnicze w dobrach klasztoru tynieckiego w początkach jego istnienia. Lwów 1925.
- Katalog inwentarzy — Katalog inwentarzy dóbr ziemskich XVI—XVIII wieku sporządzony na podstawie ksiąg grodzkich i ziemskich. Oprac. pod red. W. Maciejewskiej H. Karczowa, W. Maciejewska, R. Piechoła. Warszawa 1959.
- KDKK — Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława. Wyd. F. Piekosiński. T. 1—2. Kraków 1874—1882. (*Monumenta aevi historica*. T. 1, 8).
- Kot: Szkolnictwo — S. Kót: Szkolnictwo parafialne w Małopolsce XVI—XVIII w. Lwów 1912. (*Odb. z Muzeum*).
- Krasiński: Zarys — W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. Wyd. J. Bursche. T. 1—2. Warszawa 1903—1905.
- Krzepela: Księga rozsiedlenia — J. Krzepela: Księga rozsiedlenia rodów ziemiańskich w dobie Jagiellońskiej. Cz. 1: Małopolska. T. 1. Kraków 1915
- Kumor: Archidiaconat — Ks. B. Kumor: Archidiaconat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do Atlasu historycznego Kościoła w Polsce. *Arch. Bibliot. kośc.* T. 8: 1964 s. 271—304; t. 9: 1964 s. 93—286.
- Kumor: Dzieje — Ks. B. Kumor: Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej. Lublin 1958. (*Katolicki Uniwersytet Lubelski. Rozprawy Doktorskie, Magisterskie i Seminaryjne. Wydział Teologiczny*. T. 8).
- Kumor: Falsyfikaty — Ks. B. Kumor: Nieznane falsyfikaty S. Morawskiego. *Małop. Studia hist.* R. 2: 1959 z. 2/3 s. 114—121.
- Kumor: Powstanie i rozwój sieci — Ks. B. Kumor: Powstanie i rozwój sieci parafialnej w Małopolsce Południowej do końca XVI w. *Prawo kanon.* R. 5: 1962, nr 3/4 s. 175—231; R. 6: 1963, nr 1/4 s. 441—534.
- Kumor: Zanik i afiliacja — Ks. B. Kumor: Zanik i afiliacja parafii w archidiaconacie sądeckim, wojnickim i prepozyturze tarnowskiej (1326—1782). *Rocz-i teol.-kanon.* T. 9: 1964, z. 4 s. 87—134.
- LBD — J. Długosz: Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis. Cur. A. Przeździecki. T. 1—3. Cracoviae 1863—1864. (W: *J. Długosz: Opera omnia*. T. 7—9).
- LR 1513 — Regestrum contributionis per unum fertonem a marca argenti ad clerum a. D. 1513. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- LR 1527 — Regestrum contributionis personalis vicariorum perpetuorum, mansionariorum, psalteristarum, aliorumque omnium et singulorum presbiterorum, tam cathedralis quam parochialium ecclesiarum Cracoviae ac ceterorum decanatum a. 1527. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- LR 1529 — Liber beneficiorum retaxationum ex commissione r.d. Petri Tomicki — ep. Crac. ad cognoscendum verum valorem proventuum omnium ecclesiarum beneficiorum ecclesiasticorum in dioecesi Cracoviensi consistentium a. D. 1529

- conscriptus. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- LR 1539 — Regestrum contributionis duplae iuxta taxam antiquam episcopatus et omnium beneficiorum dioecesis Cracoviensis ad an. 1539. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- LR 1561 — Liber beneficiorum retaxationum a. 1561. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- LR 1577 — Liber beneficiorum retaxationum a. 1577. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie).
- Ładogórski Studia — T. Ładogórski: Studia nad zaludnieniem Polski XIV w. Wrocław 1958.
- Merczyng: Zbory — [H. Merczyng] H. M.: Zbory i senatorowie protestancy w dawnej Rzeczypospolitej. Warszawa 1904.
- MPV — Monumenta Poloniae Vaticana. T. 1—3. Ed. J. Ptaśnik. Cracoviae 1913—1914.
- MRPS — T. Wierzbowski: Matricularum Regni Poloniae summaria. P. 1—5. Warszawa 1905—1909.
- Niwiński: Archiwum — M. Niwiński: Archiwum konsystorza biskupiego w Tarnowie. Włocławek 1937. (Odb. z *Aten. kapł.* T. 40).
- Officialia Branicki — Acta rev. d. Gasparis Braniczki praepositi perpetuique officialis Tarnoviensis — ab an. 1599—1602. (Archiwum Kapituły Katedralnej w Tarnowie).
- Officialia Kazimierski — Acta rev. d. Christophori Kazimierski praepositi perpetuique officialis Tarnoviensis — ab an. D. 1585—1599. (Archiwum Kapituły Katedralnej w Tarnowie).
- Officialia Ziemięcki — Acta perpetui officialatus Tarnoviensis a. D. 1602 sub felicidem praesidentia adm. rev. d. Alberti Ziemięczki, praepositi ac perpetui officialis Tarnoviensis. (Archiwum Kapituły Katedralnej w Tarnowie).
- Rej. pob. 1508 — [Spis poborowy województwa sandomierskiego 1508]. W: *Źródła dziejowe*. Wyd. A. Pawiński. T. 15. Warszawa 1886 s. 456—490.
- Rej. pob. 1536 — [Spis poborowy powiatu pilzneńskiego 1536]. Tamże s. 491—556.
- Rej. pob. 1581 — [Spis poborowy powiatu pilzneńskiego 1581]. W: *Źródła dziejowe*. Wyd. A. Pawiński. T. 14. Warszawa 1886 s. 241—269.
- Rej. pob. 1629 — Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1629. Oprac. W. Domin i in. pod red. S. Ingłota. Wrocław 1956.
- Rej. pob. 1680 — Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1680 wraz z aneksem miast według rejestru z roku 1655. Oprac. E. Trzyna i S. Zyga pod red. S. Ingłota. Wrocław 1959.
- Słow. geogr. — Słownik geograficzny Królestwa polskiego i krajów przyległych. Red. B. Chlebowski, F. Sulimierski i W. Walewski. T. 1—15. Warszawa 1880—1902.
- Smoleń: Inwentarz — Ks. W. Smoleń: Inwentarz kultu maryjnego w diecezji tarnowskiej. *Arch. Bibliot. kośc.* T. 1: 1959 z. 1 s. 81—133; t. 1: 1960 z. 2 s. 100—130; t. 2: 1961 z. 1/2 s. 237—281; t. 4: 1962 s. 331—342.
- Starowolski 1655 — S. Starowolski: Vitae antistitum Cracoviensium. Cracoviae 1655.
- Syr. 1621 — Reformationes generales ad clerum et populum dioecesis Cracoviensis pertinentes ab. ill. et rev. d. Martino Szyszkowski ep. Crac. in synodo dioecesana sancitae 1621. Cracoviae 1621.

- Syn. 1711 — Synodus dioecesana ab ill. rev. d. Casimiro a Łubna Łubieński ep. Crac. celebrata Cracoviae 1711. Cracoviae 1711.
- WAP Kraków — Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie.
- WEP — Wielka encyklopedia powszechna PWN. T. 1—5. Warszawa 1962—1965.
- Wiz. 1565 — Liber visitationis ecclesiarum parochialium in civitate ac dioecesi Cracoviensi existentium auctoritate ill. ac rev. d. Philippi Padniewski ep. Crac. a. D. 1565 inchoatae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 1).
- Wiz. ext. 1595 — Acta visitationis exterioris decanatum Pilznensis, Ropciensis, Bięcensis, Mielcensis, Jaslensis et Zmigrodensis ad archidiaconatum Sandecensem pertinentium per Christophorum Kazimirski a. D. 1595 expeditae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 2).
- Wiz. int. 1595 — Acta visitationis interioris decanatum Pilznensis, Ropciensis, Bięcensis, Mielcensis, Jaslensis et Zmigrodensis in archidiaconatu Sandecensi iacentium per Christophorum Kazimirski a. D. 1595 expeditae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 4).
- Wiz. 1596 — Acta visitationis exterioris decanatum Tarnoviensis, Dobicensis, Woynicensis, Opatovicensis, Lypnicensis et Wielicensis ad archidiaconatum Cracoviensem pertinentium per Christophorum Kazimirski a. 1596 expeditae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 7).
- Wiz. 1597 — Visitatio ecclesiae collegiatae Tarnoviensis a. D. 1597 die 5 XI — per ill. r. d. Georgium card. Radziwiłł ep. Crac. expeditae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 9 s. 273—315).
- Wiz. 1637 — Visitatio tam exterior, quam interior ecclesiarum parochialium in decanatu Tarnoviensi existentium ex mandato r. d. Jacobi Zadzik ep. Crac. per v. d. Andream de Szczekarzewice Tarło praepositum Tarnoviensem — a. D. 1637 facta. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 43).
- Wiz. 1664 — Acta visitationis externae decanatus Tarnoviensis in a. D. 1664 per r. d. Joannem Morawiecki scholasticum Tarnoviensem — expeditae. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 47).
- Wiz. 1665 — Visitationum ecclesiarum in decanatu Tarnoviensi — [reformatio] 1665. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 48).
- Wiz. 1669 — Visitatio externa — decanatus Tarnoviensis per Nicolaum Oborski ep. Laodicensem, suffraganeum Crac. a. D. 1669. (Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie. Nr 49).
- Wiz. 1725 — Ecclesia collegiata simul et parochialis Tarnoviensis visitata per ill. et rev. d. d. Constantinum Szaniawski ep. Crac. a. D. 1725. W: *Różne wizytacje 1725—1742 k.* 61—74, 240—246'.
- Wiz. 1748 — Acta visitationis decanatum Tarnoviensis et Voynicensis ex speciali delegatione cels. ill. et rev. d. d. Andreae Stanislai Kostka in Załuskie Załuski — ep. Crac. per ill. et rev. Antonium de Bełdow Bełdowski, primicerium et iudicem delegatum Tarnoviensem — praepositum in Przeclaw expeditae 1748 anno. (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Nr 47).

Zbiór dokumen- — Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej. Cz. I: tów katedry 1063—1415. Wyd. S. Kuraś. Lublin 1965. (*Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Materiały do Dziejów Kościoła w Polsce. T. 1*).

WSTĘP

PREPOZYTURA, OFICJAŁAT I DEKANAT TARNOWSKI

1. POWSTANIE, OBSZAR I GRANICE PREPOZYTURY TARNOWSKIEJ

Charakterystycznym zjawiskiem przedrozbiorowej diecezji krakowskiej, na tle biskupstw polskich, był jej podział administracyjny, obok archidiaconatów, na prepozytury i dekanaty jako wyższe jednostki organizacji wewnętrzno-terytorialnej. Najstarszy przekrój administracji diecezji krakowskiej z r. 1326 wymienia 5 archidiaconatów (krakowski, lubelski, radomski, sandomierski i zawichojski) oraz dwie prepozytury (wiślicką i kielecką)¹. Ostatni przekrój administracyjny całej diecezji z okresu przedrozbiorowego (1711) wymienia 6 archidiaconatów (krakowski, sandomierski, zawichojski, sądecki, lubelski, pilecki), 4 prepozytury (wiślicka, kielecka, tarnowska, pilecka) oraz dekanat kielecki².

Prepozytury, jako jednostki terytorialnej organizacji wewnętrzno-diecezjalnej, występują tylko w biskupstwie krakowskim³. Jednakże okręgi prepozyturalne nie były czymś pośrednim między dekanatami a archidiaconatami, czy też „podporządkowane archidiaconatowi”, jak to pisał Z. Kaczmarczyk⁴; stanowiły one równorzędne archidiaconatom jednostki administracyjne. Nazwa prepozytury została zapożyczona od prepozyta kapituły kolegiackiej, który podobnie jak archidiacon posiadał m. in. prawo wizytowania kościołów podległego mu okręgu. Początki tej instytucji w diecezji krakowskiej według jednych sięgają w. XII⁵, według innych początków XIV stulecia⁶. Były one rezultatem usprawniania zarządu diecezją.

Geneza prepozytury tarnowskiej jest nieco inna. Na jej powstaniu nie zaważyły względy administracji kościelnej. Sam bowiem Tarnów, jak i dekanat tarnowski, jest zbyt blisko położony od Krakowa, siedziby archidia-

¹ MPV I s. 120 (archid. krak.), 151 (prep. wiśl.), 158 (archid. zawich.), 163 (archid. sand.), 168 (prep. kiel.), 169 (archid. radom.), 171 (archid. lubel.). — Por. Ładogórski: *Studia* s. 193—210.

² Syn. 1711 s. 7—16. — Dnia 1 XII 1751 bp krak. A. S. Załuski utworzył nadto archidiaconat wojnicki z wyłączonych z archidiaconatu krakowskiego dekanatów wojnickiego i lipnickiego. Zob. ks. B. Kumor: *Organizacja archidiaconalna w Małopolsce Południowej. Prawo kanon.* R. 2: 1959 nr 1/2 s. 417. — J. Szymański: *Powstanie archidiaconatu wojnickiego i jego granice. Roczn. teol.-kanon.* T. 5: 1958 [wyd. 1959] z. 4 s. 83—102.

³ T. Siłnicki: *Organizacja archidiaconatu w Polsce. Lwów 1927 (Studia nad Historią Prawa Polskiego. T. 10. Z. 2)* s. 115. — Ks. B. Kumor, jw. s. 407. — E. Wiśniewski: *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Warszawa 1965* s. 26.

⁴ Z. Kaczmarczyk: *Monarchia Kazimierza Wielkiego. T. 2. Organizacja Kościoła, sztuka i nauka. Poznań 1946* s. 73.

⁵ Ks. B. Kumor: *Organizacja archidiaconalna* s. 407 n.

⁶ E. Wiśniewski, jw. s. 31.

konatu stołecznego. Główną przyczyną, która zadecydowała o powołaniu do życia prepozytury tarnowskiej, była centralistyczna polityka wielkiej własności ziemskiej, skupiającej w swych rękach duży kompleks dóbr ziemskich wokół Tarnowa⁷. Kiedy w dniu 17 IV 1400 biskup krakowski Piotr Wysz utworzył, na prośbę Jana Tarnowskiego, wojewody sandomierskiego, kolegiatę przy kościele Narodzenia NMP w Tarnowie⁸, prepozyt jej otrzymał szerokie uprawnienia jurysdykcyjne kosztem archidiacona krakowskiego. Oprócz zarządu kolegiatą i jej duszpasterstwem biskup Wysz zlecił mu instalowanie prałatów, kanoników oraz ich wikariuszy, instytuowanie oraz usunięcie wikariuszy i altarzystów, kierowane służbą Bożą, wreszcie sądownictwo nad całym duchowieństwem kolegiaty w sprawach cywilnych nie przekraczających 6 fl. pol. grzywny. Nadto biskup wyjął prepozyta spod władzy archidiacona krakowskiego i uczynił go zależnym bezpośrednio od ordynariusza⁹. Przywilej te nie tworzyły jeszcze prepozytury jako okręgu administracyjnego, ale dawały mocne fundamenty pod wyjęcie kolegiaty tarnowskiej spod władzy archidiacona krakowskiego.

Jeszcze ten sam Jan Tarnowski uzyskał od następnego ordynariusza krakowskiego, biskupa Wojciecha Jastrzębca, nowe przywileje dla kolegiaty tarnowskiej. W dniu 9 V 1416 tenże ordynariusz zwiększył zakres kompetencji sądowniczej prepozyta tarnowskiego nad duchowieństwem kolegiaty w sprawach cywilnych do 10 grzywien, a nadto, za zgodą archidiacona krakowskiego, wyłączył 6 parafii dekanatu tarnowskiego: Skrzyszów, Szynwałd, Zalasowa, Poręba Radlna, Lisia Góra i Łękawica z jego archidiaconatu i poddał je prawu wizytacji prepozyta tarnowskiego¹⁰. W ten sposób powstał nowy okręg administracyjny w diecezji krakowskiej — prepozytura tarnowska. Biskup nie tworzył nowego archidiaconatu, ponieważ kapituła tarnowska nie posiadała jeszcze prałatury archidiacona. Kiedy w 1694 r. została ona utworzona, otrzymała przywileje czysto honorowe, a nie jurysdykcyjne. Wszystkie parafie nowego okręgu prepozyturalnego wchodziły w skład wielkiej własności ziemskiej Tarnowskich; do nich też należał patronat i prawo prezenty nad wymienionymi kościołami. Pozostałe parafie dekanatu tarnowskiego, prawdopodobnie około 24, należały nadal do archidiaconatu krakowskiego¹¹.

Dalszy rozwój terytorialny prepozytury przypada na wiek XVI i łączy się jak najbardziej z tendencjami centralistycznymi własności ziemskiej Tarnowskich. W dniu 20 II 1481 Jan Amor Tarnowski zakupił od Stanisława Włodkowicza z Jaryczowa i Anny, żony Jakuba z Felsztyna, wsie Wierzchosławice, Gosławice, Ostrów i Komorów wraz z prawem patronatu i prezenty do parafii Wierzchosławice¹². Przez drugie małżeństwo — z Barbarą Zawiszańką z Rożnowa tenże Tarnowski pozyskał dla swej fortuny wsie: Wiewiórkę, Borowe, Jażwiny, Mokre, Zassów, Nagoszyn, Korzeniów i Wolicę wraz z prawami patronackimi parafii Zassów¹³. W r. 1508 był on już

⁷ LBD I s. 604 nn. — Rej. pob. 1536 s. 545 nn. — Rej. pob. 1581 s. 258 nn.

⁸ Por. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

⁹ ASang. II nr 80 s. 94—97. — Por. F. Herzig: Katedra, niegdyś kolegiata w Tarnowie. Tarnów 1900 s. 14.

¹⁰ ASang. II nr 106 s. 126—127.

¹¹ Ks. B. Kumor: Organizacja archidiaconalna s. 410.

¹² ASang. II nr 182—183 s. 229—232v.

¹³ Rej. pob. 1508 s. 466. — Por. W. Dworzaczek: Genealogia. Tablice. Warszawa

w posiadaniu parafii Zdziarzec, prawdopodobnie z patronatem¹⁴. To też skupienie własności ziemskiej i praw patronackich wspomnianych trzech parafii (Wierzchosławice, Zassów, Zdziarzec) stało się przyczyną rozrostu terytorialnego prepozytury. Na prośbę Jana Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego, biskup krakowski Piotr Gamrat, dokumentem z 12 V 1542, powiększył władzę sądowniczą prepozyta tarnowskiego do 80 grzywien i spraw testamentowych do 30 grzywien w całej prepozyturze, do której przyłączył trzy dalsze parafie: Wierzchosławice, Zassów i Zdziarzec¹⁵. Zarządzenie Gamrata potwierdził jego następca, biskup Samuel Maciejowski¹⁶.

Pod względem przynależności dekanalnej prepozytura tarnowska mieściła się w trzech dekanatach: 6 parafii — Lisia Góra, Łękawica, Poręba Radlna, Skrzyszów, Szywna i Zalasowa należało do dekanatu tarnowskiego, 1 parafia (Wierzchosławice) — do wojnickiego oraz dwie parafie (Zassów i Zdziarzec) — do pilzneńskiego¹⁷. Pod koniec XVI stulecia kardynał Jerzy Radziwiłł włączył do prepozytury nowopowstałą parafię w Jastrzębce Starej (własność ziemska i patronat Tarnowskich-Ostrogskich), wyjętą z okręgu parafialnego w Zassowie¹⁸. Wykreślone przez kard. Radziwiłła nowe granice dekanatu tarnowskiego objęły 17 parafii; 10 z nich tworzyło okręg administracyjny prepozytury tarnowskiej, 7 zaś dalszych (Jurków, Góra Zbylitowska, Jodłówka, Pleśna, Piotrkowice, Tuchów i Ryglice) należało wprowadzić do dekanatu tarnowskiego, ale podlegały jurysdykcji archidiacona krakowskiego¹⁹.

W r. 1616 biskup krakowski Piotr Tylicki rozciągnął jurysdykcję prepozyta tarnowskiego na pozostałe 7 parafii tegoż dekanatu²⁰. Odtąd granice prepozytury pokrywały się z granicami dekanatu tarnowskiego. Tym razem rozrost terytorialny prepozytury był spowodowany względami administracji kościelnej, a nie, jak dotąd bywało, prośbami właścicieli Tarnowa.

Dalsze, nieznaczne poszerzenie granic prepozytury nastąpiło w drugiej połowie XVII w. Dnia 11 XII 1686 biskup krakowski Jan Małachowski przyłączył do niej nowowyzdzieloną z okręgów parafialnych w Dąbrowie Tarnowskiej (dek. opatowiecki, prep. wiślicka) i Lisiej Górze (prep. tarn.) parafię Luszowice²¹. Wreszcie w dniach 6—8 X 1711 biskup krakowski Kazimierz Łubieński włączył do prepozytury dwie dalsze parafie: Dąbrowę Tarnowską i Radgoszcz²². W r. 1759 biskup krakowski Ignacy Kajetan Sołtyk potwier-

1959 tabl. 95. — E. Trajdos: Treści ideowe nagrobka Barbary z Rożnowa w katedrze tarnowskiej. *Arch. Bibliot. kośc.* T. 9: 1964 s. 47.

¹⁴ Rej. pob. 1503 s. 463. — Por. *Wiz.* 1596.

¹⁵ ASang. V nr 314 s. 339—343.

¹⁶ Tamże nr 341 s. 375.

¹⁷ Ks. B. Kumor: Organizacja archidiakonałna s. 411.

¹⁸ Tamże s. 412. — Por. parafia Jastrzębka Stara.

¹⁹ *Wiz.* 1596 k. 17. Sequuntur parochiales ecclesiae in eodem decanatu [Tarnoviensi], quae non subiacent jurisdictioni seu officio praepositi Tarnoviensis. — Por. ks. B. Kumor: Rozwój sieci dekanalnej w południowej części diecezji krakowskiej do r. 1772. *Roczn. teol.-kanon.* T. 9: 1962 z. 1 s. 90 nn.

²⁰ Ks. B. Kumor: Organizacja archidiakonałna s. 412. — F. Herzig, jw. s. 15.

²¹ AEp. Vol. 69 (1685—1689) k. 703—726, 796—798. — ADT: Fasc. Luszowice (Dokum. z 11 XII 1686 — kopia): dictam novam ecclesiam parochialem Luszovicensem jurisdictioni praepositurae et officialatus perpetui Tarnoviensis subiecit. — F. Herzig (Katedra s. 15) podaje, że stało się to 31 III 1686.

²² Syn. 1711 s. 15. — Por. F. Herzig, jw. s. 15.

dził jeszcze raz prawa i granice prepozytury jako odrębnego okręgu administracyjnego²³.

W przeddzień pierwszego rozbioru Polski (1772) prepozytura tarnowska obejmowała 21 parafii w granicach jednego dekanatu. Dla porównania podam, że w r. 1711 prepozytura wiślicka dzieliła się na 3 dekanaty (pacanowski, kijski, sokoliński) i posiadała łącznie 54 parafie; prepozytura kielecka — 2 dekanaty (bodzentyński, kunowski) i 39 parafii; prepozytura pilecka — 43 parafie w dekanatach lelowskim, jędrzejowskim, bytomskim i kijskim²⁴.

Po pierwszym rozbiorze Polski organizacja terytorialna diecezji krakowskiej z podziałem na archidiakonaty i prepozytury w części „galiczyjskiej” biskupstwa przestała istnieć. Przygotowany w r. 1785 przez ks. Bochniewicza *Spis wszystkich parafii mających należeć do diecezji tarnowskiej* nie zna podziału na archidiakonaty i prepozytury²⁵, podobnie jak bulla erekcyjna tegoż biskupstwa wydana 13 III 1786 przez papieża Piusa VI²⁶.

Uposażenie prepozyta stanowiło w większości beneficjum kościoła parafialnego Narodzenia NMP w Tarnowie przed wyniesieniem do godności kolegiaty. Należały doń: wieś Dąbrówka (Infułacka); folwark na przedmieściu Tarnowa wynoszący 1½ łana frankońskiego; dziesięciny sнопowe z 5-ciu łanów kmiecych w Dąbrówce, z 6-ciu łanów w Grabówce, z 2-ch łanów w Rzędzinie i Gumniskach; pastwiska w widłach rzecznych Dunajca i Białej; a nadto meszne z Gumnisk, Krzyża, Klikowej i inne pomniejsze dochody²⁷. Prawo prezenty i patronatu do prepozytury przysługiwało Tarnowskim oraz ich sukcesorom²⁸.

2. POWSTANIE, ROZWÓJ I ZNIENIENIE OKRĘGOWEGO OFICJAŁATU TARNOWSKIEGO

Obok kolegiaty i siedziby prepozytury *ad instar archidiaconatus* Tarnów był również siedzibą oficjała okręgowego. Odnośnie początków oficjałatu tarnowskiego istnieją dwie różne hipotezy. Ks. J. Rzepa przyjmuje, że podwaliny prawne pod istnienie oficjałatu położył 12 V 1542 biskup krakowski Piotr Gamrat, kiedy to zlecił prepozytowi tarnowskiemu m. in. agendy sądownicze do 80 grzywien i testamentowe do 30 grzywien na obszarze całej prepozytury tarnowskiej¹. Bp W. Wójcik, w oparciu o zachowane akta konsystorza tarnowskiego z lat 1535—1575, umieszcza datę powstania tego oficjałatu „między 1535 i, zdaje się, najwyżej 1500 r.”². Nie jest pozbawiona także pewnego prawdopodobieństwa hipoteza, że początki oficjałatu tarnow-

²³ F. Herzig, jw. s. 15 n.

²⁴ Syn. 1711 s. 12, 16.

²⁵ Elenchus omnium parochiarum 1785.

²⁶ Kumor: Dzieje s. 111—127 nr 5.

²⁷ LBD I s. 606—609. — Por. F. Herzig, jw. s. 16 n. — Ks. B. Kumor: Organizacja archidiakonalna s. 413.

²⁸ ASang. II nr 80 s. 94—97.

¹ ASang. V nr 314 s. 338 nn. — Por. ks. J. Rzepa: Organizacja terytorialna sądownictwa kościelnego w diecezji krakowskiej do pierwszego rozbioru Polski. *Rocz-ni teol.-kanon.* T. 4: 1957 z. 3 s. 100.

² Bp W. Wójcik: Oficjałat okręgowy w Tarnowie w latach 1535—1575. *Prawo kanon.* R. 2: 1959 nr 1/2 s. 386.

skiego wiążą się z dokumentem biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca z 9 V 1416, mocą którego została powołana do życia prepozytura tarnowska³.

Obowiązki oficjała okręgowego pełnił z reguły prepozyt kapituły kolegiackiej⁴, chociaż w XVI w. zdarzały się pewne wyjątki⁵. W zakres jego kompetencji wchodziły sprawy sporne, karne, notarialne i instytucje na beneficja kościelne⁶.

Terytorium oficjałatu pokrywało się najprawdopodobniej z granicami prepozytury tarnowskiej i poszerzało się wraz z jej wzrostem. Tak więc w r. 1542 oficjałat obejmował 10 parafii: Tarnów, Lisia Góra, Łękawica, Poręba Radlna, Skrzyszów, Szywnańd, Wierzchosławice, Zalasowa, Zassów i Zdziarzec. Pod koniec XVI w. przybyła parafia Jastrząbka⁷. W r. 1616 biskup krakowski Jakub Zadzik poddał jurysdykcji oficjała dalsze 7 parafii w dekanacie tarnowskim. W r. 1686 biskup Jan Małachowski włączył parafię Luszowice, a biskup Kazimierz Łubieński w r. 1711 — Dąbrowę Tarnowską i Radgoszcz⁸. Wszystkie te parafie w kolejności lat były poddawane przez biskupów krakowskich *jurisdictioni seu officii praepositi Tarnoviensis*.

Nieco innego zdania jest bp W. Wójcik. Przyjmuje on, że „teren oficjałatu tarnowskiego w latach 1535—1575 mieścił się w granicach prepozytury tej samej nazwy i obejmował obszar tych parafii, które należały do niej w XVIII w.”⁹. Wynikałoby z tego, że już od XVI w. terytorium oficjałatu było ustalone i do r. 1772 nie podlegało żadnym zmianom. Źródła XVII-wieczne informują wprawdzie o istnieniu oficjałatu, ale nie podają jego granic¹⁰.

Wydatnego powiększenia obszaru oficjałatu dokonał w r. 1773 biskup Ignacy Kajetan Sołtyk, w związku z reorganizacją „galicyjskiej” części diecezji krakowskiej. Do oficjałatu, który obejmował tylko dekanat tarnowski (21 parafii), wcielił on jeszcze 3 dekanaty: wojnicki, miechociński i rudnicki, oraz te części dekanatów witowskiego, opatowieckiego i urzędowskiego na prawym brzegu Wisły, które na skutek pierwszego rozbioru Polski zostały odcięte kordonem granicznym od Krakowa. W sumie w oficjałacie znalazło się 54 parafii¹¹. Dnia 1 II 1774 r. tenże biskup przekazał oficjałowi tarnowskiemu, ks. S. M. Świeykowskiemu, jurysdykcję nad wspomnianymi parafiami, a nadto nad dekanatem mieleckim (14 parafii). W obawie atoli przed nadmiernym wzrostem władzy oficjała tarnowskiego zastrzegł się biskup, że dekanaty te przyłącza do oficjałatu tarnowskiego w tym celu, „aby dyspozycje dla terytoriów tychże okręgów, czy to przez gubernium polityczne, czy też od naszego ordynariatu wydawane, łatwiej były rozsyłane po kościołach,

³ Por. pod prepozytura (p. 1).

⁴ Ks. J. Rzepa, jw. s. 101.

⁵ Bp W. Wójcik, jw. s. 387.

⁶ Tamże s. 388 n.

⁷ Por. wyżej, p. 2 (prepozytura).

⁸ Tamże.

⁹ Bp W. Wójcik, jw. s. 386.

¹⁰ Syn. 1621 s. 18. — Starowolski: 1655 k. B₃.

¹¹ AKMK. Prothocollum correspondentiae Cels. Principis Dni loci Ordinarii cum Excelso Gubernio Leopoliensi annis 1773—1774. Vol. I s. 73. — Por. J. Rzepa: Konsystorz generalny w Tarnowie (1781—1785). *Nasza Przeszość* [T.] 7: 1958 s. 141. — Ks. W. Chotkowski: Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy. T. 2. Kraków 1909 s. 18.

ponieważ te właśnie dekanaty bliższe są Tarnowa”¹². W rzeczywistości władza wspomnianego oficjała na przyłączonych terenach posiadała taki sam zakres, jak w oficjalicie tarnowskim¹³.

Ulegając presji rządu austriackiego, tenże biskup Sołtyk utworzył 27 II 1781 dla „galicyjskiej” części diecezji krakowskiej oficjaliaat generalny w Tarnowie. Równocześnie zniósł on dotychczasowy tarnowski oficjaliaat okręgowy¹⁴. W dniu 13 III 1786 papież Pius VI, bullą *In suprema beati Petri cathedra* erygował diecezję tarnowską¹⁵, a 10 VI 1787 biskup tarnowski Florian Amand Janowski, na polecenie Gubernium Lwowskiego, zniósł pozostałe oficjaliaaty okręgowe, istniejące w granicach nowo utworzonej diecezji¹⁶.

3. DEKANAT TARNOWSKI

Odnośnie do początków dekanatu tarnowskiego istnieją dwie różne hipotezy; pierwsza z nich, podpisanego, głosi, że początki jego, być może, sięgają końca XII w. Łącznie z nim miały być utworzone dekanaty sądecki i jasielski¹. Inna hipoteza, reprezentowana przez J. Szymańskiego, przyjmuje, że w XIII w. istniał dekanat wojnicki, a nie tarnowski; dekanat tarnowski miał powstać dopiero w latach 1470—1513².

Wydaje się jednak, że przekazy źródłowe przemawiają za Tarnowem. Informujące zazwyczaj poprawnie wykazy dziesięciny papieskiej z lat 1325—1342 wymieniają aż 8 razy *decanatus de Tarnow*³, natomiast ani razu dekanatu wojnickiego; sam zaś Wojnicz 5 razy jest wyraźnie wymieniony w granicach dekanatu tarnowskiego⁴. Cechą charakterystyczną wykazów świętopietrza odnośnie organizacji dekanalnej jest częsta zmienność jej siedziby i nazwy, co zapewne nie odpowiada rzeczywistości. Wykazy świętopietrza z lat 1346—1358, informujące bardzo często chaotycznie o organizacji dekanalnej, wymieniają sześciokrotnie dekanat tarnowski⁵, raz dekanat „tarnowski, który obecnie nazywa się wojnickim” (*decanatus de Tarnow nunc est de Woynicz*)⁶, dwukrotnie „dekanat tarnowski czyli górski” (*decanatus de Tarnov vel de Góra*)⁷, 15 razy „dekanat wojnicki”⁸, który 5 razy poprawiono

¹² Ks. W. Chotkowski, jw. s. 18. — Ks. J. Rzepa, jw. s. 142. — Kumor: Archidiaconat s. 293.

¹³ Ks. J. Rzepa, jw. s. 142.

¹⁴ Kumor: Dzieje s. 27. — Ks. J. Rzepa: Konsystorz s. 152, 161. — Ks. W. Chotkowski, jw. s. 14.

¹⁵ Kumor: Dzieje s. 36, 111—127.

¹⁶ Ks. J. Rzepa, jw. s. 169.

¹ Ks. B. Kumor: Początki organizacji dekanalnej na ziemiach polskich. *Rocznik teol.-kanon.* T. 7. 1961 z. 2 s. 89—101.

² J. Szymański: Dekanat wojnicki w świetle niektórych uwag o organizacji dekanalnej w diecezji krakowskiej w XIII—XVI w. *Rocznik teol.-kanon.* T. 8: 1961 z. 1 s. 75—85.

³ MPV I s. 135 nn., 207 nn., 295, 303 n., 353, 355, 382, 394.

⁴ MPV I s. 136, 207, 303, 382, 394.

⁵ MPV II s. 176, 183, 185, 188, 421, 424.

⁶ MPV II s. 337.

⁷ MPV II s. 428, 436.

⁸ MPV II s. 178, 180, 194, 203, 212, 222, 232, 241, 250, 258, 266, 274, 282, 289, 390.

na „dekanat górski” i ośmiokrotnie „dekanat górski”⁹. Rzecz godna uwagi, że dekanat tarnowski występuje w początkowych i końcowych latach tych wykazów. Co więcej, podczas gdy wykazy świętopietrza z lat 1352, 1354 i 1355 nazywają omawiany dekanat „wojnickim”¹⁰, to wykazy dziesięciny papieskiej z tych samych lat dają mu nazwę „tarnowskiego”, a w jednym wypadku „tarnowskiego lub górskiego”¹¹.

Za wcześniejszą erekcją dekanatu tarnowskiego i wyłączeniem zeń dekanatu wojnickiego przemawia również enklawa terytorialna złożona z trzech parafii (Gosprzydowa, Poręba Spytkowska i Tymowa), położonych na pograniczu dekanatu wojnickiego i lipnickiego. Parafie te jeszcze w XIV wieku zaliczane były do dekanatu tarnowskiego, a następnie także w latach 1513, 1527, 1561 i 1577¹². Wykazy z lat 1513, 1527, 1529, 1539, 1561, 1577¹³ zamieszczają parafie Tymowa i Gosprzydowa w dekanacie lipnickim i tak zapewne było wówczas. Ale zaliczenie, chociażby pomyłkowe, wspomnianych trzech parafii do tak odległego dekanatu tarnowskiego, a nie do najbliższego wojnickiego, świadczy o dawniejszej tradycji przynależności dekanalnej wspomnianych parafii, na której oparł się autor cytowanych wykazów¹⁴. Takiej „pomyłki” nie zrobiono w stosunku do dekanatu wojnickiego¹⁵. Co więcej, parafia Poręba Spytkowska we wszystkich przekazach umieszczana jest w dekanacie tarnowskim, a rzekoma jej przynależność w r. 1570 do dekanatu lipnickiego nie ma poparcia źródłowego¹⁶. Również zebrane elementy, które miały warunkować wybór Tarnowa, czy Wojnicza na siedzibę dekanatu¹⁷ nie przesądzają zagadnienia na niekorzyść Tarnowa. Wszak w XIII stuleciu kasztelański Biecz miał zapewne więcej podobnych elementów od cysterskiego Jasła, a jednakże siedziba dekanatu nie była w Bieczu tylko w Jaśle¹⁸. Zresztą również Tarnów posiadał ważne agendy administracyjne, kiedy tu do 1510 r. była siedziba powiatu, a nie w Wojniczu¹⁹. Wzmianki o istnieniu dekanatu wojnickiego w r. 1462 i 1470²⁰ potwierdzają w pewnym sensie opinię podpisanego, że dekanat ten został erygowany przez kardynała Zbig-

⁹ MPV II s. 222, 232, 241, 250, 258, 297, 394, 411.

¹⁰ MPV II s. 250, 266, 274.

¹¹ MPV II s. 421, 424, 428, 436.

¹² LR 1513 k. 22', 23. LR 1527 k. 46', 48. — LR 1561 k. 34 n. — LR 1577 k. 85.

¹³ LR 1513 k. 17. — LR 1527 k. 37 n. — LR 1529 s. 80, 150. — LR 1539 k. 19. — LR 1561 k. 30. — LR 1577 k. 32 n.

¹⁴ Powoływane się przez J. Szymańskiego (Dekanat wojnicki s. 83) na akta wizytacyjne z r. 1570, jakoby wówczas obydwie parafie należały do dekanatu lipnickiego, niczego w tym wypadku nie potwierdza, ponieważ ks. Glemma podział dekanalny diecezji krakowskiej zaczerpnął z wizytacji kardynała Radziwiłła (1595/96), a nie biskupa Padniewskiego. Por. ks. T. Glemma: Wizytacje diecezji krakowskiej z lat 1510—1570. *Nasza Przeszość*. [T.] 1: 1948 s. 70 przyp. 79, 85.

¹⁵ W r. 1542 władza prepozyta tarnowskiego nie była rozciągnięta na resztę parafii wchodzących w skład dekanatu tarnowskiego, ani też dekanat tarnowski nie pokrywał się z prepozyturą tarnowską, jak to pisze J. Szymański (Dekanat wojnicki s. 92). Do dekanatu tarnowskiego w r. 1539 należało 14 parafii, a tylko 7 z nich tworzyło prepozyturę tarnowską, podczas gdy 3 dalsze: Wierzchosławice, Zassów i Zdziarzec, wchodzące od r. 1542 w skład prepozytury, należały do dekanatu wojnickiego (Wierzchosławice) i pilzneńskiego (Zassów, Zdziarzec). — Por. wyżej p. 1.

¹⁶ J. Szymański, jw. s. 83. — Por. przyp. 14.

¹⁷ J. Szymański, jw. s. 83 nn.

¹⁸ Por. ks. B. Kumor: Początki organizacji dekanalnej s. 93.

¹⁹ Rej. pob. 1581 s. 258 przyp. 1.

²⁰ J. Szymański, jw. s. 88.

niewa Oleśnickiego († 1455)²¹. Trzeba atoli stwierdzić, że ten sam teren i te same parafie zaliczane są w latach 1346—1358 raz do dekanatu tarnowskiego, drugi do wojnickiego czy górskiego.

Poniższy wykaz ilustruje rozwój terytorialny dekanatu tarnowskiego w latach 1325—1754.

Dekanat tarnowski w latach 1325—1358

- 1325/27 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Jasień, Dębno, Radłów, Góra (Zbyl.), Czchów, Gwoździec, Szczepanów, Poręba²² oraz Pleśna i Iwkowa²³.
- 1325/28 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Dębno, Radłów, Góra (Zbyl.), Czchów, Gwoździec, Szczepanów, Poręba²⁴.
- 1334 — Jasień, Szczepanów²⁵.
- 1336 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Paleśnica, Jasień, Dębno, Radłów, Góra (Zbyl.), Czchów, Gwoździec, Poręba²⁶.
- 1337 — Tarnów, Wojnicz, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Biesiadki, Uszew, Jasień, Radłów, Góra, Czchów, Gwoździec, Poręba²⁷.
- 1339/40 — Tarnów (dek. tarn.)²⁸.
- 1344 — Poręba (dek. tarn.)²⁹.
- 1340 — Tarnów, Tuchów, Gosprzydowa, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Dębno, Gwoździec, Szczepanów (dek. tarn.)³⁰.
- 1346/47 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Dębno, Radłów, Góra, Czchów, Gwoździec, Szczepanów, Poręba, Złota (dek. wojn.)³¹.
- 1348 — Dodano nadto: Gromnik i Paleśnica = Libertas Pelcze (dek. wojn.)³².
- 1349 — W stosunku do wykazu z r. 1348 dodano tylko Siemiechów (dek. wojn.)³³.
- 1350 — Tarnów, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Dębno, Radłów, Góra, Czchów, Gromnik, Gwoździec, Szczepanów, Poręba, Złota, Siemiechów, Szywałd, Radlna (dek. wojn.)³⁴.
- 1351 — W stosunku do wykazu z r. 1350 wymieniono jeszcze Wojnicz i Ryglice (dek. wojn.)³⁵.
- 1352 — W stosunku do r. 1351 wymieniono nadto: Nowy Tarnów, Skrzyszów, Łękawica; brak natomiast: Dębno, Szczepanów (dek. wojn.)³⁶.
- 1358 — Tarnów, Wojnicz, Tuchów, Wierzchosławice, Jurków, Tarnów—Nowe Miasto, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Radłów, Góra, Czchów, Gromnik, Gwoździec, Poręba, Szywałd, Ryglice, Radlna, Skrzyszów, Łękawica (dek. wojn.)³⁷.
- 1354 — W stosunku do r. 1353 nie wymieniono: Siemiechów i Ryglice (dek. wojn.)³⁸.
- 1355 — W stosunku do r. 1353 brak: Tymowa, Ryglice, Siemiechów, wymieniono zaś Szczepanów (dek. wojn.)³⁹.
- 1356 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Tarnów miasto,

²¹ Ks. B. Kumor: Rozwój sieci dekanalnej s. 85 nn.

²² MPV I s. 135—138, 207—210. ²³ MPV I s. 209, 210, ²⁴ MPV I s. 295, 305 n. ²⁵ MPV I s. 353, 355. ²⁶ MPV I s. 282 n. ²⁷ MPV I s. 394. ²⁸ MPV II s. 176 (dek. tarn.), 178, 180 (dek. wojn.), 183 (dek. tarn.). ²⁹ MPV II s. 185. ³⁰ MPV II s. 188. ³¹ MPV II s. 194, 203. ³² MPV II s. 212 n. ³³ Tamże s. 222 n. ³⁴ Tamże s. 232. ³⁵ Tamże s. 241. ³⁶ Tamże s. 250. ³⁷ Tamże s. 258 n. ³⁸ Tamże s. 266. ³⁹ Tamże s. 274. ⁴⁰ Tamże s. 282. ⁴¹ Tamże

- Opatkowice, Gosprzydowa, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Radłów, Góra, Czchów, Gromnik, Gwoździec, Poręba Spytkowska, Złota, Radlna, Skrzyszów, Łękawica, Szywnałd (dek. wojn.)⁴⁰.
- 1357 — W stosunku do r. 1356 wymieniono jeszcze Szczepanów (dek. wojn.)⁴¹.
- 1358 — W stosunku do r. 1356 brak parafii: Gosprzydowa, Góra, Gromnik, Poręba Spyt., wymieniono natomiast Ryglice (dek. gór.)⁴².
- 1350/51 — Tarnów, Wojnicz, Wierzchosławice, Jurków, Tuchów, Opatkowice, Tymowa, Gosprzydowa, Gromnik, Gnojnik, Biesiadki, Uszew, Pleśna, Jasień, Dębno, Łoniowa, Radłów, Góra, Czchów, Gwoździec, Szczepanów, Poręba, Iwkowa, Złota, Skrzyszów, Szywnałd, Tarnów miasto, Łękawica (dek. tarn.—wojn.)⁴³.
- 1350/51 — Wojnicz (dek. wojn.)⁴⁴.
- 1354/55 — W stosunku do r. 1350/51 brak parafii: Wojnicz, Tuchów, Iwkowa (dek. gór.)⁴⁵.
- 1355 — W stosunku do r. 1350/51 brak parafii: Tymowa, Dębno, Góra, Szczepanów, Iwkowa (dek. gór.)⁴⁶.
- 1352 — Wojnicz, Tuchów, Ryglice, Góra, Skrzyszów (dek. tarn.)⁴⁷.
- 1355 — Ryglice, Góra (dek. tarn.)⁴⁸.
- 1354 — Dębno, Szczepanów, Skrzyszów, Tarnów—zamek (dek. tarn.—gór.)⁴⁹.
- 1355 — Tymowa, Dębno, Szczepanów, Iwkowa, Skrzyszów, Tarnów—zamek (dek. tarn.—górn.)⁵⁰.

Przekroju przynależności dekanalnej z lat 1373—1374 nie podajemy, ponieważ zamieszczony przez ks. T. Gromnickiego wykaz parafii dekanatu tarnowskiego odpowiada XVI stuleciu, a nie XIV⁵¹. Podobnie wykaz Długosza, jak to powiedziano na innym miejscu⁵², jest błędny i nie odpowiada ówczesnej rzeczywistości. Do dekanatu tarnowskiego czyli tuchowskiego zalicza on bowiem następujące parafie: Tarnów, Wojnicz, Stanchów (?), Cieklin (k. Jasła!), Paleśnica, Lanckorona (k. Wadowic!), Chronów, Lisia Góra, Poręba, Wierzchosławice, Zemboczyn (?), Skrzyszów, Iwkowa⁵³. Prawidłowy podział administracyjny diecezji krakowskiej podają dopiero przekroje od XVI stulecia — księgi beneficjów retaksowanych.

Dekanat tarnowski w latach 1513—1577

- 1513 — Tarnów, Tymowa, Gosprzydowa, Góra, Jurków, Lisia Góra, Skrzyszów, Łękawica, Zalasowa, Piotrkowice, Ryglice, Tuchów, Poręba, Poręba Radlna, Poręba Spytkowska⁵⁴
- 1539 — Tarnów, Jurków, Góra, Lisia Góra, Skrzyszów, Szywnałd, Łękawica, Zalasowa, Piotrkowice, Ryglice, Tuchów, Poręba Spytk., Poręba Radlna⁵⁵.
- 1561 — Tarnów, Góra, Jurków, Lisia Góra, Skrzyszów, Szywnałd, Zalasowa, Piotrkowice, Ryglice, „Poremba Palczonis”, Poręba Spytk., Poręba Radlna, Tymowa, Gosprzydowa⁵⁶.
- 1577 — W stosunku do r. 1561 wymieniono jeszcze parafię Dąbrowa⁵⁷.

Całkowicie pewne granice dekanalne podają wizytacje i synody diecezji krakowskiej z lat 1596—1754.

s. 289 n. ⁴² Tamże s. 297. ⁴³ Tamże s. 337—339. ⁴⁴ Tamże s. 330. ⁴⁵ Tamże s. 394 n. ⁴⁶ Tamże s. 411. ⁴⁷ Tamże s. 421. ⁴⁸ Tamże s. 424. ⁴⁹ Tamże s. 428. ⁵⁰ Tamże s. 436.

⁵¹ Ks. Gromnicki (Świętopietrze s. 366—369) wymienia parafie: Tarnów miasto, Tarnowiec, Tuchów, Zalasowa, Jurków, Ryglice, Poręba Radlna (Spytkowska!), Łękawica, Skrzyszów, Góra (Zbylit.), Szywnałd, Lisia Góra, Radlna.

⁵² Ks. B. Kumor: Rozwój sieci dekanalnej s. 86.

⁵³ LBD II s. 305—309.

⁵⁴ LR 1513 k. 22—23. — LR 1527 k. 45—48 (brak „Poręba Radlna”, ale jest „Poręba”).

⁵⁵ LR 1539 k. 21'—22. ⁵⁶ LR 1561 k. 33'—34'. ⁵⁷ LR 1577 k. 83—85.

Dekanat tarnowski w latach 1596—1754

- 1596 — Tarnów, Lisia Góra, Zdziarzec, Jastrząbka, Zassów, Skrzyszów, Szynwałd.
 1621 Zalasowa, Łękawica, Poręba Radlna.
 1637 Wierzchosławice, Jurków.
 1655 Góra, Jodłówka (Szczepanowska).
 1644 Pleśna, Piotrkowice.
 1655 Tuchów.
 1669 Ryglice⁵⁸.
 1748 Dąbrowa, Radgoszcz, Luszowice⁵⁹.

W takich granicach przetrwał dekanat do pierwszego rozbioru Polski, kiedy to obejmował 21 parafii⁶⁰. W dniu 16 IV 1784. Gubernium Lwowskie wydało rozporządzenie o nowym rozgraniczeniu dekanatów. Dnia 16 V 1784 oficjał generalny i nominat na tworzące się biskupstwo tarnowskie, ks. Jan Duwall wprowadził w życie zarządzenia gubernialne⁶¹. Zniesiono wówczas m. in. dekanat tarnowski, a parafie należące doń przydzielono do dekanatu pilzneńskiego i radomyskiego. Ten też podział został przytoczony w bulli erekcyjnej dla diecezji tarnowskiej z 13 III 1786⁶².

DEKANAT TARNOWSKI

PARAFIA DĄBROWA TARNOWSKA (miasto)

Źródła przekrojowe: MPV I i II (1325—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 372 n. (1328—1374), LBD I s. 11, 15, 405, 406; II s. 431—432, 437, 439; Rej. pob. 1508 s. 487; LR 1513 k. 63'; LR 1527 k. 147; Rej. pob. 1536 s. 496—497; LR 1539 k. 54; LR 1561 k. 56; LR 1577 k. 84'; Rej. pob. 1581 s. 260; Wiz. 1596 k. 159—161'; Wiz. 1610 s. 38—39; Wiz. 1618 k. 109—110; Syn. 1621 s. 29; Starowolski 1655 k. C₄; Wiz. 1664 s. 330'—331'; Wiz. 1711 k. 145'—147; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 104—123.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Dąbrowa Tarnowska (oryg. i kop. XVII—XX w.); 2. Specyfikacja wszelkich realności i praw do kościoła parafialnego p. w. Wszystkich Świętych obrządku łacińskiego w mieście Dąbrowy — 1804 r. — Arch. Par. w Dąbrowie Tarnowskiej: 1. Liber documentorum ecclesiae ac beneficii parochialis Dąbroviensis. T. 1—3; 2. Dokumenty luźne (oryg. i kop. od XVII—XIX w.).

Ważniejsze opracowania: P. Gleń: Uposażenie parafii Dąbrowa Tarnowska od XIII do XIX wieku. Lublin 1964. Maszynopis w Zakładzie Historii KUL. — W. Demetrykiewicz: Sprawozdanie z wycieczki w powiecie dąbrowskim, tarnowskim i bocheńskim. *Teka konserwatorów Galicji Zachodniej*. T. 1. Kraków 1900 s. 371. — Smoleń: Inwentarz. T. 1 z. 2 s. 100—101.

I A. Osada wzmiankowana pierwszy raz w r. 1325¹. W r. 1698 wieś otrzymała prawa miejskie². Parafia, fundacji Ligęzów h. Półkoźic, powstała pod

⁵⁸ Wiz. 1596 k. 1—24'. — Sygn. 1621 s. 28. — Wiz. 1637 k. 371—377. — Starowolski 1655 k. E₃'. — Wiz. 1664 k. 470—556. — Wiz. 1665 s. 1—21. — Wiz. 1669 k. 1—28.

⁵⁹ Syn. 1711 s. 15. — Wiz. 1754 k. 1—135.

⁶⁰ Ks. W. Chotkowski, jw. T. 1 s. 406. — Ks. B. Kumor, jw. s. 97.

⁶¹ Ks. J. Rzepa. Konsystorz generalny s. 169.

⁶² Por. Kumor: Dzieje s. 116 n.

¹ MPV I s. 157.

² WEP II s. 835.

koniec w. XIII³; pierwsza wzmianka z r. 1325⁴. W latach 1776—1779 kościół został wyniesiony do godności prepozytury⁵.

Patronat: szlachecki⁶.

I B. Okręg parafialny⁷ za czasów Długosza obejmował: Dąbrowę, Brnik, Gruszów, Zdżary. W r. 1536 wspomniano nadto Radgoszcz, ale bez Gruszowa. W r. 1581 wymienione zostały: Dąbrowa, Nieczajna, Brnik, Wola Dąbrowska *, Zdżary, Szarwark, Radgoszcz i Ligęzów *. W r. 1596, oprócz wymienionych, występują: Gruszów i Luszowice. W r. 1618 dochodzi jeszcze Kaczówka. Przed r. 1686 przybyły nowe wsie: Smyków i Świerze⁸. 11 XII 1686 bp krak. Jan Machałowski, na prośbę Zygmunta z Tęczyna Tarły, starosty pilzneńskiego wyłączył wsie Luszowice, Smyków i Świerze i przydzielił do nowoutworzonej parafii Luszowice⁹. 11 II 1662 bp sufr. krak. Mikołaj Oborski wyłączył Radgoszcz jako „wikarię wieczystą” z własnym okręgiem parafialnym¹⁰. W r. 1748 wymieniono miasto Dąbrowę oraz wsie: Brnik, Bucze, Gruszów, Kaczówka, Zdżar, Nieczajna, Wola Dąbrowska *, Szarwark i „Kombów” *.

I C. W połowie XIV w. ludność parafii szacuje się na 450 osób¹¹. W r. 1748 przystąpiło do komunii wielkanocnej około 3000 osób.

I D. Kościół parafialny, wspomniany przez Długosza, był w r. 1596 drewniany. W r. 1612, „po rozebraniu dawnego, małego kościoła”, nową świątynię wybudował Mikołaj Ligęza z Bobrku, kasztelan żarnowiecki. 17 VIII 1614 konsekrował ją bp bakowski Walerian Lubieniecki¹². W r. 1776, „po rozpadnięciu się dawnego kościoła”, wybudowano „nowy, z kostkowego, sosnowego drzewa, na fundamentach murowanych” staraniem parafian i hr. Potockiego¹³; konsekrował go w r. 1824 bp tarnowski G. T. Ziegler¹⁴.

Wezwanie: Wszyscy Święci¹⁵.

I E₁. Dąbrowa T. Kaplica drewniana, „obszerna”, p. w. św. Jerzego M., została wybudowana na gruncie kościelnym przed r. 1614. 17 IX 1614 poświęcił ją bp bakowski W. Lubieniecki¹⁶. W r. 1748 potrzebowała naprawy, ale nabożeństwa w niej odprawiano. Wzmianka w r. 1711.

I E₂. Dąbrowa T. Kaplica „czyli oratorium”, poświęcona, wybudowana przez Michała Lubomirskiego († 1714), podstolego koronnego¹⁷. W r. 1748 posiadała przywilej odprawiania mszy św.

I E₃. Dąbrowa T. Kaplica murowana w pałacu Lubomirskich istniała w 1748 r.

³ P. Gleń, jw. s. 13 n.

⁴ W dokumencie dla opactwa tynieckiego i mogińskiego z 18 IV 1329 występuje „Gosvynus plebanus de Dambroua”. — Zob. Zbiór dokumentów katedry nr 33 s. 45—47.

⁵ ADT: Specyfikacja 1804 s. 2 (praepositus ecclesiae Dąbroviensis). — Por. Schematismus dioec. Tarnoviensis pro anno 1863 s. 34.

⁶ LBD II s. 431. — Wiz. 1596—1748. — Por. P. Gleń, jw. s. 13 nn.

⁷ Przekroje: LBD. — Rej. pob. 1536 i 1581. — Wiz. 1596, 1618, 1748.

⁸ ADT: Fasc. Luszowice (kopia dokumentu fundacyjnego par. Luszowice z 11 XII 1686).

⁹ Tamże.

¹⁰ ADT: Fasc. Radgoszcz (kopia dokum. erekcyjnego).

¹¹ Ł a d o g ó r s k i: Studia s. 208.

¹² Wiz. 1618 s. 109.

¹³ ADT: Specyfikacja 1804 s. 1.

¹⁴ Schematismus dioec. Tarnov. 1863 s. 22.

¹⁵ LBD. — Wiz. 1596—1748. — BAV: Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 33. — ADT: Specyfikacja 1804 s. 1.

¹⁶ Wiz. 1748 s. 113.

¹⁷ Tamże.

I E₄. Radgoszcz. Kościół filialny p. w. św. Kazimierza (zob. Radgoszcz).

I E₅. Szarwark. Kaplica czyli „oratorium”, murowana, „na folwarku”, została wybudowana przez Antoniego Morskiego „dla własnych potrzeb” przed r. 1748 („noviter erectum”).

I F. Dąbrowa T. Szpital „dla 18 ubogich” wybudował w r. 1607 Mikołaj Spytek Ligęza, właściciel miasta¹⁸. 27 VIII 1619 zapisał on na rzecz szpitala 1500 fl. pol.¹⁹. 30 IV 1631 M. S. Ligęza, kasztelan sądecki pomnożył uposażenie szpitala²⁰. W r. 1804 był „szpital cały z cegły na glinie murowany”²¹. Wzmianki w latach 1618, 1711, 1748.

I G₁. Dąbrowa T. Bractwo Ubogich erygował bp krak. P. Tomicki († 1537); zanikło ono przed r. 1596²².

I G₂. Dąbrowa T. Bractwo Różańca św., wraz z kapelanią, erygował 4 VI 1663 bp sufr. krak. Mikołaj Oborski²³. Inne wzmianki w latach 1711, 1748, 1762, 1779²⁴. (Por. I M₂).

I H. Dąbrowa T. Szkoła parafialna istniała w r. 1596. W r. 1636 wizytator polecił „wikarym i kierownikowi szkoły w niedziele i święta, przynajmniej przez godzinę, wykładać ludowi i chłopcom katechizm — w języku rodzimym”²⁵. W r. 1748 „kierownik szkoły nie posiada własnego domu, tylko łącznie z organistą”. Inne wzmianki w r. 1618²⁶.

I M₁. Dąbrowa T. Prebenda (altaria), nieznanego wezwania, została ufundowana przed r. 1513 („Altare novum”) ²⁷. Wzmianka w r. 1513.

I M₂. Dąbrowa T. Prebendę przy ołtarzu M. B. Różańcowej, dla kapelana bractwa Różańca św., ufundował Jerzy hr. Lubomirski, marszałek koronny dnia 9 X 1662, przeznaczając na ten cel 4000 fl. pol. 12 X 1662 fundację zatwierdził król Jan Kazimierz. Erekcji prebendy dokonał 4 VI 1663 bp sufr. krak. M. Oborski²⁸. 23 XII 1762 i 10 XI 1779 nastąpiły dalsze zapisy na rzecz prebendy²⁹. Inne wzmianki w latach 1711, 1748.

Patronat: szlachecki³⁰.

I D. Dąbrowa T. Synagogę wybudowali żydzi w r. 1697³¹. Wzmianka w r. 1767³².

PARAFIA GÓRA ZBYLITOWSKA (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV I i II (1325—1358. J. Ptaśnik (MPV II s. 520) błędnie utożsamiał ją z Lisią Górą k. Tarnowa); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1328—1374, 1551—1559); LBD I s. 13, 264, 421, 422, 606, 612; II s. 114; LR 1513 k. 22’;

¹⁸ Wiz. 1618.

¹⁹ Wiz. 1711—1748. — ADT: Fasc. Dąbrowa Tarn. (kopia).

²⁰ ADT: Fasc. Dąbrowa Tarn. (kopia).

²¹ Specyfikacja 1804 s. 2.

²² Wiz. 1596.

²³ AKMK: AOffic. Vol. 141 s. 427—437.

²⁴ ADT: Fasc. Dąbrowa Tarn. (kopia dokum. z 1762, 1779).

²⁵ K o t: Szkolnictwo, s. 308 n.

²⁶ Por. K o t: Szkolnictwo s. 308 n.

²⁷ LR 1513 k. 64.

²⁸ Zob. przyp. 23.

²⁹ ADT: Fasc. Dąbrowa Tarn. (kopie dokum.).

³⁰ Zob. przyp. 23.

³¹ Wiz. 1748 s. 113: Synagoga Judeorum coepit esse — ab an. 1697.

³² Archiw. Paraf. w Pilźnie: Prothocollum 2-dum dispositionum — ab an. 1780 s. 137 (regest dokum. z 1767 r.).

LR 1527 k. 46', LR 1529 s. 75; Rej. pob. 1536 s. 498—499; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 33'; LR 1577 k. 83'; Rej. pob. 1581 s. 263—264, Wiz. 1596 k. 19—20; Syn. 1621 s. 18; Wiz. 1637 k. 377; Starowolski 1655 k. Es'; Wiz. 1664 s. 508—512, 546—549; Wiz. 1665 s. 17—18; Wiz. 1669 k. 25—27'; Syn. 1711 s. 15, Wiz. 1748 k. 96—103.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Zbylitowska Góra (or. i kop. XVI—XX w.). 2. Fundationes praebendariorum Sacrat. Rosarii BMV et Ssmi Nominis Jesu in ecclesia parochiali Gorensi (z XVII w.). — Archiw. Par. w Zbylitowskiej Górze: Prothocollum omnium dispositionum — ab an. 1783—1826. — WAP Kraków: Castrensia Cracoviensia. Relationes 139a s. 2173—2181 (Inwentarz dóbr ziemskich w Zbylit. Górze z r. 1725).

I A. Parafia powstała prawdopodobnie w drugiej połowie XIII w. jako fundacja rycerska¹; pierwsza wzmianka w r. 1325².

Patronat: szlachecki³.

I B. Okręg parafialny za czasów Długosza obejmował miejscowości: Górę Zbylitowską, Sieciechowice, Świerczków, Komorów, Dąbrowę, Koszyce. W r. 1536 wymieniono nadto: Zgłobice, Koszyce Wielkie i Koszyce Małe, Wołę Świerczkowską* i Chyszów; Komorów natomiast zaliczono do parafii Wierchoszawice⁴. W r. 1581 występuje: Góra Zbylit., Koszyce Wielkie i Koszyce Małe, Chyszów, Świerczków, Zgłobice i Dąbrówka. Wiz. 1596 r. wymienia nadto Plewęcini i Kępe. W r. 1665 przekazy źródłowe wymieniają jeszcze wieś „Ostrabowa” (późn. Wola Ostrębowska).

I C. Dla pierwszej połowy XIV w. ludność parafii szacuje się na 330 osób⁵. W r. 1664 w poszczególnych wioskach parafialnych mieszkało łącznie 1019 osób; z czego w Zbylitowskiej Górze 132, Dąbrówce 96, Zgłobicach 167, Chyszowie 120, Sieciechowicach 44, Plewęcini 30, Świerczkowie 131, Koszycach Małych 94, Koszycach Wielkich łącznie z folwarkiem 171 i „Ostrabowej” 34.

I D. Kościół parafialny w latach 1596—1748 był częściowo murowany („in choro minori et sacristia), częściowo zaś drewniany (corpus ligneum), konsekrowany.

Wezwanie: Podwyższenie św. Krzyża⁶.

I E₁. Sieciechowice. Kaplica p. w. św. Anny, drewniana, konsekrowana, z przywilejem mszy św., bez uposażenia, została wybudowana przed r. 1596. W r. 1665 „dach kaplicy potrzebował naprawy”. Msze św. odprawiano trzy razy w roku (wtorek po Wielkanocy i Zielonych Świątach oraz 26 VII). W r. 1669 kaplica „była zaniedbana i zniszczona”, dlatego wizytator kazał ją odnowić. W r. 1748 kaplica jest nazwana „starodawną”.

I E₂. Koszyce. Kaplica dworska „na folwarku”, z przywilejem mszy św., istniała w r. 1748.

I F. Góra Zbylitowska. Szpital istniał w latach 1665—1669, ale „potrzebował większej naprawy”. W r. 1665 mieszkało w nim 11 ubogich, a w 1669 r. — 10. Inne wzmianki: 1748.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 523.

² W dokumencie z 13 V 1276 występuje „Troianus rector ecclesiae de Gory” (KDPol. III nr 50 s. 113), ale nie wiadomo, czy przekaz odnosi się do Zbylitowskiej Góry. Również w dokumencie z 2 I 1310 występuje „Petrus plebanus de Gora” (MPV III nr 128 s. 105).

³ Wiz. 1596—1748.

⁴ Rej. pob. 1536 s. 552.

⁵ Ładogórski: Studia s. 201.

⁶ Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 4.

⁷ Wiz. 1596 k. 19'.

I G₁. Góra Zbylit. Bractwo NMP (Literackie ?) i św. Marii Magdaleny istniało przed r. 1550⁷; w r. 1596 zaznaczono, że „od 40 lat przestało istnieć”.

I G₂. Góra Zbylit. Bractwo Różańca św. przy kościele parafialnym erygował, wraz z kapelanią, 23 VI 1636⁸, bp krak. J. Zadzik, uroczystego wprowadzenia dokonali dominikanie krakowscy 12 X 1639 r.⁹ (Por. M₂). Inne wzmianki: 1665, 1669, 1748, 1783¹⁰.

I G₃. Góra Zbylit. Trzeci Zakon św. Franciszka zaprowadzono przy kościele paraf. przed r. 1783¹¹.

I H. Góra Zbylit. Szkoła parafialna w r. 1596 była „w lichym domu”, postawionym niegdyś dla wikarego. W r. 1665 kierownik szkoły „nie ma gorliwości około wprawiania młodzieży w nauki i śpiew”. W r. 1669 „budynek szkolny potrzebuje naprawy”. Inne wzmianki w r. 1637¹².

I M₁. Góra Zbylit. Prebenda p. w. św. Jana Chrzyciela została ufundowana 8 I 1539 i 2 VI 1540 przez Jakuba Rokosza, miejscowego dzierżawcę, który na ten cel zapisał „folwark i rolę” w Koszycach¹³. 14 I 1667 Mikołaj Jordan z Zakliczyna, „dla powiększenia uposażenia prebendy”, legował na jej cel 2000 fl. pol., co potwierdził 10 XII 1668 bp sufr. krak. Mikołaj Oborski¹⁴. Inne wzmianki: 1590¹⁵, 1596, 1637, 1665, 1669, 1748.

I M₂. Góra Zbylit. Prebendę przy ołtarzu M. B. Różańcowej dla promotora bractwa Różańca św. ufundował ks. Aleksander Marcin Szaradzki, proboszcz wadowicki, przeznaczając (14 II 1636) na jej uposażenie 2000 fl. pol.¹⁶. Erekcji prebendy dokonał 23 VI 1636 bp krak. Jakub Zadzik¹⁷. Inne wzmianki: 1665, 1669, 1748, 1783¹⁸. (Por. I G₂).

Patronat: miejscowy proboszcz i Zbylitowscy¹⁹.

I M₃. Góra Zbylit. Prebendę przy ołtarzu Najśw. Imienia Jezus ufundował 9 VII 1643 Aleksander Marcin Szaradzki, proboszcz wadowicki, przeznaczając na ten cel 2000 fl. pol., zabezpieczonych na 4 zagrodach we wsi Zgłobice. 26 II 1644 erygował ją bp krak. Piotr Gembicki²⁰. Inne wzmianki: 1665, 1669, 1748.

Patronat: rada miasta Tarnowa²¹.

I M₄. Góra Zbylit. Altarię p. w. bł. Jana Kantego zamierzał ufundować 5 IX 1754 kanon. krak. Mikołaj Lipski²². Nie wiadomo, czy fundacja została zrealizowana.

⁸ Fundationes prebendariorum s. 1—3.

⁹ Tamże s. 13—14.

¹⁰ Prothocollum 1783 pod 12 X 1783.

¹¹ Tamże.

¹² Por. K o t: Szkolnictwo s. 318.

¹³ ADT: Fasc. Góra Zbylit. (insert dokum. z r. 1540 w dokum. z 10 XII 1668). — AOffic. Vol. 145 s. 1208 (reg. dokum. z 2 VI 1540). — Wiz. 1748 s. 98 (reg. dokum. z 8 I 1539 i 2 VI 1540).

¹⁴ AOffic. Vol. 145 (1667—1668) s. 1206—1216. — ADT: Fasc. Góra Zbylit. (kopia).

¹⁵ AKapT: Officialia Kazimierski s. 47 (Institutio h. Felicis ad praebendam in Gora).

¹⁶ Zob. przyp. 13—14.

¹⁷ Fundationes praebendariorum s. 1—8.

¹⁸ Prothocollum 1783 (pod datą z 12 X 1783).

¹⁹ Tamże. — Wiz. 1665 s. 548.

²⁰ Fundationes praebendariorum s. 16—20. — AEp. Vol. 56 (1643—1644) k. 319—323. — ADT: Fasc. Góra Zbylit. (kopie). — Fasc. Tarnów (Conscriptio erectionum, privilegiorum ac munitentorum Ecclesiae Collegiatae Tarnoviensis (z końca XVII w.) nr 101 (reg.). — Wiz. 1665, 1748 (reg.).

²¹ Tamże.

²² W. K ę t r z y Ń s k i: Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. T. 1. Lwów 1881 s. 110.

V D. Góra Zbylit. Zbór ariański założył Fausto Sozzini († 1604) miał on istnieć przez pewien czas w XVII w.²³

PARAFIA JASTRZĄBKA (wieś)

Źródła przekrojowe: Rej. pob. 1581 s. 247 (par. Zassów); Wiz. 1596 k. 2'—3'; Syn. 1621 s. 18; Wiz. 1637 k. 371'—372; Starowolski 1655 k. E₃; Wiz. 1664 s. 475—477, 526—527; Wiz. 1665 s. 5—6; Wiz. 1669 k. 15'—16'; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 7—11.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Jastrząbka Stara (or. i kop. XVI—XX w.); 2. Status parochiae et ecclesiae parochialis Vetero-Jastrzębensis in visitatione decanali a. D. 1782 descriptus; 3. Summarium iurium et documentorum ecclesiae parochialis Vet. Jastrzębensis in visitatione decanali 1782 descriptus; 4. Status oeconomiae et proventuum ecclesiae parochialis Vet. Jastrzębensis a. D. 1782 descriptus; 5. Tabella ecclesiae parochialis in Jastrząbka tit. SS. Petri et Pauli (z XIX w.); APAr. w Jastrząbce St.: Księga dokumentów parafii Jastrząbka Stara.

Ważniejsze opracowania: Smoleń: Inwentarz. T. 2 z. 1/2 s. 248.

I A. Wieś została założona „na surowym korzeniu” ok. 1560 r. przez ks. Konstantego Ostrońskiego, wojew. kijowskiego¹.

Placówka duszpasterska, wydzielona z parafii Zassów i uposażona „łanem roli, wykarczowanej przez jednego z kmieci”, powstała w r. 1563². 28 VI 1581 parafię uposażył ks. Konstanty Ostroński, wojew. kijowski³. 10 V 1595 r. ks. Elżbieta Ostrońska-Radziwiłłowa powiększyła uposażenie parafii⁴. Erekcji parafii dokonał 31 III 1599 kard. Jerzy Radziwiłł, bp krak.⁵

Patronat: szlachecki⁶.

I B. Okręg parafialny obejmował w latach 1596—1782 tylko wieś Jastrząbkę Starą⁷.

I C. W r. 1637 do komunii wielkanocnej przystąpiło około 500 osób. W 1664 r. — 460, „wyjawszy 23 inne osoby, które nie były do spowiedzi wielkanocnej”. W r. 1748 „tylko 200 osób”. W r. 1782 zamieszkiwało parafię 835 wiernych⁸

I D. Kościół parafialny, drewniany, wybudowali w 1563 r. miejscowi chłopcy⁹. Konserwacji kościoła dokonał w 1587 r. abp lwow. J. D. Solikowski¹⁰. W latach 1596—1669 kościół był drewniany, konsekrowany. W r. 1748 wizytator zaznaczył, że „jest starodawny i w nie najlepszym stanie”. W r. 1789 kościół uległ pożarowi. Nową świątynię murowaną wybudował w latach

²³ Schematismus dioec. Tarnov. 1863 s. 31. — Schematismus dioec. Tarnov. 1875 s. 63. — Słow. geogr. T. 14 s. 537.

¹ Status parochiae 1782 s. 1.

² Wiz. 1596 k. 3: Cum villa in nova radice locata fuit Jastrzębia, unus emethonum laneum suum, suo opere elaboratum, pro ecclesia donavit; et vicini ejus suo sumptu ecclesiam aedificaverunt.

³ Wiz. 1596. — Status parochiae 1782 s. 1. — Księga dokumentów (dokum. z 28 VI 1581, kopia).

⁴ Summarium documentorum 1782 s. 1 (reg.).

⁵ AEp. Vol. 32 (1592—1596) k. 363—364.

⁶ Wiz. 1596—1748. — Status 1782 s. 1.

⁷ Przekroje: 1596, 1637, 1665, 1748, 1782 (Status 1782 s. 1).

⁸ Status parochiae 1782 s. 1.

⁹ Zob. przyp. 2.

¹⁰ Wiz. 1748. — Status parochiae 1782 s. 1.

1791—1794 miejscowy właściciel Grzymała Siedlecki; konsekrował ją 25 VI 1825 bp tarnowski G. T. Ziegler¹¹.

Wezwanie: św. Krzyż¹². Nowy kościół, konsekrowany w r. 1825: św. Piotr i Paweł ap.¹³.

I F. Jastrząbka St. Szpital został wybudowany przed r. 1665 przez chłopów i przez nich udotowany „trzema stadiami roli”. 28 V 1725 legowano na rzecz szpitala 1000 fl. pol.¹⁴ a w 1746 r. — 2000¹⁵. W r. 1748 zaznaczono, że „szpital został zniszczony przez poprzedniego proboszcza”. W r. 1779 wybudowano nowy szpital¹⁶. W r. 1665 mieszkało w nim 4 ubogich a w 1782 r. — 5.

I G. Jastrząbka St. Bractwo św. Aniołów Stróżów przy kościele paraf. zaprowadzono w r. 1695¹⁷; 18 X 1718 zostało ono zatwierdzone przez oficjała tarnowskiego, ks. S. Jaroszyńskiego¹⁸. W r. 1727 bractwo otrzymało własnego kapelana¹⁹. Inne wzmianki: 1748, 1782. (Por. I M).

I H. Jastrząbka St. Szkoła parafialna w r. 1596 była „w stanie niezbyt dobrym”. W r. 1665 wizytator zauważył, że „kierownik nie ma żadnej pilności około wprawiania młodzieży tak w nauki, jako też w śpiewanie —; budynek szkolny w stanie dobrym”. Inne wzmianki: 1637²⁰.

I M. Jastrząbka St. Prebendę dla promotora bractwa św. Aniołów Stróżów ufundował w 1727 r. Kazimierz Siedlecki, podstoli przemyski, zapisując na ten cel 2000 fl. pol.²¹.

Patronat: szlachecki²².

PARAFIA JODŁÓWKA (SZCZEPANOWICE), wieś.

Źródła przekrojowe: LBD I s. 13, 14, 15, 16; II s. 308; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 21'; LR 1527 k. 44'; LR 1529 s. 68; Rej. pob. 1536 s. 545—546; LR 1539 k. 21; LR 1561 k. 98'; LR 1577 k. 87'; Rej. pob. 1581 s. 263; Wiz. 1596 k. 20—20'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 376'; Starowolski 1655 k. Es; Wiz. 1664 k. 505—508, 544—546; Wiz. 1665 s. 15—16; Wiz. 1669 k. 27'—28; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 70—73.

Inne źródła: ADT: Fasc. Szczepanowice (or. i kop. XVIII—XIX w.). — APar. w Szczepanowicach: Inventarium beneficii parochialis in Jodłówka a. D. 1785. — WAP Kraków: Castrensia Cracoviensia. Relationes 68 s. 614—623 (Inwentarz dóbr ziemskich Szczepanowice z r. 1642).

I A. Wieś wzmiankowana w r. 1398¹. Parafia, fundacji szlacheckiej, powstała w drugiej połowie w XIV; pierwsza wzmianka w r. 1470². W latach 1570—1596 parafia nie posiadała katolickiego duszpasterza. Około r. 1596

¹¹ Tabella ecclesiae parochialis s. 1. — Księga dokumentów.

¹² Wiz. 1596—1748. — Status parochiae 1782 s. 1. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 17.

¹³ Zob. przyp. 11.

¹⁴ Status oeconomiae 1782 s. 2 (reg.).

¹⁵ Summarium jurium et documentorum a. D. 1782 s. 2.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Summarium jurium et documentorum a. D. 1782 s. 1.

¹⁸ Status parochiae 1782 s. 1.

¹⁹ ADT: Fasc. Jastrząbka Stara (kopia).

²⁰ Por. Kot: Szkolnictwo s. 314.

²¹ Zob. przyp. 19.

²² Tamże.

¹ Krzepela. Księga rozszkolenia s. 434.

² Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 528.

Wojciech Chrzastowski wykupił prawa prezenty i patronatu z rąk różnowierczej rodziny i przedstawił na probostwo kapłana katolickiego³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny za czasów Długosza obejmował wsie⁵: Jodłówka, Błonie, Lubcza, Dąbrówka, Szczepanowice, Lubinia (późn. Lubinka), Złotka*. W r. 1536 wymieniono nadto: Żelazówkę*, Chrzastów* i „Tssep”*. W r. 1581 Błonie zaliczono do par. Wojnicz; brak natomiast: Szczepanowic, Złotki*, Żelazówki*, Chrzastowa* i „Tssep”*. W r. 1665 i 1748 podano: Szczepanowice, Złotka*, Chrzastów*, Lubcza, Wola Błońska, Błonie, Lubinka, Izep*, Jodłówka i Wola Szczepanowska. W r. 1748 brak Chrzastowa.

I C. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło w poszczególnych wsiach paraf.: Szczepanowice — 157 osób, Złotka — 73, Lubcza — 35, Chrzastów i Dąbrówka — 68, Jodłówka i Wola Szczepanowska — 70, Wola Błońska i Błonie — 140, Lubinka — 64, Izep — 30, łącznie 638 wiernych. W 1748 r. — 700 osób.

I D. Kościół wzmiankowany przez Długosza, był w r. 1570 „starodawny, drewniany, konsekrowany, rozpadający się ze wszystkich stron”⁶. Przed r. 1596 „kościół, zaniedbany przez heretyków, rozpadł się zupełnie”⁷. Nowy, również drewniany, wybudował ok. 1596 r. Wojciech Chrzastowski. 3 VII 1620 konsekracji świątyni dokonał bp sufr. krak. Tomasz Oborski⁸. W latach 1637—1669 kościół był drewniany i konsekrowany. W r. 1748 został on gruntownie odnowiony przez miejscowego proboszcza.

Wezwanie: św Mikołaj b. i w.⁹

I F. Jodłówka. W r. 1748 zaznaczono, że parafia nigdy nie posiadała szpitala.

I H. Jodłówka. Szkoła parafialna w r. 1596 „nie posiadała własnego budynku”. W r. 1665 „kierownik szkoły — nie ma żadnej gorliwości około ćwiczenia młodzieży w naukach i śpiewie”¹⁰.

V A. Szczepanowice. Parafię luterańską założyli po 1570 r. Chrzastowscy, właściciele Szczepanowic. Przetrwała ona do r. 1808¹¹.

Patronat: szlachecki¹².

V D. Zbór ufundowała rodzina Chrzastowskich prawdopodobnie przed r. 1596¹³. W r. 1713 drewniany gmach zboru spłonął i, mimo zakazu biskupa krak. (1719), został odbudowany. Jeszcze w 1808 r. odbył się w nim synod luteranów galicyjskich pod przewodnictwem pastora Dębickiego. Zbór upadł po r. 1809¹⁴.

³ Wiz. 1596. — Por. Kumor: Zanik i afiliacja s. 129.

⁴ Wiz. 1596—1748. — Inventarium 1785 s. 5.

⁵ Przekroje: LBD, 1536, 1581, 1665, 1748.

⁶ AKapMK: Regestrum omnium ecclesiarum parochialium in dioec. Cracoviensi consistentium a. D. 1570 k. 194.

⁷ Wiz. 1596 k. 20.

⁸ Inventarium 1785 s. 5.

⁹ Regestrum 1570 k. 194. — Wiz. 1596—1748. — Inwentarium 1785 s. 5.

¹⁰ Por. Kot: Szkolnictwo s. 317 n.

¹¹ Merczyng: Zbory s. 179 n., 200 n. — Krasieński: Zarys s. 174 n.

¹² Tamże.

¹³ Ok. r. 1596 Wojciech Chrzastowski wybudował kościół katolicki w Jodówce. — Por. Kumor: Zanik i afiliacja s. 129.

¹⁴ Merczyng: Zbory s. 179 n., 200 n. — Krasieński: Zarys s. 174.

V F. Szczepanowice. Szpital zamierzał wybudować w 1665 r. Stanisław Chrzastowski¹⁵. Nie wiadomo, czy fundacja nastąpiła.

V H. Szczepanowice. Szkoła luterska, „dla kształcenia chłopców szlacheckich i synów Szkotów”, istniała w r. 1665¹⁶. Już w r. 1600 działał tu ks. Jan Petrycy, minister zboru, który wydał dzieło przeciwko arianom pt. *Odpowiedź na skrypt Przestroga zwany*¹⁷.

PARAFIA JURKÓW (ŁĘG TARNOWSKI), wieś

Źródła przekrojowe: MPV I i II (1325—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1328—1374, 1551—1558), LBD I s. 12, 13, 423, 610; II s. 135—136, 272; III s. 197; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22'; LR 1527 k. 46'; LR 1529 s. 444; Rej. pob. 1536 s. 497—498; LR 1561 k. 33'; LR 1577 k. 84; Rej. pob. 1581 s. 259; Wiz. 1596 k. 17—18'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 374'; Starowolski 1655 k. Ea, Wiz. 1644 k. 515—518, 552—553; Wiz. 1665 s. 20—21. Wiz. 1669 k. 12—13; Syn. 1711 Syn. 15; Wiz. 1748 k. 65—69.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Jurków (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Status parochiae et ecclesiae paroch. Jurkoviensis in visitatione decanali a. D. 1784 descriptus; 3. Specyfikacja wszelkich realności i praw do szpitala we wsi Jurków — a. D. 1803.

Ważniejsze opracowania: Smoleń: Inwentarz. T. 2, z. 1/2, s. 256 n.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej, powstała w drugiej połowie w. XIII; pierwsza wzmianka z r. 1325¹. 2 II 1599 Stefan i Jan Kozierowscy powiększyli uposażenie parafii, z tego powodu, że część dotychczasowych posiadłości ziemskich zabrały wody Dunajca². Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 3 V 1320, wystawiony przez Wiesława Lubomirskiego, jest falsyfikatem³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny⁵ za czasów Długosza obejmował: Jurków, Ilkowie, Rosławice*, Siedlec, Niedomice, Łęki*, Biała Wielka, Biała Mała i Krzeszowice*. Jeszcze w r. 1381 wymieniono wieś „Rudno, położoną w granicach parafii Jurków”⁶. W latach 1536—1581 podano: Bobrowniki (Wielkie i Małe), Dobczyce oraz Rudno; brak natomiast Krzeszowic* i jedna jest tylko Biała. W r. 1596 wymienione zostały: Jurków, Siedlec, Łęki*, Rosławice*, Ilkowie, Niedomice, Rudno, Bobrowniki, Biała, Wola w Łęgu*, Pogwizdów i Targowisko. W r. 1665, oprócz powyższych, wyliczono: Filipówkę*, Bobrowniki Wielkie i Bobrowniki Małe; brak zaś Woli w Łęgu* i Targowiska. Wiz. z 1748 nie wymienia Rosławic, Niedomic, Białej, Łęgu, Pogwizdowa i Targowiska; dodaje natomiast: Głów i Krochów*. Wreszcie w r. 1782 do parafii należały: Jurków, Biała, Bobrowniki, Siedlec, Łęki*, Partyń, Rudno, Łęg, Ilkowie, Sanoka, Grudeń (późn. Grudek) i Niedomice.

¹⁵ Wiz. 1665 s. 16.

¹⁶ Wiz. 1665 s. 16: schola pro exercendo iuventute ejusdem sectae — — minister — — Kałaj foveatque multos nobilium et Scotorum pueros in litterarum studiis exercendos.

¹⁷ J. Łukasiewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poznań 1853 s. 343.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 521.

² AKapT. Officialia Branicki s. 94—94'. — ADT: Fasc. Jurków (kopia z XVIII w.).

³ Kumor: Falsyfikaty s. 117.

⁴ LBD. — Wiz. 1596—1748. — Status 1784 s. 1.

⁵ Przekroje: LBD, 1536, 1581, 1596, 1665, 1748, 1782.

⁶ CDT I nr 106 s. 160. — CDPol. III nr 163 s. 324—325.

I C. Ludność parafii w połowie XIV w. szacuje się na 525 osób⁷. W r. 1664 z poszczególnych wsi parafialnych przystąpiło do komunii wielkanocnej łącznie 1465 wiernych, z czego z Jurkowa — 47, Łęgu — 273, Pogwizdowa — 173, Filipówki — 44, Niedomic — 104, Ilkowiec — 120, Rudna — 119, Białej — 45, Łęki — 65, Siedlca — 117, Bobrownik Małych — 172, Bobrownik Wielkich — 136. W r. 1748 komunię wielkanocną przyjęło 2000 osób. W r. 1784 w całej parafii mieszkało 2447 osób, z których do komunii wielkanocnej przystąpiło 1858⁸.

I D. Kościół parafialny, drewniany, wzmiankowany w latach 1325—1355, do czasów Długosza był kilkakrotnie zabierany przez wylew Dunajca; „parafianie byli zmuszeni przenieść go na miejsce bardziej odległe od Dunajca”⁹. W r. 1596 kościół był drewniany i konsekrowany. W r. 1636 świątynię znów przeniesiono na inne miejsce, „ze względu na wylew Dunajca”¹⁰. W r. 1637 była ona drewniana i niekonsekrowana. Wiz. z lat 1665/69 znowu informuje, że „świątynia została przeniesiona z dawnego miejsca nad brzegiem Dunajca na miejsce bardziej bezpieczne i bardziej odległe”. 6 X 1669 konsekrował ją bp sufr. krakowski Mikołaj Oborski¹¹. W r. 1784 zaznaczono, że „kościół był przenoszony z miejsca na miejsce; z powodu starości jest częściowo próchniejący i potrzebuje gruntownego remontu”¹².

Wezwanie: św. Mikołaj b. i w.¹³

I E₁. Jurków. Kaplica p.w. św. Aniołów Stróżów istniała w r. 1748. Późniejszych wzmianek brak.

I E₂. Rudno. Kaplica p.w. św. Sebastiana m., wybudowana została ze składek parafian w r. 1740¹⁴. Inna wzmianka: 1748.

I E₃. Bobrowniki. Kaplica „na folwarku”, wystawiona przed 1748 r. przez miejscowych właścicieli.

I F₁. Jurków. Szpital, bez uposażenia, istniał w r. 1665. Przed r. 1705 sami ubodzy zbudowali „dom szpitalny”¹⁵. 7 V 1705 Antoni ze Szczepanowa Szczepanowski i Teresa z Czyżowa zapisali na rzecz szpitala 2000 fl. pol.¹⁶. W r. 1803 zaznaczono, że „szpital, stojący pod kościołem, jest zbudowany z drzewa rżniętego”¹⁷. 10 XII 1738 ks. M. Wodzicki, oficjał gen. diec. krak., zatwierdził zapis 25 tys. fl. pol. na szpital i bractwo Trójcy św., uczyniony w tymże roku przez Helene Morsztyn, wdowę po Antonim, wojew. inflanc kim¹⁸. Inne wzmianki: 1748, 1784¹⁹.

W r. 1665 mieszkało w szpitalu 7 ubogich; w r. 1705 fundacja przeznaczona była na utrzymanie 8 ubogich²⁰.

⁷ Ładogórski: Studia s. 201.

⁸ Status 1784 s. 1.

⁹ LBD II s. 135: ecclesiam etiam parochialem, ligneam aliquoties iam [Dunayecz] devoravit, et compulsi sunt parochiani eam transferre in locum a fluvio Dunayecz remotiorem.

¹⁰ Wiz. 1637 k. 374.

¹¹ Wiz. 1669 k. 12.

¹² Status 1784 s. 1.

¹³ Wiz. 1596—1748. — AKapT: Officialia Branicki s. 94. (dokum. z 2 II 1599). — Status 1784 s. 1. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 21.

¹⁴ Wiz. 1748 k. 67’.

¹⁵ ADT. Fasc. Jurków (kopia dokum. z 7 V 1705).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Specyfikacja 1803 s. 1.

¹⁸ AOffic. Vol. 175 (1738—1739) s. 490—518.

¹⁹ Status 1784 s. 12.

²⁰ Zob. przyp. 16. — Por. Wiz. 1748.

I F₂. Rudno. Szpital drewniany przy kaplicy św. Sebastiana istniał w r. 1784²¹.

I G₁. Jurków. Bractwo św. Aniołów Stróżów, wraz z kapelanią, zostało ufundowane przez ks. Wawrzyńca Lechowicza, proboszcza w Wadowicach; w r. 1659 erygował je o. Augustyn Kordecki, prowincjał paulinów w Polsce i na Śląsku; w r. 1661 zatwierdził je bp krak. A. Trzebicki²². Inne wzmianki: 1712, 1719, 1748, 1784²³. (Por. IM).

I G₂. Jurków. Bractwo Trójcy św. ufundowała w r. 1738 Helena Morstzyn, wdowa po Antonim, wojew. inflanckim, erygował je 10 XII 1738 ks. M. Wodzicki, oficjał gen. diec. krak.²⁴; 1 VI 1775 Dominik Potocki, starosta sokolnicki, zapisał na rzecz bractwa 3000 fl. pol.²⁵. Inne wzmianki: 1784²⁶.

I H. Jurków. Szkoła parafialna istniała w r. 1539 i 1586²⁷. W r. 1596 „dom szkolny lichy”; wizytator poleca parafianom naprawić go. W r. 1637 zaznaczono, że „szkoła została przeniesiona, wraz z kościołem, na bardziej odległe miejsce od Dunajca”. W r. 1665 do szkoły uczęszczało 20 chłopców z parafii. W r. 1669 wizytator polecił proboszczowi, „by starał się zrujnowaną szkołę według możliwości naprawić”²⁸. 19 X 1731 szkoła otrzymała niewielki legat pieniężny²⁹. W r. 1748 była w stanie dobrym.

I M. Jurków. Prebendę dla promotora bractwa św. Aniołów Stróżów ufundował ok. 1659 r. ks. Wawrzyniec Lechowicz, zapisując na ten cel „pewną ilość ziemi”; erygował ją bp krak. A. Trzebicki w r. 1661³⁰. 12 III 1712 Anna z Rajska, wdowa po K. Szembeku, legowała na rzecz prebendy 2000 fl. pol., zaś 29 XI 1713 Antoni Szczepanowski — 300 fl. pol. Fundację zatwierdził 10 XI 1719 bp sufr. i adm. diec. krak. Stanisław Hojusz³¹. Inne wzmianki: 1748, 1784³².

Patronat: szlachecki³³.

PARAFIA LISIA GÓRA (wieś)

Źródła przekrojowe: LBD I s. 12, 605, 609, 614; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22; LR 1527 k. 46'; LR 1529 s. 155; Rej. pob. 1536 s. 554—556; LR 1539 k. 22; Gromnicki: Świętopietrze s. 368 n. (1551—1563); LR 1561 k. 33'; LR 1577 k. 84; Rej. pob. 1581 s. 261; Wiz. 1596 k. 1—2; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 371—371'; Starowolski 1655 k. E3'; Wiz. 1664 k. 477—481, 554—556; Wiz. 1665 s. 21—23; Wiz. 1669 k. 13—15; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 1—6.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Lisia Góra (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Consignatio documentorum necessariorum ad revindicanda avulsa beneficia Lisiogorensi servientia (z końca XVIII w.); 3. Inventarium ecclesiae parochialis Lisiogorensis (z końca XVIII w.).

²¹ Status 1784 s. 12.

²² Wiz. 1665, 1748.

²³ ADT: Fasc. Jurków (dokum. z 1712 r., kopia). — AAdm. Vol. 24 (1719—1720) s. 368—376 (dokum. z 10 XI 1719). — Status 1784 s. 1.

²⁴ AOffic. Vol. 175 (1738—1739) s. 490—518.

²⁵ ADT: Fasc. Jurków (kopia z XVIII w.). — Status 1784 s. 11.

²⁶ Status 1784 s. 11.

²⁷ AKapT: Officialia Kazimierski s. 23.

²⁸ Por. Kot: Szkolnictwo s. 319.

²⁹ Wiz. 1748 (reg.).

³⁰ Wiz. 1665 k. 553. — Wiz. 1748 k. 65'.

³¹ AAdm. Vol. 24 (1719—1720) s. 368—376. — ADT: Fasc. Jurków (kopia dokum. z 12 III 1712).

³² Status 1784 s. 1.

³³ Zob. przyp. 31.

gorensis pro visitatione mense decembri a. D. 1739; 4. Status ecclesiae parochialis in Lisiągóra a. D. 1721; 5. Visitatio ecclesiae Lisiogorensis in a. D. 1749; 6. Opis sytuacji kościoła Lisiogórskiego dn. 18 III 1760 r.; 7. Tabella ecclesiae paroch. S. Adalberti — comparata a. D. 1814.

Ważniejsze opracowania: Smoleń: Inwentarz. T. 4. s. 339 n.

I A. Parafia fundacji Lelewitów-Tarnowskich powstała w drugiej połowie w. XIV; pierwsza wzmianka w r. 1416¹. 9 II 1638 bp krak. Jakub Zadzik powiększył uposażenie parafii przez przydzielenie jej dziesięcin z nowolokowanych wsi². Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 8 IX 1362, wystawiony przez S. Miszkowskiego, jest falsyfikatem³.

Patronat: szlachecki⁴

I B. Okręg parafialny za czasów Długosza⁵ obejmował m. in. wsie: Lisia Góra i Łukowa. W r. 1536 wymieniono nadto: Śmigno, Wola*, Pawężów, Krzyż, Żukowice, Luszowice, Dąbrowa (Dąbrówka), Bogumiłowice i Białodoliny. Trzy ostatnie wioski zostały błędnie zaliczone do par. Lisia Góra. W r. 1581 w granicach parafii były: Lisia Góra, Łukowa, Żukowice, Luszowice, Pawężów, Wola Lisiogórska*, Śmigno, Kobierzyn. W r. 1596 wymieniono jeszcze: Krzyż, Wymysłów, Wola Breńska i Brzeziny (późn. Brzozówka). W r. 1638 bp krak. J. Zadzik przyłączył do parafii nowo założone wsie: Lipiny, Zaczarnie, Piaski i Breń⁶. W r. 1665 w skład parafii wchodziło 13 wsi: Lisia Góra, Żukowice, Śmigno, Pawężów, Lipiny, Zaczarnie, Kobierzyn, Łukowa, Wymysł, Wychylówka, Breń, Piaski i Krzyż. W r. 1683 Lipiny zostały włączone do nowoutworzonej parafii Luszowice (Zob. Luszowice I B.). W latach 1748/49 wymieniono nadto: Okręglik, Jodłówka „per medium”, Marszówka, Dębrza, Żukowice Stare i Nowe, Laski oraz Jastrząbka Nowa; brak natomiast Wychylówki. Podrobiony ok. 1770 r. dokument fundacyjny parafii wymienia w jej granicach wsie: Lisia Góra, Pawężów, Zaczarnie, Śmigno, Jastrząbka (Nowa), Łukowa, Kobierzyn, Żukowice, Laski, Breń, Nowa Wieś, Granice, Kaczówka, Jodłówka, Dębrza Partyńska i Wymysł⁷.

I C. W r. 1637 przystąpiło do komunii wielkanocnej około 3000 osób. W r. 1664 z całej parafii przyjęło komunię wielkanocną 2543 wiernych, przy czym ze wsi Lisia Góra — 638, Żukowice — 462, Śmigno — 186, Pawężów — 164, Lipiny — 249, Zaczarnie — 290, Kobierzyn — 130, Łukowa — 186, Wymysł — 56, Wychylówka — 23, Breń — 87, Piaski — 38 i Krzyż — 34. W latach 1748/1749 — 3400 osób z całej parafii. W r. 1814 w parafii mieszkały 5652 osoby nadające się do przyjęcia komunii św. i 1410 „niezdalnych”; łącznie 7062⁸.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany przez Długosza, był w latach 1596—1669 drewniany i konsekrowany. W r. 1712 został strawiony przez po-

¹ Kumor (Powstanie i rozwój sieci s. 524) podaje, że stało się to przed r. 1350. — Por. T. Ladenberger: Zaludnienie Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego. Lwów 1930 s. 67. — Wzmianka z 1 I 1381 (CDT I nr 106 s. 160) odnosi się do Góry Zbylitzkiej.

² ADT: Fasc. Lisia Góra (kopia z XVIII w.).

³ Kumor: Falsyfikaty s. 118.

⁴ Wiz. 1596—1749.

⁵ LBD, 1536, 1581, 1596, 1665, 1748, 1749.

⁶ ADT: Fasc. Lisia Góra (kopia).

⁷ ADT: Fasc. Lisia Góra (kopia z XVIII w.).

⁸ Tabella 1814 s. 1.

żar⁹. W latach 1716—1728, staraniem ks. Macieja Schabowicza i jego następcy ks. Jana Fabiankowskiego, został wybudowany kościół nowy z kamienia i cegły: 17 X 1734 konsekrował go bp sufr. krak. Michał Kunicki¹⁰. 1 IV 1747 kościół spalił się ponownie. Odbudował go w roku następnym ks. Józef Przytycki, kan. tarnowski i proboszcz w Lisiej Górze¹¹.

Wezwanie: św. Wojciech b. i m.¹². Nową świątynię wybudowaną w latach 1716—1728, konsekrował bp M. Kunicki p. w. św. Wojciecha i Stanisława b. i m.¹³.

I F. Lisia Góra. Szpital w r. 1665 „potrzebował w całości gruntownego remontu”. Ok. 1721 r. nowy szpital wybudował ks. Schabowicz¹⁴. W r. 1665 mieszkało w nim 7 ubogich. Innych wzmianek brak.

I G₁. Lisia Góra. Bractwo Różańca św. zostało zaprowadzone przed r. 1665. 21 X i 18 XII 1710 bractwo otrzymało uposażonego promotora¹⁵. Inne wzmianki: 1669, 1748, 1749, 1814¹⁶. (Por. I M).

I G₂. Lisia Góra. Bractwo św. Nepomucena erygował 8 III 1770 papież Klemens XIV; 11 II 1771 zatwierdził je i obdarzył licznymi odpustami bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk¹⁷. 20 V 1776 tenże ordynariusz wznowił erekcję bractwa i potwierdził legaty na rzecz jego promotora¹⁸.

I H. Lisia Góra. Szkoła parafialna istniała w r. 1513 i 1586¹⁹. W r. 1596 „była w stanie lichym”; wizytator nakazał parafianom naprawić szkołę. Inne wzmianki: 1665²⁰. Około 1770 r. szkołę i jej uposażenie opisuje rzekomy dokument fundacyjny parafii²¹.

I M. Lisia Góra. Prebenda dla promotora bractwa Różańca św. została ufundowana 21 X i 18 XII 1710. Promotorem miał być każdorazowy miejscowy proboszcz²². (Por. I G₁).

Patronat: szlachecki²³.

PARAFIA LUSZOWICE (wieś)

Źródła przekrojowe: Rej. pob. 1536 s. 555; Rej. pob. 1581 s. 261 (par. Lisia Góra); Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 129—135.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Luszowice (or. i kop. XVII—XIX w.); 2. Inwentarz — plebanii w Luszowicach — mense augusto zrobiony — 1814 r. W: *Collectio inventariorum decanatus Radomyslensis* (bez paginacji); 3. Index chronologicus documentorum ecclesiae Luszovicensis (z końca XVIII w.).

I A. Wieś wymieniona po raz pierwszy w r. 1536. Placówka duszpasterska istniała około r. 1660; 10 III 1660 bp krak. Andrzej Trzebicki rozpo-

⁹ Wiz. 1748, 1749.

¹⁰ Wiz. 1748—1749. — Inventarium 1739 s. 1.

¹¹ Opis sytuacji kościoła 1760 s. 1. — Wiz. 1748—1749.

¹² Wiz. 1596—1669. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 2. — Tabella 1814 s. 1.

¹³ Inventarium 1739 s. 1. — Wiz. 1748, 1749.

¹⁴ Status 1721 s. 2.

¹⁵ Wiz. 1748, 1749.

¹⁶ Tabella 1814 s. 1.

¹⁷ ADT: Fasc. Lisia Góra. (kopia z XVIII w.).

¹⁸ AEp. Vol. 110 (Acta Vialia Kielcensia 1773—1777) pod datą 20 V 1776.

¹⁹ AKapT: Officialia Kazimierski s. 23.

²⁰ Por. K o t: Szkolnictwo s. 314.

²¹ Zob. przyp. 7.

²² Wiz. 1748, 1749.

²³ Tamże.

czął proces w sprawie utworzenia samodzielnej parafii¹. 20 III 1683 Zygmunt Tarło, starosta pilzneński, uposażył parafię, którą erygował 11 XII 1686 bp krak. Jan Małachowski².

Patronat: szlachecki³.

I B. Okręg parafialny został wydzielony z parafii Dąbrowa i Lisia Góra; w r. 1686 obejmował on: Luszowice, Świerże, Lipiny i Smyków⁴. W r. 1748 wymienione zostały nadto: Stara Wieś*, Kąty*, Dębowiec i Jeziorki.

I C. W r. 1748 przystąpiło do komunii wielkanocnej 988 osób.

I D. Kościół parafialny, z drewnianym prezbiterium, wybudował w roku 1686 Zygmunt Tarło; budowy, z cegły i kamienia, dokończył przed r. 1729 jego syn, Franciszek Tarło, kasztelan lubelski i starosta pilzneński. 26 X 1687 konsekracji kościoła dokonał bp krak. Jan Małachowski⁵.

Wezwanie: Św. Józef Obl. NMP, św. Zygmunt m. i św. Kazimierz w.⁶; św. Józef Obl. NMP (1785)⁷.

I F. Luszowice. Szpital przy kościele paraf. istniał w r. 1748; mieszkało w nim 6 ubogich.

I G. Luszowice. Bractwo św. Józefa istniało w r. 1714⁸. 3 VII 1715 bp sufr. krak. M. Szembek erygował kapelanię dla promotora bractwa⁹. Inne wzmianki: 1748. (Por. I M).

I M. Luszowice. Prebendę dla promotora bractwa św. Józefa ufundował Franciszek Tarło, starosta pilzneński, legując na ten cel 2000 fl. pol. (14 XII 1714); kapelanię erygował 3 VII 1715 bp sufr. krak. Michał Szembek¹⁰. Inne wzmianki: 1748.

Patronat: szlachecki¹¹.

PARAFIA ŁĘKAWICA (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV II (1350—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1351—1374, 1551—1556, 1560—1562); LBD I s. 605, 609; II s. 280; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22'; LR 1527 k. 47'; LR 1529 s. 181; Rej. pob. 1536 s. 551; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 34; LR 1577 k. 84; Rej. pob. 1581 s. 264; Wiz. 1596 k. 12—14; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 375'—376; Starowolski 1655 k. E3'; Wiz. 1664 k. 483—486, 529—531; Wiz. 1665 s. 7—8; Wiz. 1669 k. 21'—22; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 45—49.

Inne źródła: ADT: 1. Specyfikacja wszelkich realności i praw do kościoła pt. św. Mikołaja biskupa — we wsi Łękawicy 1814; 2. Conscriptio erectionum, privilegiorum ac munimentorum Ecclesiae Collegiatae Tarnoviensis (z końca XVIII w.); 3. Fasc. Łękawica (or. i kopie od XVII—XIX w.); 4. Tabella beneficii parochialis Łękawicensis in decanatu Pilnensi a. D. 1784.

¹ AEp. Vol. 60 (1660—1661) k. 139—143.

² AEp. Vol. 69 (1685—1688) s. 708—726, 796—798, 1057—1058. — ADT: Fasc. Luszowice (kopie dokum. fund. i erekcyjnego z XVIII w.). — Inwentarz 1814 (kopie z XVIII w.). — Conscriptio nr 114 (reg.).

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Wiz. 1748. — ADT: Fasc. Luszowice (dokum. z 11 XII 1686).

⁶ Tamże.

⁷ Elenchus omnium parochiarum nr 34.

⁸ AOffic. Vol. 166 (1714—1719) s. 75 n.

⁹ ADT: Fasc. Luszowice (dokum. z 3 VI 1715 — or. pap.). — AOffic. Vol. 166 (1714—1719) s. 356—374.

¹⁰ Zob. przyp. 9.

¹¹ Tamże.

Ważniejsze opracowania: F. Herzig *Katedra* s. 53 n. — *Kumor*: Zanik i afiliacja s. 110 n.

I A. 11 V 1344 Kazimierz Wielki, na prośbę Spycimira, kasztelana krak., zezwolił m. in. na przeniesienie wsi na prawo niemieckie¹. 17 II 1399 Wojciech, sędzia i Mikołaj, podsędek ziemi sandomierskiej, potwierdzili sprzedaż wsi, dokonaną przez Pełkę na rzecz Jana Tarnowskiego, wojew. sandomierskiego, za 50 grzywien².

Parafia, fundacji Leliwitów, powstała w latach 1344—1350; pierwsza wzmianka z r. 1350³. W r. 1559, za zgodą Jana Tarnowskiego, kasztelana krak., beneficjum parafialne zostało inkorporowane do prebendy kaznodziejskiej przy kolegiacie w Tarnowie, a przy kościele w Łękawicy utworzona została „wikaria wieczysta”⁴. Prawdopodobnie w 1701 r. kościół otrzymał powtórnie prawa parafialne⁵. Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 1314 r., wystawiony przez Dersława Firleja, rycerza maltańskiego, jest falsyfikatem⁶.

Patronat: szlachecki (do 1559), kapituły kolegiackiej w Tarnowie (po 1559)⁷.

I B. Okręg parafialny w latach 1536—1748 obejmował dwie wsie: Łękawica i Trzemeśna⁸.

I C. Ludność parafii dla połowy XIV w. szacuje się na 570 osób⁹. W r. 1664 przystąpiło do komunii wielkanocnej 562 osoby, zaś w 1748 — około 400.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w latach 1350—1358, był w r. 1596 murowany i konsekrowany. W r. 1637 zaznaczono, że jest „zbudowany z kamienia”.

Wezwanie: św. Mikołaj b. i w.¹⁰.

I F. Łękawica. Szpital, stojący przy kościele paraf., był w r. 1596 „bez uposażenia, dom szpitalny mały, lecz dobrze zbudowany”. W r. 1665 szpital był w stanie dobrym, w r. 1748 „potrzebował naprawy”, a w r. 1814 „był całkiem spróchniały”¹¹. W r. 1665 mieszkało w nim 8 ubogich, zaś w 1748 tylko 3.

I G. Łękawica. Bractwo Ubogich p.w. św. Łazarza erygował przy kościele paraf. kard. Zbigniew Oleśnicki, obdarzając je odpustami dnia 2 XII 1448¹². W r. 1516 pap. Leon X zatwierdził bractwo, które następnie wprowadził, przy okazji poświęcenia kościoła, bp sufr. krak. Paweł. Inne wzmianki: 1596, 1665, 1748.

¹ CDPol. III nr 95 s. 212—215.

² ASang. II nr 76 s. 90 n. (Kupno wsi przez J. Tarnowskiego w dniu 17 II 1399). — Por. tamże, V nr 40 s. 43 n. (20 X 1508 J. Tarnowski, wojew. sand., nadaje sołectwo we wsi Cedrowi Kaczmirowskiemu).

³ *Kumor*: Powstanie i rozwój sieci s. 524.

⁴ *Wiz.* 1596. — *Conscriptio* nr 94. — Por. *Kumor*: Zanik i afiliacja s. 111. — F. Herzig: *Katedra* s. 53.

⁵ *Schematismus dioec. Tarnoviensis* 1863 s. 46.

⁶ *Kumor*: Falsyfikaty s. 118.

⁷ *Wiz.* 1596—1748. — *Conscriptio* nr 94. — Por. F. Herzig, *iw.* s. 53.

⁸ *Przekroje*: 1536, 1581, 1596, 1665, 1748.

⁹ Ładogórski: *Studia* s. 207.

¹⁰ *Wiz.* 1596—1748. — *Elenchus omnium parochiarum* 1785 nr 11.

¹¹ *Specyfikacja* 1814 s. 1.

¹² *Conscriptio* nr 97 (reg.). — *Wiz.* 1596 i 1665 (reg.).

I H. Szkoła parafialna w r. 1596 była w stanie dobrym. W r. 1665 wizytator nakazuje, „aby kantor z resztą służby kościelnej kształcił w szkole młodzież zdolną i, o ile można, napełniał ją naukami”¹³. Innych wzmianek brak.

PARAFIA PIOTRKOWICE (wieś)

Źródła przekrojowe: LBD III s. 224; LR 1513 k. 23; LR 1527 k. 47'; Rej. pob. 1536 s. 548; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 34, Regestrum 1570 s. 193; LR 1577 k. 84'; Rej. pob. 1581 s. 264, Wiz. 1596 k. 21'—23; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 374—374'; Starowolski 1655 k. Es'; Wiz. 1664 s. 498—500, 541—542; Wiz. 1665 k. 13—14, Wiz. 1669 k. 9—10; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 79—83.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Piotrkowice (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Liber documentorum ecclesiae paroch. Piotrkovicensis (1748); 3. Conspectus fundatarum missarum et dotationum ad ecclesiam Piotrkovicensem reperibilium 1865. — APAr. w Piotrkowicach: Księga dokumentów (kopia fałsz. dokum. fund.). — WAP Kraków: I. Castrensia Sandecensia. Relationes 133 s. 198—202 (Inwentarz dóbr ziemskich z 1676); 2. Castrensia Pilsnensia. Relationes 11 nr 67 (1741); 3. Terrestria Pilsnensia. Relationes 112 s. 559—594. — Por. Katalog inwentarzy s. 83.

I A. Parafia fundacji rycerskiej, wydzielona z okręgu parafialnego w Tuchowie, powstała ok. r. 1470¹; w r. 1470 posiadała jeszcze charakter filialny w stosunku do parafii macierzystej w Tuchowie². W r. 1513 miała pełne prawa parafialne. Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 3 VI 1316, wystawiony przez Waclawa Bonera, wojew. krak.(!), jest fałszyfikatem³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny⁵ w latach 1536—1581 i 1748 obejmował wieś: Piotrkowice, Łowczów, Zabłędza i Karwodza; w r. 1596 i 1664 wymieniono nadto Ryże*. Rzekomy dokument fundacyjny parafii z ok. 1770 r. wymienia w granicach parafii: Piotrkowice, Zabłędza, Łowczów i Karwodza⁶.

I C. W r. 1637 parafia liczyła około 500 osób. W r. 1664 przystąpiło do komunii wielkanocnej z poszczególnych wsi: Piotrkowice — 75, Łowczów — 132, Karwodza — 131, Zabłędza — 75, Ryże — 42 osoby; łącznie 453 wiernych. W 1748 r. — 340 osób.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany przez Długosza, był w r. 1570 drewniany i konsekrowany. W r. 1575 wystawiono świątynię nową, prezbiterium i zakrystia murowane, reszta z drzewa⁷. W r. 1596 była jeszcze niekonsekrowana. W r. 1637 zaznaczono, że część murowana jest z kamienia; kościół był konsekrowany. W latach 1664—1699 był on częściowo murowany, częściowo drewniany, niekonsekrowany. W r. 1739 zanotowano: „Kościół — na którym chór mały obalił się i mury obalone na ziemi leżą. Corpus drewniane funditus zgniło, ściany grzybami porosły i zgniły”⁸. W r. 1748 „kościół drewniany — całkowicie zrujnowany, rozpadł się”.

¹³ Por. Kot: Szkolnictwo s. 314.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 539.

² LBD III s. 224: Piotrkowice, villa habens in se ecclesiam parochialem, filiam ecclesiae paroch. in Tuchów.

³ Kumor: Fałszyfikaty s. 119.

⁴ Regestrum 1570. — Wiz. 1596—1748.

⁵ Przekroje: 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

⁶ Liber documentorum s. 143—145. — Księga dokumentów (kopia).

⁷ Wiz. 1596 k. 21.

⁸ Liber documentorum s. 115 (Kopia wizytacji z 1739 r.).

Nową świątynię w części drewnianą a w części murowaną „wybudował na kilka lat przedtem miejscowy proboszcz”.

Wezwanie: św. Michał archanioł⁹.

I E₁. Łowczów. Kaplica drewniana p.w. św. Jana Ewang. i św. Jana Chrzciciela, konsekrowana, istniała w r. 1596. W r. 1678 potrzebowała ona naprawy¹⁰. W r. 1731 wizytator polecił odbudować kaplicę, która przed kilkoma laty została przez wicherę całkowicie zniszczona¹¹. W r. 1739 zaznaczono, że „kościółek — — jest spadły, tylko *locus ubi — — fuit*”¹². W r. 1748 podano, że „kaplica była niegdyś, lecz została zniszczona przez wicherury” Inne wzmianki: 1637, 1664—1669.

I F. Piotrkowice. W r. 1748 zaznaczają, że „szpitala nie ma i nigdy nie było”.

I G. Piotrkowice. Bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP ufundował Franciszek Pisarzowski, legując na ten cel (15 XII 1736) 2000 fl. pol.¹³.

I H. Piotrkowice. Szkoła parafialna w 1596 r. „była w stanie lichym, groziła upadkiem”. Wizytator polecił naprawić szkołę. W r. 1665 i 1669 wizytator nakazał, by „zdolniejsza młodzież — — chodziła do szkoły i kształciła się w naukach i śpiewie”; proboszczowi polecił utrzymywać w tym celu zdolnego bakałarza¹⁴. Ok. 1770 r. szkoła istniała i posiadała dość bogate uposażenie¹⁵.

I M₁. Piotrkowice. Prebenda *fundi* Piotrkowice uposażona została w r. 1487 przez Maneczkę z Wielogłów i jego żonę, miejscowych właścicieli¹⁶. 21 IX i 1 X 1540 uposażenie prebendy zostało powiększone przez zapis 500 fl. pol.¹⁷. Inne wzmianki: 1513, 1539, 1561, 1596.

Patronat: szlachecki¹⁸.

I M₂. Piotrkowice. Prebendę *fundi* Zabłędza uposażył w r. 1590 Stanisław Broniewski, właściciel Zabłędzy, przeznaczając na jej beneficjum 24 fl. pol. rocznych odsetek; erygował ją i obdarzył dziesięcinami bp krak. Piotr Myszkowski († 1591)¹⁹.

Patronat: szlachecki²⁰.

I M₃. Piotrkowice. Altarię p.w. Najśw. Maryi Panny w kościele paraf. ufundował 27 III 1706 Stanisław Burzyński, właściciel Piotrkowic, przeznaczając na ten cel 1000 fl. pol.²¹. Inne wzmianki: 1758²².

Patronat: szlachecki²³.

I N. Łowczów. Łaskami słynący obraz św. Jana Ewang. znajdował się

⁹ Regestrum 1570. — Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 10.

¹⁰ Liber documentorum s. 78 (Ordinatio pro ecclesia in villa Piotrkowice 1678).

¹¹ Tamże s. 109 (Ordinatio seu decretum reformationis pro ecclesia in Piotrkowice 1731).

¹² Liber documentorum s. 116 (Wizytacja z 1739 r.).

¹³ ADT: Fasc. Piotrkowice (kopia z XVIII w.).

¹⁴ Por. Kot: Szkolnictwo s. 316.

¹⁵ Informacje zawarte w sfalszowanym ok. 1770 r. dokumencie fundacyjnym parafii. Zob. Liber documentorum s. 143—145 (kopia z 1859 r.).

¹⁶ Wiz. 1596 (reg.). — Liber documentorum s. 12 (reg.). — Conspectus 1865 s. 6. (reg.).

¹⁷ AOffic. vol. 71 s. 1123 i 1133.

¹⁸ Zob. przyp. 16 i 17.

¹⁹ Wiz. 1596 (reg.). — Liber documentorum s. 12 (reg.). — Conspectus 1865 s. 6 (reg.).

²⁰ Zgodnie z prawami fundacji.

²¹ ADT: Fasc. Piotrkowice (Informacje w dokum. z r. 1758 — kopia).

²² Tamże.

²³ Zgodnie z prawami fundacji.

w miejscowej kaplicy. Przy ołtarzu były liczne wota. Msze św. w kaplicy odprawiano bardzo często, ze względu na pobożność i pielgrzymki wiernych²⁴.

V C. Zabłądza. Wiz. 1665 informuje, że „Piotr Broniowski, patron kościoła, został przeciągnięty przez żonę do sekty luteranckiej —. W dworze jego odbywają się schadzki luteran i kalwinów z ministrem Kałajem”. Inna wzmianka: 1669.

PARAFIA PLEŚNA (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV I i II (1327—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1328—1358, 1373—1374, 1551—1561), LBD II s. 275; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 21; LR 1527 k. 43'; LR 1529 s. 70; Rej. pob. 1536 s. 546—547; LR 1539 k. 21; 1561 k. 98; Regestrum 1570 s. 194; LR 1577 k. 87; Rej. pob. 1581 s. 561 n.; Wiz. 1596 k. 20'—21'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 376'; Starowolski 1655 k. E₃; Wiz. 1664 s. 502—505; 542—544; Wiz. 1665 s. 14—15; Wiz. 1669 k. 22—23; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 74—78'.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Pleśna (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Tabella beneficij parochiae Plesnensis a. D. 1814; 3. Relatio de statu parochiae Plesnensis de 18 I 1785. — WAP Kraków: 1. Castrensia Biecensia. Relat. 178 s. 544—547 (Inwentarz dóbr ziemskich 1635); 2. Castrensia Biecensia. Relat. 253 s. 559—594 (1741); 3. Terrestria Pilsnensia. Relat. 107 nr 97 (1772); 4. Terrestria Pilsnensia. Relat. 106 a nr 346 (1773); 5. Tamże. Relat. 107 nr 130 (1774); 6. Tamże. Relat. 113 nr 275 (1774); 7. Tamże. Relat. 111 nr 91 (1778); 8. Tamże. Relat. 112 nr 195 (1779); Tamże. Relat. 112 nr 196 (1779). — Por. Katalog inwentarzy s. 83 n. — Katalog Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa. T. 1. Kraków 1907 nr 332 s. 89 n.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej, powstała ok. r. 1327; pierwsza wzmianka z r. 1327¹. Rzekomy dokument fundacyjny z 1236 r. jest falsyfikatem².

Patronat: szlachecki³.

I B. Okręg parafialny⁴ w r. 1536 obejmował wsie: Pleśna, Rychwałd, Łowczówek, (Łowczów Mniejszy), Woźniczna, Kłokowa, Rzuchowa, Lichwin i Cło. W latach 1581—1596—1665—1748 parafia obejmowała wsie wyżej wymienione bez Cła.

I C. Ludność parafii w połowie XIV w. szacuje się na 135 osób⁵. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło łącznie 884 osoby, w tym z Pleśnej — 145, Rychwałdu — 137, Łowczówka — 130, Lichwina — 228, Rzuchowej — 125, Kłokowej 25 i Woźnicznej — 94.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w latach 1327—1358, był w r. 1570—1596—1637 drewniany i konserwowany. Ok. 1645 r. nową świątynią, również drewnianą, wybudowali Marcin Dobek Łowczowski i jego żona Wiktoria z Borowic⁶. W r. 1657 częściowo uległa ona pożarowi; odbudował ją ok. r. 1664 Mikołaj Dobek Łowczowski⁷. W latach 1669—1748 kościół był drewniany, niekonsekrowany.

²⁴ Wiz. 1664: Altare — s. Joannis Evang. dicunturque esse miraculosa, vota diversa plurima — frequenterque in dicta capella missae peragi solent ex devotione populii ad has imagines confluentis.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 525.

² Tabella 1114 s. 1. — Relatio 1785 s. 1 (falsyfikat S. Morawskiego).

³ Regestrum 1570. — Wiz. 1596—1748.

⁴ Przekroje: 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

⁵ Ładogórski: Studia s. 201.

⁶ Wiz. 1664. — Por. Schematismus dioec. Tarnoviensis 1863 s. 26.

⁷ Schematismus 1863 s. 26.

Wezwanie: Wszyscy Święci⁸; św. Andrzeja ap. (1570)⁹.

I E. Rzuchowa. Kaplica drewniana p. w. św. Stanisława b. i m. istniała przed r. 1635¹⁰. Po przejściu właścicieli Rzuchowej na kalwinizm kaplica została zdewastowana i pozostawiona bez kapelana. W r. 1664 „dach na kaplicy zbutwiały, ściany zepsute, cały budynek w wypadku, gdy nie będzie naprawiony, grozi ruiną”. W r. 1669 wizytator polecił proboszczowi przeprowadzić gruntowny remont kaplicy. W r. 1748 kaplica drewniana była w stanie dobrym; w pewne dni odprawiano w niej służbę Bożą.

I H. Szkoła parafialna w r. 1596 była w stanie dobrym. Inne wzmianki: 1637, 1665¹¹.

V C. W r. 1664 wizytator zanotował, że właściciele wsi Rzuchowej, Stanisław Kotkowski i jego żona, należą do Kościoła reformowanego (kalwinizmu).

PARAFIA POREBA RADLNA (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV II (1350—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1353—1358, 1373—1374, 1551—1556, 1560—1562; LBD I s. 605, 609; Rej. pob. 1508 s. 467; LR 1513 k. 23; LR 1527 k. 48; LR 1529 s. 154; Rej. pob. 1536 s. 547 nr., 551 n.; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 34; LR 1577 k. 85; Rej. pob. 1581 s. 262 n.; Wiz. 1596 k. 14—15', Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 376—376'; Starowolski 1655 k. E₃', Wiz. 1664 s. 500—502, 556—558; Wiz. 1665 s. 17; Wiz. 1669 k. 10—12; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 50—56.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Poreba Radna (or. i kopia od XVI—XIX w.); 2. Tabella fundationum ecclesiae parochialis in Poreba Radna a. D. 1864; 3. Tabella beneficij parochiae Poreba a. D. 1814; 4. Consignatio privilegiorum, documentorum et decretorum penes parochiam Porembiensem reperibilium a. D. 1840; 5. Inventarium beneficij parochiae in Poremba Radlna 22 IV 1784. — AKapT: Officialia Kazimierski 1587—1596.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej, powstała przed r. 1350; pierwsza wzmianka z r. 1350¹. 5 VII 1776 bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk wcielił uposażenie parafii do drugiej kanonii kaznodziejskiej przy kolegiacie tarnowskiej i utworzył przy miejscowym kościele „wikarię wieczystą”². Parafii przywrócono dawne prawa parafialne około r. 1787³.

Patronat: szlachecki⁴. 9 V 1776 Hieronim Sanguszko zrzekł się patronatu na rzecz kapituły kolegiackiej w Tarnowie⁵.

I B. Okręg parafialny⁶ w latach 1536—1748 obejmował: Porebę Radlną, Łękawkę, Świebodzin, Nowodworze. W r. 1536 wymieniono nadto Zawadę i Podgrodzie; w następnych latach występują one w granicach parafii Tarnów.

I C. Dla pierwszej połowy XIV w. ludność parafii szacuje się na 165

⁸ Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 5.

⁹ Regestrum 1570 s. 191 (często informuje błędnie).

¹⁰ Wiz. 1664 s. 544: Capella —. —. ab annis 30 circiter vacat.

¹¹ Por. Kot: Szkolnictwo s. 317.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 525.

² AEp. Vol. 110 (Vialia. Vol. I. 1773—1777) s. 752—765. — Por. F. Herzig, jw. s. 93 n.

³ W latach 1783/87 zostały zniesione na terenie zaboru austriackiego beneficja proste.

⁴ Wiz. 1596—1748.

⁵ AEp. Vol. 110 (1773—1777) s. 756—759.

⁶ Przekroje: 1536, 1596, 1664, 1748, 1781.

osób⁷. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło łącznie 682 wiernych z wyjątkiem 7, będących podówczas w karach kościelnych. Z poszczególnych wsi parafial. liczba osób była następująca: Poręba — 186, Łękawka — 182, Nowodworze — 59, Radlna — 147, Świebodzin — 108. W r. 1748 ilość komuniujących na Wielkanoc wynosiła blisko 500.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w latach 1350—1358, był w 1596—1637—1664—1669 drewniany i konsekrowany. W r. 1748 zaznaczono, że „jest bardzo stary i przez obecnego proboszcza gruntownie wewnątrz i zewnątrz odnowiony”. W r. 1809 został wybudowany nowy kościół, również drewniany⁸.

Wezwanie: św. Piotr i Paweł apostołowie (1589—1785)⁹.

I F. Poręba. Szpital, bez uposażenia, w r. 1664 „był w stanie grożącej ruiny”. W r. 1667 szpital otrzymał niewielkie uposażenie¹⁰. W r. 1748 zaznaczono, że „budynek szpitala jest bardzo stary” W r. 1784 „budynek szpitalny cały spróchniały”¹¹. W r. 1813 miejscowy proboszcz wybudował własnym nakładem nowy szpital¹². W latach 1665—1748 mieszkało w nim 4 ubogich.

I G. Poręba. Bractwo św. Aniołów Stróżów zostało zaprowadzone w r. 1632¹³. 23 XI 1711 ks. Aleksander Dominik Lubomirski zapisał na rzecz bractwa rolę zwaną „Nosakowską i Kaczmarzewską”¹⁴. 7 VIII 1721 Mikołaj Złotnicki, archidiacon sadecki, polecił wznowić bractwo, które było w upadku¹⁵. Inne wzmianki: 1664, 1748.

I H. Poręba. Szkoła parafialna istniała w r. 1539 i 1587¹⁶. W r. 1596 była „szkoła w stanie lichym”; wizytator polecił ją naprawić. W r. 1665 i 1669 wizytator uskarżał się, że kierownik nie ma pilności w nauczaniu młodzieży¹⁷. W r. 1721 szkoła istniała, kierownikiem szkoły był organista¹⁸. W r. 1748 domu dla kierownika szkoły nie było. Jeszcze w r. 1814 „szkoły normalnej” nie było „ze względu na brak funduszy”¹⁹.

PARAFIA RADGOSZCZ (wieś)

Źródła przekrojowe: Rej. pob. 1508 s. 487; Rej. pob. 1536 s. 497; Rej. pob. 1581 s. 260 (par. Dąbrowa Tarn.); Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 124—128.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Radgoszcz (or. i kop. XVII—XIX w.); 2. Index documentorum ecclesiae Radgoszczensis a. D. 1812.

Ważniejsze opracowania: Kumor: Zanik i afiliacja s. 117—118.

⁷ Ładogórski. Studia s. 201.

⁸ Tabella 1814 nr 7. Ecclesia ante annos 5 est tota de novo constructa.

⁹ Officialia Kazimierski s. 46 (1589). — Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 9.

¹⁰ Tabella 1864 s. 4.

¹¹ Inventarium 1784 s. 19.

¹² Tabella 1814 nr 7.

¹³ Wiz. 1664.

¹⁴ ADT: Fasc. Poręba Radlna (kopia z XVIII w.).

¹⁵ Consignatio 1840 nr 6 (reg.). — ADT: Fasc. Poręba Radlna (Decretum reformationis pro ecclesia paroch. Poręba Radlna 1721 s. 1).

¹⁶ Officialia Kazimierski s. 38 (1587).

¹⁷ K o t: Szkolnictwo s. 317.

¹⁸ Decretum reformationis 1721 s. 1. — Consignatio documentorum 1840 nr 6.

¹⁹ Tabella 1814 nr 7.

I A. Wieś, wzmiankowana w r. 1508, należała do parafii w Dąbrowie Tarnowskiej. Parafię uposażył Jerzy hr. Lubomirski z Wiśnicza 11 II 1662 i tegoż dnia erygował ją bp sufr. krak. Mikołaj Oborski „jako wikarię wieczystą i filię kościoła parafialnego w Dąbrowej”¹. 27 II 1662 fundację zatwierdził król Jan Kazimierz². W r. 1748 wizytator informuje, że „kościół w Radgoszczy, zwany filią Dąbrowy, został zamieniony na parafialny z powodu dużej odległości do kościoła parafialnego i poważnej liczby wiernych”³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny obejmował tylko wieś Radgoszcz⁵.

I C. W r. 1748 do komunii wielkanocnej przystąpiło 1747 osób.

I D. Kościół parafialny, drewniany, wybudował w r. 1661 Jerzy hr. Lubomirski; w r. 1663 konsekrował go bp sufr. krak. Mikołaj Oborski⁶.

Wezwanie: św. Kazimierz w.⁷; św. Katarzyna p. i m. (1785)⁸.

I F. Radgoszcz. Szpital został ufundowany 19 VIII 1745⁹. W r. 1748 mieszkowało w nim 6 ubogich.

I H. Radgoszcz. O szkole parafialnej brak wzmianek.

PARAFIA RYGLICE (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV II (1350—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1351—1358, 1373—1374, 1551—1560); LR 1513 k. 23; LR 1527 k. 47'; LR 1529 s. 96; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 34; Wiz. 1565 s. 422 n.; LR 1577 k. 84'; Rej. pob. 1581 s. 112—113; Wiz. inf. 1595 k. 153'—155'; Wiz. ext. 1595 k. 111—112; Wiz. 1596 k. 24'; Syn. 1621 s. 28; Rej. pob. 1629 s. 251, 258 n.; Wiz. 1637 k. 373—373'; Starowolski 1655 k. E₃'; Wiz. 1664 s. 491—494, 535—538; Wiz. 1665 s. 10—11; Wiz. 1669 k. 23—23'; Rej. pob. 1680 s. 283 n.; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 90—95.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Ryglice (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Tabella ecclesiae parochialis Ryglensis tt. S. Catharinae V. et M. a. D. 1814; 3. Status beneficij in pago Ryglice a. D. 1784 descriptus. — WAP Kraków: Castrensia Biezensia. Relat. 232 s. 1554—1558 (Inwentarz dóbr ziemskich z 1718 r.); Tamże. Relat. 240 s. 1115—1121 (1730); Tamże. Relat. 248 s. 1336—1344 (1738); Tamże. Relat. 253 s. 1023—1027; Tamże. Relat. 255 s. 497—498 (1744); Tamże. Relat. 263 s. 457—472 (1752); Tamże. Relat. 278 s. 154—177 (1778). Por. Katalog inwentarzy s. 7. — Katalog Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa. T. 1. Kraków 1907 nr 332 s. 89 n.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej Sulimów, powstała pod koniec pierwszej połowy XIV w.¹; pierwsza wzmianka z r. 1350². W XV w. parafii nie wymienia Długosz, ale wzmiankują o niej inne przekazy źródłowe³.

¹ Index documentorum 1812 nr 1 (reg.). — ADT: Fasc. Radgoszcz (kopia z XVIII w.). — Por. Kumor: Zanik i afiliacja s. 118.

² Index documentorum 1812 nr 1.

³ Por. Kumor: Zanik i afiliacja s. 118. — Schematismus 1863 podaje (s. 37), że prawa paraf. nadano kościołowi w r. 1859.

⁴ Zob. przyp. 1. — Wiz. 1748.

⁵ Wiz. 1748.

⁶ Tamże.

⁷ Zob. przyp. 1, 5.

⁸ Elenchus omnium parochiarum 1735 nr 35.

⁹ Index documentorum 1812 nr 10. — Wiz. 1748 (kopia).

¹ W r. 1378 właścicielem Reglic był „Pasco de Riglicze”. Zob. CDT. I nr 103 s. 156 n. (10 II 1378).

² Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 525. — Wizytacja z 1748 r. (k. 90) informuje, że na mense kamennej wielkiego ołtarza był wykuty następujący napis: „Wladislaus princeps Poloniae sub anno Domini 1308 wieś Burzyn i Rygielskie Porzeczce nadał wiecznymi

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny⁵ w r. 1581 obejmował wsie: Ryglice Niższe, Ryglice Wyższe, Kowalowy, Gielowa, Joniny, Łyciąża (późn. Liciąż) i Unieszowa. W r. 1596 brak Łyciąży, ale wymieniono nadto Bestwieszowa (Bistuszcza) oraz tylko jedno Ryglice. W latach 1629 i 1680 występują: Ryglice Wyższe i Niższe, Kowalowy, Gielowa, Unieszowa, Joniny i Łyciąża (brak Bistuszczy). W r. 1664 wymieniono nadto: połowa wsi Burzyn (druga połowa należy do par. Tuchów), Bistuszcza, Lipie, Podlasie, Gallia, Wizna (późn. Wisze ?), Kozłówek* i jedno Ryglice. W r. 1748 do parafii należały tylko: Ryglice, Joniny, Kowalowy, Gielowa, Unieszowa i Bistuszcza. W r. 1814 nie wymieniono Gielowej⁶.

I C. Dla pierwszej połowy XIV w. ludność parafii szacuje się na 225 osób⁷. W r. 1664 przystąpiło do komunii wielkanocnej łącznie 1449 wiernych, z czego na Ryglice przypadło 475, Unieszową — 95, Burzyn — 120, Bistuszcza — 85, Joniny — 170, Kowalowy — 183, Gielową — 64, Lipie — 67, Łyciążę — 53, Podlasie — 27, Gallię — 60, Wiznę — 41 i Kozłówek — 9. W r. 1748 komunikujących na Wielkanoc było 1600. W r. 1814 liczba parafian wynosiła 2800 osób⁸.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w XIV i XV w., był w latach 1565—1596—1637—1665—1669 drewniany i konsekrowany. W r. 1748 podano, że „został zbudowany w 1301 r. przez M. Burzyńskiego i W. Kielanowskiego”. W tymże roku „był, z powodu starości, nadżarty przez ząb czasu, lecz po większej części przez obecnego proboszcza gruntownie przebudowany”.

Wezwanie: św. Katarzyna p. i m.⁹.

I F. Ryglice. Szpital, bez uposażenia, w dobrym stanie, był już w r. 1595. W r. 1664 zaznaczono, że „dom szpitalny jest fundacji Łyczków”. W r. 1784 „mieszkanie na ubogich z gruntu spróchniałe, opustoszałe, konieczne nowego potrzebuje wystawienia”¹⁰.

I G₁. Ryglice, Bractwo Różańca św. zostało zaprowadzone w r. 1613¹¹. 22 IV 1707 bp chełmski i adm. diec. krak. Kazimierz Łubieński erygował specjalną kapelanię bracką¹². Innt wzmianki: 1664, 1669, 1707, 1814¹³. (Por. I M₂).

czasy szlachećnym dwiema osobom: Panu Mikołajowi Burzyńskiemu i P. Wawrzyńcowi Kielanowskiemu, którzy kościół rygielski ufundowali, do którego najpierwszego plebana introdukowali ks. Stanisława Pierzchałę” — Por. Schematismus 1863 s. 27 n. — Schematismus 1875 s. 59. Dokument ten jest nieautentyczny.

³ J. Czubeł: Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek 1. Kraków 1912 nr 32 s. 63 (5 X 1430 — ks. Krystyn z Ryglic). — Niwiński: Archiwum s. 6 (kopia dokum. z 5 X 1430). — AOffic. Vol. 1 (1436—1453) s. 672 (24 XI 1453: Decima in Kowale ad ecclesiam in Ryglice). — Katalog Archiwum nr 332 s. 89 (reg. dokum. z 17 XII 1482).

⁴ AOffic. Vol. 4 ks. 103 (21 III 1474: Presentatio ad ecclesiam in Ryglice), — Vol. 24 s. 249 (15 I 1502: Johannes Kwiatkowski haeres de Ryglicze collator et patronus ecclesiae parochialis in ibidem). — Wiz. 1565—1748. — Status 1784 s. 1.

⁵ Przekroje: 1581, 1595, 1629, 1664, 1680, 1748, 1814.

⁶ Tabella 1814 s. 1.

⁷ Ładogórski. Studia s. 201.

⁸ Tabella 1814 s. 1.

⁹ Wiz. 1565—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 14.

¹⁰ Status 1784 s. 19.

¹¹ Schematismus 1863 s. 30.

¹² ADT. Fasc. Ryglice (dokum. pap.).

¹³ Tabella 1814 s. 1.

I G₂. Ryglice. Bractwo św. Trójcy, wraz z kapelanią, ufundował ks. Walenty Wąsowicz, miejscowy proboszcz¹⁴; erygował je oficjał krakowski 15 XI 1745¹⁵. Inne wzmianki: 1814¹⁶.

I H. Ryglice. Szkoła parafialna była w r. 1527; w 1595 „w stanie niezbyt dobrym”. W r. 1665 „szkoła niedawno postawiona”; do szkoły uczęszcza 15 chłopców¹⁷. Inna wzmianka: 1748 (*scholares pauci*).

I M₁. Ryglice. Prebenda, nieznanego bliżej tytułu, ufundowana przez miejscowych właścicieli, istniała w r. 1637. Innych wzmianek brak.

Patronat: szlachecki¹⁸.

I M₂. Ryglice. Prebendę dla kapelana bractwa Różańca św. uposażyli: Jan Podowski z Łowczowa, zapisując 26 VI 1708 na ten cel 1000 fl. pol., Adam Podowski, legując 24 IV 1708 na jej rzecz 750 fl. pol., oraz Urszula Potocka z Zimnejwodki, Kasper Wojakowski i Marianna Potocka z Ryglic, zapisując 31 X 1707 na ten cel 1000 fl. pol. a także rolę „Czamborówka”¹⁹; erygował ją 22 IV 1707 bp chełmski i adm. diec. krak. Kazimierz Łubieński²⁰. (Por. I G₁).

Patronat: szlachecki²¹.

I M₃. Ryglice. Prebendę dla promotora bractwa Trójcy św. ufundował 19 X 1745 ks. Walenty Wąsowicz, proboszcz w Ryglicach, który legował na ten cel 1801 fl. pol.²²; erygował ją oficjał krakowski 15 XI 1745²³.

Patronat: szlachecki²⁴.

I N. Ryglice. W kościele paraf. znajdował się w r. 1664 „łaskami słynący obraz NMP z Dzieciątkiem na ręku, pochodzenia greckiego, podobny do obrazu w Sokalu”. Do obrazu pielgrzymują parafianie i obcy²⁵.

PARAFIA SKRZYSZÓW (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV II (1350—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1352—1358, 1373—1374, 1551—1556); LBD I s. 605, 609, 611; II s. 309; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22'; LR 1527 k. 46'; LR 1529 s. 181; Rej. pob. 1536 s. 545, 550; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 33'; LR 1577 k. 84; Rej. pob. 1581 s. 264; Wiz. 1596 k. 7'—9; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 375—375'; Starowski 1655 k. E₃'; Wiz. 1664 s. 481—483, 527—529; Wiz. 1665 s. 6—7; Wiz. 1669 k. 21—21'; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 28—33.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Skrzyszów (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Fasc. „Akta 1791”; 3. Tabella ecclesiae parochialis Skrzyszoviensis tit. S. Stanisłai 1785; 4. Tabella beneficii parochialis Skrzyszoviensis 1812; 5. Liber visitationum generalium ecclesiae parochialis Skrzyszoviensis ab an. 1748 (Wiz. 1748, 1763); 6. Fasc. Pogórska Wola (or. i kop. XVIII—XIX w.). — AKapT: Officialia Branicki 1599—1602. — APar. w Skrzyszowie: 1. Inventarium beneficii parochiae in Skrzyszów tit. S. Stanisłai Ep. et M. de an. 1791; 2. Inscriptio susceptorum ad Confraternitatem S. Joseph ab an. 1750; 3. Album Smae Confraternitatis Patrocinii S. Joseph Sponsi BMV ab an. 1750 (współopr.); 4. Prothocollum omnium expeditionum tam

14 ADT. Fasc. Ryglice (kopia).

15 AOffic. Vol. 180 (1745—1746) s. 676—686.

16 Tabella 1814 s. 1.

17 Por. Kot: Szkolnictwo s. 315 n.

18 Wiz. 1636 k. 373'

19 ADT. Fasc. Ryglice (or. pap. i kop. z XVIII w.).

20 Tamże.

21 Tamże.

22 ADT: Fasc. Ryglice (kop. z XVIII w.).

23 AOffic. Vol. 180 (1745—1746) s. 676—686.

24 Tamże.

25 Wiz. 1664 s. 535.

spiritualium, quam civilium — ab 6 XI 1811 — parochiae Skrzyszoviensis pro usu ecclesiae suae confectum.

Ważniejsze opracowania: F. Herzig: Katedra s. 29 n. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110—111. — W. Demetrykiewicz: [Sprawozdanie z wycieczki odbytej w swoim okręgu]. W: *Teka grona konserwatorów Galicji Zachodniej*. T. 1. Kraków 1900 s. 365.

I A. 17 VII 1331 „*haereditas Scrisew*” przeszła drogą zamiany w posiadanie Spycimira, kasztelana krakowskiego¹. Wieś lokował „na surowym korzeniu”, na prawie niemieckim 4 V 1333 Spycimir, wojew. krak.² 11 V 1344 Kazimierz Wielki, na prośbę Spycimira, potwierdził nadanie prawa niemieckiego dla wsi³.

Parafię uposażył „jednym łanem ziemi” oraz innymi dochodami, 4 V 1333 wspomniany uprzednio Spycimir⁴. 12 V 1542 prymas Piotr Gamrat, jako bp krak., na prośbę Jana Amora Tarnowskiego, wcielił uposażenie parafii do kolegium wikariuszy kolegiaty tarnowskiej; w miejsce parafii utworzył on „wikarię wieczystą”⁵. 19 V 1546 bp krak. Samuel Maciejowski potwierdził rozporządzenie poprzednika⁶. 16 IV 1791 miejscowość otrzymała z powrotem pełne prawa parafialne⁷. Rzekomy dokument fundacyjny parafii, wystawiony 28 IX 1313 przez Jacentego Działyńskiego, wojew. braclawskiego, jest falsyfikatem⁸.

Patronat: szlachecki (do 1542); 12 V 1542 abp P. Gamrat zatwierdził zrzczenie się praw prezenty i patronatu przez Jana Amora Tarnowskiego na rzecz kolegium wikariuszy kolegiaty tarnowskiej⁹. 16 IV 1791 prawa patronackie przywrócono ks. Sangusze¹⁰.

I B. Okręg parafialny za czasów Długosza obejmował m. in. Skrzyszów i Podgórską Wolę. W r. 1536 wymieniono: Skrzyszów, Pogórza, Pogórska Wola. W r. 1581 — Skrzyszów, Wola Pogórska i Wołowice. W latach 1596—1664 w skład parafii wchodziły: Skrzyszów, Pogórza, Wola Pogórska i Wola Rzędzińska. W r. 1763 wymieniono: Skrzyszów, Wola Rzędzińska, Poszkołe (późn. Pośkle), Wałki, Jodłówka czyli Granice, Wielkie Pole, Wola Pogórska, Pogórza, Bartynia * i Kobylarnia¹¹.

I C. Dla połowy XIV w. ludność parafii szacuje się na 450 osób¹². W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło z całej parafii 1250 wiernych, w tym ze Skrzyszowa — 526, Pogórza — 51, Woli Pogórskiej — 224 i Woli Rzędzińskiej — 449. W 1763 r. — 2211 osób¹³. W r. 1812 tylko na terenie wsi Wola Pogórska, Wałki i Jodłówka mieszkało prawie 2000 ludzi¹⁴.

1 ASang. II nr 13 s. 16—17.

2 ASang. II nr 14 s. 17—18. — KDMP, III nr 633 s. 3.

3 CDPol. III nr 95 s. 212—215.

4 Zob. przyp. 2. — Por. Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 526.

5 ASang. V nr 314 s. 338—343. — Por. F. Herzig: Katedra s. 29 n. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 111.

6 ASang. V nr 341 s. 375. — Por. F. Herzig, jw. s. 30.

7 ADT. Fasc. „Akta 1791” (dok. pap.).

8 Kumor: Falsyfikaty s. 120.

9 Zob. przyp. 5—6. — Wiz. 1595—1748.

10 Zob. przyp. 7.

11 Liber visitationum. — Wiz. 1763 s. 38.

12 Ładogórski: Studia s. 201.

13 Wiz. 1763 s. 38.

14 Tabella 1812 s. 2.

I D. Kościół parafialny pierwotny istniał już w r. 1333¹⁵. Nową świątynię, drewnianą wybudowano w r. 1514¹⁶. W latach 1596—1664 kościół był drewniany i konsekrowany. W r. 1747 został na nowo pokryty i naprawiony; fundamenty zbudowano z drzewa dębowego i podciągnięto murem¹⁷.

Wezwanie: św. Stanisław b. i m.¹⁸.

I E. Wola Pogórska. Kaplica dworska przy majątku M. Siedleckiego, podstolego przemyskiego, istniała już w r. 1763¹⁹. W r. 1778 Mikołaj i Józefa Siedleccy wybudowali drewniany kościół p. w. św. Józefa, który w ramach józefińskiej regulacji otrzymał prawa kapelanii lokalnej (po r. 1812)²⁰.

I F. Skrzyszów. Szpital w r. 1596 stał blisko kościoła, był w stanie dość dobrym, bez uposażenia. Około 1651 r. uposażył go ks. Władysław Dominik Ostrogski († 1656)²¹. W r. 1664 był w stanie dobrym. W r. 1748 i 1763 zaznaczono, że „nie ma żadnej fundacji”. W r. 1664 mieszkało w nim 5 ubogich.

I G. Skrzyszów. Bractwo Opieki św. Józefa erygował, na skutek starań miejscowego proboszcza, ks. Bartłomieja Barańskiego, 13 XI 1749 pap. Benedykt XIV bullą *Cum sicut accepimus*. 5 III 1570 udzielił bractwu dalszych przywilejów i potwierdził jego erekcję bp sufr. krak. Michał Kunicki²².

I H. Skrzyszów. Szkoła parafialna w r. 1596 „była w stanie niezbyt dobrym”. Szkoła istniała w latach 1602, 1664, 1748²³. W r. 1763 zaznaczono, że „dom szkolny jest podzielony na dwie części: mieszkanie organisty i szkołę”²⁴. Powstały ok. 1770 r., sfalszowany dokument fundacyjny parafii wymienia bogate uposażenie szkoły²⁵.

VI C. Skrzyszów. W r. 1763 na terenie parafii mieszkało, łącznie z dziećmi, 15 żydów²⁶.

PARAFIA SZYNWAŁD (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV II (1350—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 368 n. (1352—1358, 1373—1374, 1551—1553); LBD I s. 605, 609; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22'; LR 1527 k. 46'; LR 1529 s. 189; Rej. pob. 1536 s. 550 n.; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 33'; LR 1577 k. 84; Rej. pob. 1581 s. 264; Wiz. 1593 k. 9—10'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 375; Starowoński 1655 k. E₉'; Wiz. 1664 s. 486—489, 531—553; Wiz. 1665 s. 8—9; Wiz. 1669 k. 19'—21; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 34—39.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Szynwałd (or. i kop. XVII—XIX w.); 2. In-

¹⁵ KDMP, III nr 633 s. 3: „Damus eciam ecclesie ibidem — unum laneum circa ecclesiam situm” (4 V 1333).

¹⁶ Wiz. 1748 podaje napis umieszczony nad drzwiami kościoła: „Haec ecclesia constructa est a. D. 1514 in laudem Deo et S. Stanisłai Mart. — Joannes Czechow”. — Por. Liber visitationum. — Wiz. 1763 s. 35. — Tabella 1785 s. 1. — Inventarium 1791 s. 1.

¹⁷ Wiz. 1748.

¹⁸ Wiz. 1596—1748. — Wiz. 1763. — Tabella 1785 s. 1. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 13.

¹⁹ Wiz. 1763 s. 38.

²⁰ ADT: Fasc. Pogórska Wola (Conspectus ecclesiae fil. in Pogórska Wola 1906 s. 2). — Tabella 1812 s. 1.

²¹ AOffic. Vol. 134 (pod 8 III 1651: Ingrossatio documenti pro hospitale pauperum Skrzyszoviensi. Rpsu brak w AKMK. Regest podano według Indeksu). — Wiz. 1664, 1748.

²² Inscriptio 1750 s. 9—10 (dok. papieski), s. 11 (dok. bpa Kunickiego). — Inventarium 1791 s. 13.

²³ Officialia Branicki s. 100—103 (1602). — Por. Kot: Szkolnictwo s. 314.

²⁴ Wiz. 1763 s. 39.

²⁵ ADT: Fasc. Skrzyszów (dok. perg. 41 × 26,5 cm., bez pieczęci i sznura).

²⁶ Wiz. 1763 s. 38.

ventarium ecclesiae Szywaldensis et beneficii a. D. 1783 descriptum; 3. Summarium iurium et documentorum ecclesiae parochialis Szywaldensis a. D. 1783 descriptum (współopr.); 4. Conspectus fundatarum missarum ac devotionum penes ecclesias parochiales in Szywald a. D. 1864; 5. Fasc. Tarnów (Conscriptio z końca XVIII w.). — APar. w Szywaldzie; 1. Kronika parafialna (Liber memorabilium od r. 1832), 2. Liber documentorum ad ecclesiam Szywald 1839 comparatus; 3. Descriptio — reddituum ecclesiae in Szywald dioecesis Cracoviensis in decanatu Tarnoviensi (1782?).

Ważniejsze opracowania: Ks. F. Kokoszka: Szywald, pow. Tarnów. Odpisy i notatki. Zebrał... Wrocław 1954. (APar. w Szywaldzie).

I A. Wieś została lokowana na prawie niemieckim przez Spycimira, wojew. krak., najpóźniej 11 V 1344¹. Parafia, fundacji Leliwitów — Tarnowskich, powstała w latach 1344—1350; pierwsza wzmianka w r. 1350². Rzekomy dokument fundacyjny parafii, wystawiony w 1323 r. przez Janusza Ocieskiego, wojew. bractawskiego, jest falsyfikatem³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny w latach 1536—1783 obejmował jedną wieś Szywald⁵.

I C. Ludność parafii w połowie XIV w. szacuje się na 450 osób⁶. w r. 1536 mieszkało w parafii 54 rodzin kmiecyh i 3 zagrodników, zaś w r. 1596 — 60 kmieci. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło 713 osób starszych i 132 dzieci. W r. 1783 ludność parafii wynosiła łącznie 1100 osób⁷.

I D. Kościół parafialny wzmiankowany w latach 1350—1358, był 1596—1669 drewniany i konsekrowany. W r. 1748 zaznaczono, że „obecny pleban wsparł kościół murem”. W r. 1776 częściowej reparacji kościoła dokonał ks. Józef Niedźwiecki, kan. tarnowski i proboszcz w Szywaldzie⁸.

Wezwanie: Wszyscy Święci⁹.

I F. Szpital istniał już w r. 1659; w tym roku J. i K. Zamoyscy legowali na rzecz ubogich w szpitalu 25 fl. pol.¹⁰. W r. 1748 szpital „stał na gruncie kościelnym, bez uposażenia”; mieszkało w nim 5 ubogich.

I G. Szywald. Bractwo Szkaplerza św., wraz z kapelanią, erygował 13 VIII 1659 bp krak. Andrzej Trzebicki¹¹. Inne wzmianki: 1665, 1669, 1748, 1783¹². (Por. I M).

I H. Szywald. Szkoła parafialna w r. 1596 „była w stanie dobrym”. 13 VIII 1659 bp krak. A. Trzebicki zatwierdził legat Jana i Katarzyny Zamoyskich, w sumie 60 fl. pol., „dla kierownika szkoły, aby uczył młodzież”; fundatorzy zobowiązali każdorazowego promotora bractwa szkaplerznego, by „ubogim scholarom dawał obiady”¹³. W r. 1665 „szkoła potrzebowała naprawy”. Inne wzmianki: 1637, 1669¹⁴.

1 CDP, III nr 95 s. 212—215.

2 Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 526.

3 Kumor: Falsyfikaty s. 120.

4 Wiz. 1596—1748. — Inventarium 1783 s. 1.

5 Przekroje: 1536, 1581, 1596, 1664, 1748, 1783.

6 Ładogórski: Studia s. 201.

7 Inventarium 1783 s. 4.

8 Descriptio 1782 s. 2.

9 Wiz. 1596—1748. — Inventarium 1783 s. 1. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 15.

10 ADT: Fasc. Szywald (dokum. z 13 VIII 1659 — kopia).

11 AEp. Vol. 59 (1658—1659) s. 279—292.

12 Inventarium 1783 s. 4. — Summarium 1783 s. 7.

13 ADT: Fasc. Szywald (kop.).

14 Por. Kot: Szkolnictwo s. 315.

I M. Szynwałd. Prebendę dla promotora bractwa szkaplerznego ufundował ks. A. Sławik, kanonik tarnowski i proboszcz w Szynwałdzie, zapisując na ten cel 14000 fl. pol.; 6 VII 1659 bp krak. A. Trzebicki wyznaczył pełnomocnika do przeprowadzenia spraw związanych z fundacją¹⁵. 13 VIII 1659 tenże biskup erygował prebendę przy ołtarzu M. B. Szkaplerznej¹⁶. 28 V 1760 bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk zatwierdził legat Franciszka Szwarcenberga Czernego, kasztelana wojnickiego, w sumie 26000 fl. pol., uczyniony na rzecz prebendy¹⁷. Inne wzmianki. 1664, 1665, 1669, 1748.

Patronat: szlachecki¹⁸

TARNÓW (miasto)

PARAFIA ŚW. MARCINA

Źródła przekrojowe: zob. par. Narodzenia NMP; nadto: MPV II s. 428 MPV I (1325—1342); II (1345—1353); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (Tarnowie — 1327—1358, 1551—1562)¹; LBD I s. 604; Wiz. 1668 s. 558—560.

Inne źródła: zob. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

Ważniejsze opracowania: zob. Tarnów — parafia NMP.

I A. Pierwsze wiadomości o osadzie „Tarnów Wielki” podaje dokument kard. Idziego z 1123/25, wymieniający m. in. Tarnów w granicach posiadłości opactwa tynieckiego². Następne wzmianki występują w podejrzonej bulli pap. Grzegorza IX z 26 V 1229³ i transumpcie Bolesława Wstydliwego z r. 1275⁴. 21 V 1327, tytułem zamiany za wieś Dębno i za dopłatą 40 grzywien, Leliwita Spicimir nabył od Łabędziów część Tarnowa Wielkiego, będąc uprzednio w posiadaniu części drugiej⁵. 24 IV 1328 Władysław Łokietek nadał Spycimirowi na własność „Tarnów Mały” i zezwolił na lokację obydwu wsi („Tarnów Wielki” i „Tarnów Mały”) na prawie niemieckim⁶. 7 III 1330 tenże monarcha na prośbę Spycimira, podniósł „Tarnów Wielki” do godności miasta i obdarzył go prawem niemieckim na wzór Krakowa⁷.

Parafia fundacji benedyktynów tynieckich powstała najpóźniej w XII w. i została ulokowana przy kościele św. Marcina b. i w. na terenie wsi Zawada⁸; pierwsza wzmianka w r. 1325. 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz, na prośbę Jana Tarnowskiego, wojew. sandomierskiego, zniósł parafię św. Marcina i przyłączył ją do kolegiackiej w Tarnowie, a z jej beneficjum erygował

¹⁵ AEp. Vol. 59 (1658—1659) s. 270—272.

¹⁶ AEp. Vol. 59 s. 279—292. — ADT. Fasc. Szynwałd (kopia) z 1798 r.). — Summarium iurium 1783 s. 7 (kopia). — Descriptio 1782 s. 2 (reg.). — Conspectus 1864 s. 16—20.

¹⁷ ADT. Fasc. Szynwałd (kopia z 1784 r.).

¹⁸ Zob. przyp. 16.

¹ Prawdopodobnie przekaz błędny.

² CDT, I nr 1 s. 1—8. — MPH, I s. 516—520. — CDP, III nr 1—3 s. 1—3. — Por. Z. Kozłowska-Budkowa: Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej. Z. 1. Kraków 1937 nr 26 s. 29—33.

³ CDT, I nr 11 s. 21—23 (podrob.). — Por. Hirsberg: Stosunki osadnicze s. 33.

⁴ MPH, I s. 516—520 (podejrzany).

⁵ ASang, II nr 9 s. 11—12.

⁶ ASang, II nr 11 s. 13—15.

⁷ ASang, II nr 12 s. 15—16. — AGZ, V nr 1 s. 1—2.

⁸ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 519; M. Adamczyk: Początki Tarnowa s. 42.

prałaturę kantorę przy tejże kolegiacie⁹. W miejsce zniesionej parafii erygował bp Wysz „wikarię wieczystą”, a duszpasterstwo przy niej zlecił kapłanowi z kolegium wikariuszy kolegiackich¹⁰. Zgodnie z zarządzeniem bpa krak. Tomasza Strzępińskiego (1458) służba Boża w parafii została ograniczona do „mszy św. i kazania w niedziele i święta” i zlecona całemu kolegium wikariuszy kolegiackich¹¹. Prawdopodobnie od czasów kasaty kolegiaty i jej dawnego ustroju (1786) zaprzestano odprawiania tu nabożeństw¹².

Patronat: klasztorny, następnie rycerski¹³.

I B. Okręg parafialny pierwotny stanowiły zapewne wszystkie wioski późniejszej parafii kolegiackiej¹⁴. Wizytacja 1664 r. informuje, że „do tego kościoła, jak mówi tradycja, z dawna należały liczne wsie, odległe na kilka mil, lecz z biegiem czasu otrzymały one szereg własnych kościołów parafialnych”.

I C. Dane demograficzne: zob. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany od r. 1325, nazwany jest przez Długosza „kaplicą”¹⁵. Przypuszcza się, że pierwotny kościół został zniszczony w czasie napadu Tatarów w r. 1287¹⁶. Być może z początkiem XV w. — uległ zniszczeniu pierwotny kościół drewniany na szczycie góry św. Marcina. Na jego miejscu postawiono obecny o konstrukcji zrębowej¹⁷. W r. 1597 zaznaczono, że kościół „znajduje się obok zamku we wsi Zawada, że jest drewniany i konsekrowany”. Wr. 1664 wizytator zapisał, że „był to dawny kościół parafialny, zbudowany od niepamiętnych czasów z drzewa modrzewiowego — i poświęcony, jak głosi tradycja, przez św. Stanisława bpa krak.” Te same informacje powtórzył bp krak. Konstanty Felicjan Szaniawski w r. 1725.

Wezwanie: św. Marcin b. i w.¹⁸

TARNÓW (miasto)

PARAFIA WNIEBOWZIĘCIA NMP

Źródła przekrojowe: zob. par. Narodzenia NMP; nadto: MPV II s. 428, 436 (1353—1355); III s. 418 (1363); LBD I s. 604; Wiz. 1664 s. 563 n.

Inne źródła: zob. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

Ważniejsze opracowania: M. Król: Kościółek Najśw. Maryi Panny na Burku. Tarnów 1854; inne opracowania: zob. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

I A. Długosz, w informacjach o początkach kolegiaty tarnowskiej, pisze, że „Piotr Wysz — erygował w 1400 r. w mieście Tarnowie kolegiatę

⁹ ASang. II nr 80 s. 94—97. — LBD, I s. 604 n. — Por. F. Herzig: Katedra s. 10 n. — S. Kijak: Piotr Wysz biskup krakowski. Kraków 1933 s. 76. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 16. — Tenze: Najstarsze parafie s. 272.

¹⁰ Tamże.

¹¹ LBD, I s. 606. — Wiz. 1665. — Por. Kumor: Zanik i afiliacja s. 106 n.

¹² Kumor: Zanik i afiliacja s. 107.

¹³ Klasztorny — zgodnie z prawami fundacji i własności; rycerski — może od lat 1327/30, kiedy Tarnów stał się własnością Leliwitów. — Por. ASang. II nr 80 s. 94—97.

¹⁴ Por. Ks. B. Kumor: Najstarsze parafie s. 272.

¹⁵ LBD, I s. 606.

¹⁶ J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 28.

¹⁷ Tamże s. 35 n.

¹⁸ ASang. II nr 80 s. 94—97 (1400). — LBD, I s. 606. — Wiz. 1597—1725.

z trzech kościołów parafialnych”¹. Dokument erekcyjny kolegiaty z 17 IV 1400 wymienia trzy kościoły: Narodzenia NMP, wyniesiony do godności kolegiaty, św. Marcina „*sub castro Tarnoviensi*” i „*capellam sanctae Mariae castris Tarnoviensis*”². Trzecia zatem parafia tarnowska była związana z kaplicą grodową³.

Kaplicę tę, wraz z zamkiem, wybudował ok. 1330 r. wojew. krak. Spycimir⁴. 13 V 1331 bp krak. Jan Grot kaplicę tę poświęcił, udotował i erygował⁵. Od początku posiadała ona charakter parafialny; każdorazowy kapelan winien posiadać święcenia kapłańskie, rezydować na miejscu, „*tamquam si ad parochialis ecclesiae regimen fuisset assumptus*”. Prawa parafialne kaplicy jasno określił bp krak. Bodzanta z 16 VI 1362; obejmowały one mieszkańców zamku (rodzina Leliwitów i czeladź)⁶. 25 IX 1363 pap. Urban V obdarzył kaplicę zamkową odpustami⁷; podobne odpusty przydzielił w 1385 r. kard. Demetrius, abp ostrzyhomski i prymas Węgier⁸. 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz, na prośbę Jana Tarnowskiego, patrona kościoła zniósł parafię „na zamku”, a z jej uposażenia utworzył beneficjum kanonii prebendarskiej tyt. „NMP na zamku tarnowskim” przy kolegiacie tarnowskiej⁹.

Patronat: szlachecki¹⁰.

I B. Okręg parafialny obejmował mieszkańców zamku tarnowskiego¹¹.

I C. Dane demograficzne: zob. Tarnów — parafia Narodzenia NMP.

I D. Kaplicę murowaną wybudował ok. 1330 r. Spycimir, wojew. krak.; poświęcenia jej dokonał 13 V 1331 bp krak. Jan Grot¹². Kaplica istniała w latach 1354, 1355, 1362, 1385, 1400, 1470, 1513, 1529, 1539, 1561, 1577¹³. Wiz. 1597—1725 kaplicy „na zamku” nie wymieniają.

Wezwanie: Najśw. Maria Panna¹⁴.

I M. Tarnów — „na zamku”. Altarię p. w. św. Krzyża i Najśw. Maryi Panny ufundował w r. 1362 Rafał Tarnowski; 16 VI 1362 bp krak. Bodzanta udotował altarię dziesięcinami i erygował¹⁵. 17 IV 1400 została ona wcielona, wraz z kaplicą, „do uposażenia kanonii prebendarskiej na zamku tarnowskim” przy kolegiacie tarnowskiej¹⁶.

Patronat: szlachecki¹⁷.

¹ LBD, I s. 604.

² ASang. II nr 80 s. 94—97.

³ Ks. B. Kumor. Najstarsze parafie s. 274.

⁴ J. E. Dutkiewicz, jw. s. 24.

⁵ Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej. Cz. 1: 1063—1415. Wyd. S. Kuraś. Lublin 1965 nr 38 s. 52—53. (*Materiaty do dziejów Kościoła w Polsce*. T. 1).

⁶ CDMP, III nr 751 s. 153—154: *Volumus autem et statuimus de cetero observandum, ut is, cui praedicti altaris regimen seu cura animarum antecessorum ipsius domini Raphaelis supradicti, cuius et successorum fuerit commissum — ad sacerdotii gradum statutis temporibus infra spacium unius anni se faciet promoveri, tamquam si ad parochialis ecclesiae fuisset assumptus*”.

⁷ MPV, III nr 442 s. 418.

⁸ CDMP, III nr 940 s. 366.

⁹ ASang. II nr 80 s. 94—97. — Por. F. Herzog, jw. s. 22. — Ks. B. Kumor. Najstarsze parafie s. 274.

¹⁰ Por. przyp. 5—9.

¹¹ Zob. przyp. 6.

¹² Zob. przyp. 5.

¹³ Za lata: 1362, 1385, 1400 — zob. przyp. 6—9.

¹⁴ Zob. przyp. 1—9.

¹⁵ CDMP, III nr 751 s. 153—154.

¹⁶ Zob. przyp. 2.

¹⁷ Zob. przyp. 15.

TARNÓW (miasto)

PARAFIA NARODZENIA NMP

Źródła przekrojowe: MPV II („Nova civitas” — 1350—1358), III s. 312 n. (1346); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (Nova civitas” — 1328—1358, 1373—1374, 1551—1562¹); LBD I s. 3, 259, 604—616; II s. 6, 7, 305; III s. 479 n.; LR 1513 k. 21’—22’; LR 1527 k. 45; LR 1529 s. 73, 111, 118, 123, 136, 152, 153, 180, 310; Rej. pob. 1536 s. 549—550; LR 1539 k. 21’—22; LR 1561 k. 33’, LR 1577 k. 83—83’; Rej. pob. 1581 s. 258, 269; Wiz. 1597 s. 273—314; Syn. 1621 s. 24, 26, 28; Wiz. 1664 s. 558—564, Starowolski 1655 k. B’; B₄; C₂; E₃’; Syn. 1711 s. 15; 1725 s. 61—74, k. 237—246; Wiz. 1725 druk. s. 9—22.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Tarnów (or. i kop. XV—XIX w.); 2. Conscriptio erectionum, privilegiorum ac munimentorum Ecclesiae Collegiatae Tarnoviensis (z końca XVIII w.); 3. Opisanie osiadłości miasta Tarnowa oraz innych wsi i ich danin i powinności pro anno 1742; 4. Acta actorum officialatus perpetui Tarnoviensis vol. I (1655—1695); 5. Acta actorum officialatus perpetui Tarnoviensis vol. II (1763—1764); 6. Status Psalteriae Ecclesiae Collegiatae Tarnoviensis in dioecesi Ciszvistulana Cracoviensi existentis (1780); 7. Status canonicatus tit. Transfigurationis Domini et S. Joseph in Ecclesia Collegiata Tarnoviensi existentis, concionaturae 2-ae (1780?); 8. Conspectus suppressarum fundationum ac devotionum ad ecclesiam olim collegiatam Tarnoviensem ex an. 1848 confectus per Antonium Antakiewicz; 9. Conspectus suppressarum fundationum — 1879; 10. Specificatio realitatum et servitutum Coloniae Academicae Tarnoviensis et Canoniciatus S. Joannis Cantii 1784; 11. Testis — omnia privilegia, erectiones, inscriptiones, fundationes, proventus, obligationes ac alia documenta Communitatis Vicariorum perpetuorum Ecclesiae Collegiatae Infulatae Tarnoviensis concernentia, demonstrans, per — Blasium Josephum Barczykiewicz — a. D. 1763 descriptus; 12. Index proventuum universorumque ad Communitatem R.R. Vicariorum perpetuorum Tarnoviensium a. D. 1752; 13. Regestrum expensarum pro necessitatibus communibus Communitatis Vicariorum Tarnoviensium — a. D. 1763 inchoatus. — AKapT: 1. Acta R. D. Christophori Kazmierski praepositi perpetuique officialis Tarnoviensis — ab an. 1585—1599; 2. Acta R. D. Gasparis Branicki praepositi perpetuique officialis Tarnoviensis — a. 1599—1602; 3. Acta perpetui Officialatus Tarnoviensis a. D. 1602 sub — praesidentia Adm. R. D. Alberti Ziemięczki, praepositi ac perpetui officialis Tarnoviensis. — Państwowe Muzeum Ziemi Tarnowskiej w Tarnowie: Pergaminy (maszynopis znajdujący się w ADT). — AKapSand.: Acta Officialatus Sandomiriensis, nr 116 (1642—1647). — Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie (Archiwum Klasztoru OO. Bernardynów w Tarnowie, depozyt): 1. Sygn. XIV-a-1: Archivium Conventus Tarnoviensis PP Bernardinorum collectum, et scriptum a. D. 1656 per P. Danielelem Zieliński — sub M. V. P. Antonio Szumlański guardiano; 2. Sygn. XIV-a-2: Archivium Conventus Tarnoviensis Patrum Observantium regulae S. P. Francisci ab an. 1656 ex antiquo collectum ac in meliorem formam cum evidentioribus documentis deductum, cui addita sunt etiam vetustissima, quae inveniri poterant, et in a. D. 1770 per A.R.P. Joannem Capistranum Szydłowski — conscriptum; 3. Sygn. XIV-e-2: Liber continens in se susceptos in Confraternitatem confratres et consorores BMV Immaculatae Conceptionis ex fundatione gen. d. F. Stępkowski fundatoris huius confraternitatis sub praesidentia P.A.V. Theophili Ciszkowski a. D. 1718; 4. Sygn. I: Regestr wpisowania person duchownych do Bractwa S. Franciszka, który się poczyna od roku 1603 —; II: Regestr wpisowania braciey i siostr do Bractwa Anny Świętej Samotrzeciej; 5. Sygn. XIV-e-7: Księga Bractwa św. Franciszka w kościele Bernardynów w Tarnowie (1688—1719); 6. Sygn. XIV-f-1: Inventarium

¹ Prawdopodobnie przekaz błędny.

sacrorum vasorum, praetiosorum et apparatusum ecclesiae monasterii sub tit. M. V. Mariae ad Nives in civitate Tarnów religiosorum Barnardinorum (1785—1825); 7. Sygn. XIV-h-1: Akta różne klasztoru Bernardynów w Tarnowie (1499—1938). — Por. O. H. E. Wyczawski OFM: Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. *Arch. Bibliot. kośc.* T. 5: 1962 s. 101—115. — Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: 1. Sygn. 9633/III: Erectio Coloniae Academicae Tarnoviensis et Canonicatus Beati Ioannis Cantii in iudicio curiae episcopalis Cracoviensis (17 III 1760); 2. Sygn. 9711/III: Acta Coloniae Academicae Tarnoviensis XVIII saeculi.

Inwentarze miasta Tarnowa z XVI wieku. Wyd. J. Leniek. Tarnów 1908. (Odb. ze *Spraw. Dyr. CK. Gimn. I w Tarnowie*). — Kronika OO. Bernardynów w Tarnowie. Wyd. J. Leniek. Tarnów 1894. (Odb. ze *Spraw. Gimn. Tarnowskiego*). — Materiały źródłowe do dziejów miasta Tarnowa. Wyd. J. Leniek. Tarnów 1897. (Odb. ze *Spraw. Gimn. Tarnowskiego*). — Ks. Chrościńskiego Kronika z lat 1784—1794 z przydaniem aktów fundacyjnych kolonii akademickiej w Tarnowie z lat 1559 i 1578, jako też raportu o jej stanie z r. 1766. Wyd. J. Leniek. W: *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*. T. 9. Kraków 1897 s. 295—401. — Reformatio Ecclesiae Collegiatae Tarnoviensis — a. D. 1597. Wyd. ks. F. Machay: Działalność duszpasterska kard. Radziwiłła biskupa krakowskiego (1591—1600). Kraków 1936 s. 98—104.

Ważniejsze opracowania: M. Adamczyk: Początki Tarnowa. Lublin 1955 (Maszynopis. Archiwum KUL). — Tenże: Początki Tarnowa. *Spraw. KUL*. Nr 13: 1963 s. 101—104. — W. Baliński: Miasto Tarnów pod względem historycznym i topograficznym. Tarnów 1831. — M. Baliński: Spytko z Melsztyna i jego ród. *Bibliot. warsz.* T. 3: 1886. — Z. Czapska, W. Dolarowski: Rynek w Tarnowie. Warszawa 1954. — Katalog Zabytków sztuki w Polsce. T. 1: Województwo krakowskie. Z. 13: J. Dutkiewicz: Powiat tarnowski. Warszawa 1953. — S. Dutkiewicz: Dawne cechy tarnowskie. Tarnów 1896. — F. Herzig: Katedra, niegdyś kolegiata w Tarnowie. Tarnów 1900. — Kumor: Dzieje. — Ks. B. Kumor: Najstarsze parafie Tarnowa. *Currenda*. R. 108: 1958 s. 270—275. — J. Leniek: Historia kolegiaty tarnowskiej. Tarnów 1902. (Odb. ze *Spraw. Gimn. Tarnow.*). — J. Leniek, F. Herzig, ks. F. Leśniak: Dzieje miasta Tarnowa. Tarnów 1911. — A. Piszowa: W 600-lecie Tarnowa. Tarnów 1930. — F. Herzig: Miasto Tarnów. Tarnów 1911. — Ks. J. Rzepa: Konsystorz generalny w Tarnowie (1781—1785). *Nasza Przeszłość*. [T.] 7: 1958 s. 139—179. — Z. Simche: Tarnów i jego okolica. Tarnów 1930. — Słown. geogr. T. 12 s. 197—204. M. A. Turkowski: Spicimir, herbu Leliwa, kasztelan krakowski, założyciel Tarnowa i Melsztyna. Lwów 1876. — L. Zarewicz: Leliwita Spicimir, kasztelan krakowski proojciec Melsztyńskich i Tarnowskich (1312—1352) oraz monografia Melsztyna. Kraków 1890. — Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej. T. 1. Kraków 1900 (indeks). — J. Dutkiewicz: Katedra w Tarnowie. *Currenda*. R. 108: 1958 s. 258—263. — F. Kędziński: Pięciowiekowy jubileusz Zakonu OO. Bernardynów w Tarnowie. *Currenda*. R. 110: 1960 s. 221—226. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów. Warszawa 1954.

I A. 7 III 1330 Władysław Łokietek, na prośbę Spycimira, wojew. krak., podniósł „Tarnów Wielki” do rzędu miast i nadał mu prawo niemieckie². Po lokacji miasta w Tarnowie osada w latach 1330—1346 otrzymała drugą i trzecią parafię, fundacji wspomnianego Spycimira, wojew. krak.³; pierwsza wzmianka w r. 1346⁴.

17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz, na prośbę Jana Tarnowskiego, wojew. sandomierskiego, zniósł tytuł plebanalny i wyniósł kościół parafialny p. w.

² ASang. II nr 12 s. 15—16. — AGZ, V nr 1 s. 1—2.

³ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 526. — M. Adamczyk, jw. s. 40.

⁴ MPV, III s. 313.

Narodzenia NMP do godności kolegiaty⁵. Erekcję kolegiaty potwierdził w r. 1418 pap. Marcin V⁶. Pap. Pius VI, bullą *In suprema beati Petri Cathedra* z 13 III 1786, zniósł kolegiatę a świątynię wyniósł do godności kościoła katedralnego dla diecezji tarnowskiej⁷. 24 IX 1805 pap. Pius VII, bullą *Operosa atque indefessa*, w związku ze zniesieniem diecezji tarnowskiej, odebrał świątyni rangę kościoła katedralnego, pozostawiając jej tylko tytuł parafii⁸. Wobec starań ks. Sanguski († 1813) Gubernium Lwowskie, dekretem z 16 IX 1808, zadecydowało, że kolegiata nie będzie przywrócona⁹. Tytuł katedry przywrócił kościołowi pap. Leon XII, bullą *Sedium episcopatum translationes* (23 IV 1826), po wznowieniu diecezji tarnowskiej¹⁰.

Patronat: szlachecki¹¹.

I B. Okręg parafialny¹² za czasów Długosza obejmował miasto Tarnów z przedmieściami oraz wsie: Grabówka (Grabarka), Rzędzin, Gumniska, Krzyż, Klikowa i Tarnowiec. W r. 1536 nie wymieniono Grabówki i Krzyża. W r. 1581 do parafii należały: miasto Tarnów z przedmieściem, Wola Rzędzińska, Tarnowiec, Klikowa, Zabłocie, Gumniska, Grabówka, Krzyż, Pogwizdów, Rzędzin, Wola Tarnowska, Zawada, Podgrodzie, Konary i Nieczajna. W r. 1725 wyliczono: miasto Tarnów, Jerzyn*, Rzędzin, Gumniska, Zawada i Tarnowiec.

I C. Ludność parafii w połowie XIV w. szacuje się na 1515 osób¹³. W r. 1662 samo miasto Tarnów liczyło mieszkańców 768¹⁴. W r. 1820 ludność miasta wynosiła 2136 osób, Przedmieścia — 2274, Zabłocia — 536, Pogwizdowa — 438, Strusiny — 1325, Grabówki — 796 i Terlikówki — 135¹⁵.

I D. Kościół parafialny, murowany, późniejsza kolegiata i obecna katedra, według Długosza został zbudowany przez Spycimira jeszcze za panowania Władysława Łokietka († 1333)¹⁶. Według innych początki świątyni sięgają ostatnich lat XIV stulecia¹⁷. W XV i XVI w. świątynia została rozbudowana; „bazylikowy kościół, z jedną, wysoką wieżą na osi, przedstawiał

⁵ ASang. II nr 80 s. 94—97. — LBD, I s. 604—615. — J. Długosz: *Historia Poloniae*. Ed. A. Przeździecki. T. 3. Cracoviae 1876 s. 542. — Rozbiór krytyczny *Annalium Poloniae* Jana Długosza z lat 1385—1444. T. 1. Oprac. S. Gawęda [i in.]. Wrocław 1961 s. 60. — S. Kijak: Piotr Wysz biskup krakowski. Kraków 1933 s. 76. — F. Herzig: *Katedra* s. 10 nn.

⁶ AKapSand. nr 116 *Acta officialatus Sandomiriensis* (1642—1647) k. 30'—36' (kopia insertowana do dokumentu z 1416 r.). ADT. *Conscriptio* nr 1 (reg.). — *Testis* nr 1 s. 3 (reg.).

⁷ Kumor: *Dzieje* nr 5 s. 111—127.

⁸ *Tamże*, nr 14 s. 141—146.

⁹ ADT. Fasc. „Acta 1808” (dokum. oryg.).

¹⁰ Kumor: *Dzieje* nr 21 s. 159—162.

¹¹ Zob. przyp. 4—5, 9. — *Wiz.* 1597—1725.

¹² *Przekroje* LBD, 1536, 1581, 1725.

¹³ Ładogórski: *Studia* s. 201.

¹⁴ A. Pawiński: *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*. T. 3: *Małopolska*. Warszawa 1886 s. 52. — Por. J. Leniek, F. Herzig, ks. F. Leśniak: *Dzieje* s. 38.

¹⁵ J. Leniek, F. Herzig, ks. F. Leśniak, jw. s. 187.

¹⁶ LBD, I s. 604. — Por. ks. B. Kumor: *Najstarsze parafie* s. 272.

¹⁷ J. Dutkiewicz: *Katedra w Tarnowie* s. 253. — J. Dutkiewicz (Tarnów s. 37) pisze: „budowa kościoła trwała przez cały wiek XV i została ukończona dopiero w pierwszej ćwierci XVI w.”. — Ks. F. Leśniak: *Artystyczne i historyczne zabytki miasta Tarnowa*. W: J. Leniek, F. Herzig, ks. F. Leśniak: *Dzieje miasta Tarnowa* s. 280: „z końca XIV, lub początku XV wieku” — F. Herzig: *Katedra* s. 9.

typ raczej rzadki na terenie Małopolski”¹⁸. W r. 1597 był on „murowany i konsekrowany”; wizytator polecił kapitule troszczyć się o „należyte utrzymanie i pokrycie kościoła” oraz reparację okien. W r. 1725 była „świętynia konsekrowana, a jej budynek murowany, roboty starodawnej”. Wizytator nakazał, by ze względu na starożytność i dostateczną wielkość budynku kolegiaty — pokryć cały jej dach dachówką ceglana, a nie gontami drewnianymi”. Większą przebudowę budynku kościoła przedsięwzięto na początku i przy końcu XIX stulecia¹⁹.

Wezwanie: Narodzenie Najśw. Maryi Panny²⁰.

E₁. Tarnów. Kościół i konwent franciszkanów p. w. Trójcy Przenajśw. zamierzał wybudować Rafał Leliwita Tarnowski ok. 1360 r.; 2 XII 1359 uzyskał on od pap. Innocentego VI zezwolenie na wybudowanie kościoła i klasztoru dla 12 zakonników²¹. Fundacja ta jednakże, z nieznanych powodów, nie doszła do skutku. W r. 1459 Jan Amor Tarnowski, wraz z bratem, sprowadzili bernardynów do Tarnowa i wystawili dla nich drewniany klasztor z kościołem za murami miasta²². W 1468 r. Jan Amor Tarnowski, kaszt. krak., w miejsce drewnianego wybudował murowany kościół i klasztor, które jednocześnie zostały otoczone murem obronnym²³. 23 XI 1499 fundator klasztoru i kościoła wydał dokument, zatwierdzający uposażenie dla konwentu²⁴. W latach 1664—1702—1725 „kościół był murowany z cegły i konsekrowany”²⁵. W r. 1786 ces. Józef II skonfiskował kościół i klasztor, które w dalszej kolei losu zostały zamienione na sąd; zakonnicy przeniesieni do klasztoru bernardynek²⁶. W r. 1725 przebywało w klasztorze około 15 zakonników.

Wezwanie: Najśw. Maryja Panna Śnieżna²⁷.

I E₂. Tarnów. Konwent bernardynek (siostry pokutujące lub koletki) drewniany, został zbudowany „blisko murów cmentarza” prawdopodobnie

¹⁸ J. Dutkiewicz: Katedra s. 258. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 37. — Ks. F. Leśniak, jw. s. 280 n.

¹⁹ F. Herzig: Katedra s. 150 nn.

²⁰ MPV, III s. 418 (1363). — ASang. II nr 80 s. 94—97 (1400). — LBD (1470). — Wiz. 1597—1725. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr I. — Tytuł kościoła występuje prawie we wszystkich cytowanych niżej przekazach źródłowych.

²¹ VMPL (Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. Ed. A. Theiner. T. 1. Romae 1860), I nr 792 s. 590.

²² LBD, III s. 479 n. — APBern. Sygn. XIV-a-1. Archivium Conventus Tarnoviensis — — 1656 s. 19. — Sygn. XIV-a-2: Archivium Conventus Tarnoviensis — — 1656—1770 s. 1. — O. Cz. Bogdalski OFM. Bernardyni w Polsce 1453—1530. T. I. Kraków 1933 s. 172, 202. — Ks. K. Kantak: Bernardyni polscy. T. 1: 1453—1572. Lwów 1933 s. 15. — A. Witkowski: 500-lecie klasztoru OO. Bernardynów w Tarnowie. *Currenda*. R. 110: 1960 s. 221.

²³ APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium Conventus Tarnoviensis — — 1656 s. 257: „Circa annum 1468 nova fecit fundamenta pro ecclesia murata, quam et perfecit Joannes Amor in Tarnov castellanus Cracoviensis”. — Por. przyp. 22. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 40.

²⁴ APBern. Sygn. XIV-a-2: Archivium Conventus Tarnoviensis 1656—1770 s. 3—4 (kopia). — Por. F. Herzig: Katedra s. 39 n. (dokum. w jęz. pol.).

²⁵ Wiz. 1664 s. 563 n. — APBern. Sygn. XIV-h-1: Akta różne klasztoru Bernardynów w Tarnowie (1499—1938) s. 171: Wizytacja z 14 II 1702. — Wiz. 1725 s. 67.

²⁶ Ks. K. Kantak: Bernardyni polscy. T. 2: 1573—1795—1932. Kraków 1933 s. 562. — A. Witkowski, jw. s. 223. — F. Herzig, jw. s. 47, 148.

²⁷ Wiz. 1597—1725. — APBern. Sygn. XIV-a-1 s. 171 (1702). — Sygn. XIV-a-2 s. 3 nn. (1499). F. Pohorecki. Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossolintani nec non Bibliothecae Pawlikovianae (1227—1503). Lwów 1937 nr 288 (dok. z 10 V 1506). — AKapT: Officialia Kazimierski s. 56 (1591), 77' (1597).

przez Tarnowskich w r. 1550²⁸. Dopiero od r. 1634, po dokonaniu reformy koletek i zaprowadzeniu klauzury, pomyślano o wystawieniu osobnego kościoła dla zakonnice. Wybudowano go w r. 1647²⁹. W latach 1664 i 1725 „kościół był częściowo murowany, częściowo drewniany, konsekrowany”. W r. 1747 ks. P. K. Sanguszko zezwolił na budowę murowanego klasztoru i kościoła z materiałów rozebranego zamku tarnowskiego³⁰. W latach 1752—1776 budowę dokonała ks. Barbara Sanguszkowa³¹. 25 VII 1783 ces. Józef II, po przeniesieniu zakonnice do Nowego Sącza, oddał klasztor i kościół bernardynom³². W r. 1656 były w klasztorze 24 zakonnice³³, w r. 1725 — 10.

Wezwanie: św. Michał Archanioł³⁴; św. Barbara p. i m. (od r. 1776)³⁵.

I E₃. Tarnów. Kościół św. Marcina b. i w., drewniany i konsekrowany, dawny parafialny: zob. Tarnów — parafia św. Marcina.

I E₄. Tarnów. Kaplica p. w. Najśw. Maryi Panny „na zamku tarnowskim, murowana i konsekrowana, dawna „parafia zamkowa”: zob. Tarnów — parafia Najśw. Maryi Panny.

I E₅. Tarnów. Kościół p. w. Wniebowzięcia NMP, drewniany, został zbudowany „przez sześciu wieśniaków z Przedmieścia Większego” przed r. 1458³⁶. W r. 1597 był on „drewniany i konsekrowany”. 15 XII 1621 bp krak. Marcin Szyszkowski erygował kanonię p. w. Wniebowzięcia NMP „na Burku” przy kolegiacie tarnowskiej, zlecając jej kanonikowi opiekę nad kościołem i odprawianie w niej służby Bożej³⁷. Według ks. Leśniaka „pierwotny budynek kościoła miał spłonąć w XVII w.” Odbudował go ks. Andrzej Tarło³⁸. W latach 1664—1725 kościół był drewniany i konsekrowany.

I E₆. Tarnów. Kościół p. w. Trójcy Przenajśw. „na Terlikówce”, drewniany wystawił w r. 1527 mieszczanin Adam Eberhard³⁹. Nowy, również drewniany, zbudował w r. 1589 ks. Łukasz Godzinka, wikariusz kolegiaty tarnowskiej; konsekrował go w 1597 r. kard. Jerzy Radziwiłł⁴⁰. W r. 1597 zanotowano, że „kaplica została niedawno zbudowana, na miejscu dawnej, i konsekrowana przez kard. Radziwiłła”. W r. 1664 podano, że „została inkorporowana do kolegium wikariuszy kolegiaty tarnowskiej; służbę Bożą

²⁸ APBern. Sygn. XIV-a-1. Archivium Conventus Tarnoviensis 1656 s. 4. — Por. F. Herzig, jw. s. 46. — Informacje J. E. Dutkiewicza (Tarnów s. 64) jakoby klasztor został wybudowany ok. 1680 r., wobec wcześniejszych relacji, są nie do przyjęcia.

²⁹ Ks. K. Kantak: Bernardyni. T. 2 s. 359, 367. — Archiwum miasta Tarnowa (Mazszynopis w ADT. Cz. 2 s. 21 — dokum. z 22 VII 1647) kaze się domyślać istnienia kościoła.

³⁰ F. Herzig, jw. s. 46. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 70.

³¹ Ks. F. Leśniak, jw. s. 295. — F. Herzig: Katedra s. 47. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 64.

³² Zob. przyp. 26. — J. Leniek: Tarnów za czasów Leliwitów. W: J. Leniek, F. Herzig, ks. F. Leśniak: *Dzieje miasta Tarnowa* s. 52.

³³ APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium — 1656 s. 4. — Wiz. 1597—1725. — Archiwum miasta Tarnowa. Cz. 1 s. 21 (dokum. z 22 VII 1647).

³⁴ Wiz. 1597—1725. — APBern. Sygn. XIV-a-1. Archivium Conventus Tarnoviensis 1656 s. 4.

³⁵ F. Herzig: Katedra s. 47.

³⁶ F. Herzig, jw. 38 n. — J. E. Dutkiewicz: Tarnów s. 40. — Ks. F. Leśniak, jw. s. 54.

³⁷ Conscriptio nr 99 (reg.). — Por. F. Herzig, jw. s. 51 nn.

³⁸ Ks. F. Leśniak, jw. s. 293 n. — J. E. Dutkiewicz (Tarnów s. 40) uważa, że kościół „zachował się w niewiele zmienionym stanie do naszych czasów”.

³⁹ J. Leniek: Tarnów za czasów Leliwitów s. 55. — J. E. Dutkiewicz (Tarnów s. 77) odnosi te dane do kościoła św. Anny.

⁴⁰ J. Leniek (Tarnów s. 55) podaje datę budowy na r. 1562. — F. Herzig, jw. s. 49. — J. E. Dutkiewicz, jw. s. 77.

odprawia się w niej raz w tygodniu". W r. 1725 kościółek był drewniany i konsekrowany.

I E₇. Tarnów. Kościół p. w. św. Anny, drewniany, mieszczący ok. 40 osób, wybudował w r. 1527 Adam Eberhard, mieszczanin tarnowski, jako wotum za uratowanie życia; 29 X 1529 został on poświęcony⁴¹. W r. 1597 „kaplica była drewniana, konsekrowana, nieuposażona”. W r. 1654 wójt tarnowski, Kilian Batkowicz, przy pomocy kolegium wikariuszy kolegiaty, wybudował nową świątynię murowaną⁴². Służbę Bożą spełniali w kościółku wikariusze kolegiaty. Wiz. 1664 i 1725 nie wymieniają kościoła. 9 I 1789 Cyryk tarnowski zwrócił się do miejscowego konsystorza o przekazanie kościoła na użytek świecki. 13 I 1789 konsystorz odwołał się w tej sprawie do Gubernium Lwowskiego⁴³. W r. 1821 kościół został rozebrany⁴⁴.

I E₈. Tarnów. Kościół szpitalny p. w. Ducha Św. (Zob. I F).

I E₉. Tarnów. Kaplica p. w. „Ciemnicy Pana naszego Jezusa Chrystusa”, murowana, koło klasztoru bernardynów, została wybudowana w r. 1654, „nakładem różnych dobroczyńców”, przez ks. Antoniego Szumlawskiego, miejscowego gwardiana. Nabożeństwa odprawiano tu w każdą środę i piątek⁴⁵. Innych wzmianek brak.

I F. Tarnów. Kościół szpitalny, drewniany, p. w. Ducha Świętego, św. Krzyża, św. Jana Chrzciciela, św. Dziesięciu Tysięcy Męczenników Żołnierzy, św. Leonarda Wyznawcy, św. Zofii z Córkami, św. Apolonii i Otylii, wybudowali w r. 1448 Jan Czapnik burmistrz, Jan Hensel kuśnierz, Grzegorz Szewc, Marcin Rubens i Jan Karlicza, rajcy Tarnowa. 27 II 1448 fundatorzy kościoła legowali na rzecz probostwa szpitalnego 8 grzywien rocznych odsetek i „dom z ogrodem przy rzeczonyj kaplicy”⁴⁶. 8 V 1448 kard. Zbigniew Oleśnicki, bp krak., zatwierdził fundację i erygował przy kościele prepozyturę szpitalną⁴⁷. W r. 1597 „kościół był drewniany i konsekrowany”. Przed r. 1664 wybudowano świątynię nową, „murowaną z cegły”⁴⁸. Inne wzmianki: 1513, 1527, 1529, 1539, 1561, 1577, 1585, 1725⁴⁹. 9 I 1789 Cyryk tarnowski zwrócił się do konsystorza biskupiego w Tarnowie o przekazanie kościoła na cele świeckie⁵⁰. W czasie wojny tureckiej (1787—1788) kościół zamieniono na magazyn wojskowy, po wojnie zaś przeznaczono na „salę teatralną”. 19 XII 1791 ostatecznie zdecydowano o jego przeznaczeniu na użytek świecki⁵¹. W latach 1810—1821 kościół został rozebrany⁵². (Zob. I F₈).

⁴¹ F. Herzig, jw. s. 47 n. (dokum. w jęz. pol.). — J. Leniek, jw. s. 55. — J. E. Dutkiewicz, jw. s. 77.

⁴² F. Herzig, jw. 48. — J. E. Dutkiewicz, jw. s. 77.

⁴³ ADT: Fasc. „Acta 1789” (dokum. pap.).

⁴⁴ J. E. Dutkiewicz, jw. s. 77.

⁴⁵ APBern. Sygn. XIV-a-2: Archivium Conventus Tarnoviensis 1656—1700 s. 266.

⁴⁶ Muzeum Miejskie poz. 165 (dokum. perg. o wym. 19 × 26,5 cm). — Por. F. Herzig, jw. s. 25 n. (dokum. w jęz. polskim). — Pozostałe źródła podają wezwanie kościoła. Duch Święty.

⁴⁷ F. Pohorecki: Catalogus diplomatum nr 150 s. 49. — AGZ, IV nr 88 s. 157—159.

⁴⁸ Wiz. 1664 s. 560. — J. Leniek (Tarnów s. 53) oraz J. E. Dutkiewicz (Tarnów s. 77) podają błędnie, że stało się to w XVIII w.

⁴⁹ Officialia Kazimierski k. 23' (1585: Institutio hon. Sebastiani Marek, vicarii Tarnoviensis ad ecclesiam hospitem S. Spiritus extra muros Tarnovienses). — Akta wizytacji 1725 s. 16.

⁵⁰ ADT: Fasc. „Acta 1789” (dokum. pap.).

⁵¹ ADT: Fasc. „Acta 1791” (dokum. pap.).

⁵² J. E. Dutkiewicz, jw. s. 77.

Patronat: rada miasta Tarnowa⁵³; dokument z 17 i 18 I 1515 przyznał patronat nad kościołem „Łukaszowi, wikariuszowi tarnowskiemu”⁵⁴.

Szpital, przypuszczalnie fundacji mieszczańskiej, istniał przed r. 1448⁵⁵. W r. 1458 bp krak. Tomasz Strzepiński zatwierdził na rzecz szpitala zapis, zabezpieczony na jatkach rzeźniczych w mieście⁵⁶. W r. 1521 otrzymał on szereg przywilejów gospodarczych⁵⁷. W r. 1664 „szpital był w stanie dobrym”, na uposażenie posiadał 4 łany ziemi. W r. 1725 wizytator nakazał prepozytowi rewindykację należnych szpitalowi czynszów. W r. 1664 mieszkało w szpitalu „19 debilów, ubogich kobiet, tylko 3 mężczyzn”. Inne wzmianki: jak „kościół szpitalny”.

I G₁. Tarnów. Bractwo Literackie NMP przy kolegiacie istniało w XVI i pierwszej połowie XVII stulecia⁵⁸. Można przypuszczać, że zaprowadził je ks. Marcin de Lubsycz, który od 1406 r. był kapłanem, altarii takiejże bractwa w Pilźnie, a w r. 1415 został prepozytem kapituły tarnowskiej⁵⁹. Innych wzmianek brak.

I G₂. Tarnów. Bractwo Bożego Ciała przy kolegiacie istniało już zapewne w XV w.⁶⁰ W latach 1517 i 1540 papież Leon X i Paweł III obdarzyli bractwo odpustami⁶¹. 30 VIII 1651 bp krak. P. Gembicki erygował kapelanię bracką jako altarię *secundi ministerii* przy ołtarzu Bożego Ciała⁶². Inne wzmianki: 1685, 1725⁶³. (Por. I M₉).

I G₃. Tarnów. Bractwo św. Anny przy kolegiacie zostało zaprowadzone najpóźniej w r. 1514; w tym bowiem roku otrzymało własnego kapłana⁶⁴. 29 X 1654 bp krak. Piotr Gembicki erygował „dla wygody bractwa” kapelanię *secundi ministerii* p. w. św. Agnieszki p. i m. przy ołtarzu i w kaplicy brackiej p. w. św. Anny⁶⁵. (Por. I M₁₀).

I G₄. Tarnów. Bractwo Szkaplerza św. przy kolegiacie erygował, wraz z kapelanią, 29 V 1654 bp krak. Piotr Gembicki⁶⁶. Inne wzmianki: 1657, 1660, 1741⁶⁷. (Por. I M₁₁).

I G₅. Tarnów. Bractwo św. Anny przy klasztorным kościele NMP Śnieżnej zostało zaprowadzone w r. 1598, za zezwoleniem kard. Jerzego Radziwiłła⁶⁸. 17 X 1639 Paweł Rożewski, mieszczanin tarnowski, legował na rzecz bractwa 800 fl. pol.⁶⁹. Inne wzmianki: 1603—1688, 1680, 1702⁷⁰.

⁵³ Zob. przyp. 46—49. — Wiz. 1597—1725.

⁵⁴ AOffic. Vol. 35 (1514—1516) s. 271.

⁵⁵ Zob. przyp. 46.

⁵⁶ Wiz. 1664 s. 561 (reg.).

⁵⁷ Muzeum Miejskie poz. 174 (dokum. perg., 20 × 45 cm).

⁵⁸ F. Herzig, jw. s. 44 n., 66.

⁵⁹ ASang. II nr 87—88 s. 106—107 (1406), nr 104 s. 123 n. (1415). — Por. ks. J. Alberski: Średniowieczne bractwo Literackie NMP w Pilźnie na tle bractw literackich w Polsce. Tarnów 1961 (maszynopis) s. 37.

⁶⁰ Por. F. Herzig: Katedra s. 44.

⁶¹ Conscriptio nr 17 (1517 — reg.), 37 (1540 — reg.).

⁶² AEp. Vol. 56 (1650—1651) s. 738. — Por. F. Herzig, jw. s. 45.

⁶³ Por. F. Herzig, jw. s. 45 (1685).

⁶⁴ Tamże s. 46.

⁶⁵ AEp. Vol. 58 (1653—1655) s. 484—489. — Por. F. Herzig, jw. s. 46.

⁶⁶ AEp. Vol. 58 (1653—1655) s. 479—484. — F. Herzig: Katedra s. 58 n.

⁶⁷ AAdm. Vol. 15 (1657—1658) s. 429—432 (dokum. z 1657). — Acta Officialatus Tarnoviensis 1655—1695 s. 17 (dokum. z 15 XI 1657). — AEp. Vol. 61 (1660—1661) s. 463. — F. Herzig, jw. s. 59 (1741).

⁶⁸ APBern. Sygn. XIV-a-2: Archivium Conventus Tarnoviensis 1656—1770 s. 65—69. —

I G₆. Tarnów. Bractwo św. Franciszka przy klasztornej kościele NMP Śnieżnej zostało założone w r. 1598, za zgodą kard. Jerzego Radziwiłła⁷¹. Spisy członków bractwa zachowały się z lat 1603—1688 i 1688—1719⁷². 17 X 1639 i 26 VI 1641 bractwo otrzymało pewne legaty⁷³. Inne wzmianki: 1680, 1742⁷⁴.

I G₇. Tarnów. Bractwo św. Antoniego Padewskiego przy kościele klasztornej NMP Śnieżnej zaprowadzono I IX 1695⁷⁵. Inne wzmianki: 1702⁷⁶.

I G₈. Tarnów. Bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP przy klasztornej kościele NMP Śnieżnej erygowano, za zgodą sufr. krak. Michała Szembeka 5 II 1718⁷⁷. Bractwo otrzymało bogate zapisy w latach 1718 (3000 fl. pol.), 1729 (3000 fl. pol.), 1738 (2000 fl. pol.), 1739 (1000 fl. pol.), 1740 (1100 fl. pol.) i 1741 (300 fl. pol.)⁷⁸. Spisy członków bractwa zachowały się z lat 1718—1898⁷⁹.

I G₉. Tarnów. Bractwo Rycerskie w celu „walki z Niemcami i w obronie Węgier” założył 8 IV 1528 Jan Zapolya, król węgierski⁸⁰. Innych wzmianek brak.

I G₁₀. Tarnów. Bractwo Strzeleckie istniało przynajmniej od r. 1555⁸¹.

I G₁₁. Tarnów. Trzeci zakon św. Franciszka istniał w latach 1541—1761; przeciętnie przyjmowano do tercjarzy 1—2 osób rocznie⁸².

I G₁₂. Tarnów. Cech krawców otrzymał pierwsze przywileje w r. 1445⁸³. Inne wzmianki: 1647, 1742, 1764⁸⁴.

I G₁₃. Tarnów. Cech sukienniczy otrzymał statuty w latach 1444—1479⁸⁵.

Officialia Kazimierski informują (pod r. 1591) o „Fraternitas S. Annae ad ecclesiam Bernardinorum”.

⁶⁹ APBern. Sygn. XIV-a-2: Archivium s. 65 nn.

⁷⁰ Tamże. Sygn. XIV-a-6: Regest wpisowania bractwy i siostr do Bractwa Anny Świętej Samotrzecicy (1603—1688). — AAdm. Vol. 16 s. 28—29 (1680). — APBern. Sygn. XIV-h-1. Akta różne (1499—1938) k. 171 (Wiz. 1702).

⁷¹ APBern. Sygn. XIV-a-2: Archivium s. 65—69.

⁷² Tamże. Sygn. XIV-e-6. Regest wpisowania (1603—1688). — Sygn. XIV-c-7. Księga bractwa św. Franciszka (1688—1719). — Por. O. H. E. W y c z a w s k i OFM. Katalog. T. 5: 1962 s. 109.

⁷³ Tamże. Sygn. XIV-a-1. Archivium 1656 s. 65—69.

⁷⁴ AAdm. Vol. 16 (1680) s. 28 n. — Opisanie posiadłości s. 36 (1742).

⁷⁵ APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium s. 31.

⁷⁶ Tamże. Sygn. XIV-h-1: Akta różne (1499—1938) k. 171 (Wiz. 1702).

⁷⁷ Tamże. Sygn. XIV-a-1. Archivium s. 73. — Sygn. XIV-e-2: Liber continens in se susceptos in confraternitatem s. 15 (dokum. bpa Szembeka).

⁷⁸ Tamże. Sygn. XIV-a-1. Archivium 1656 k. 6' (1718), s. 73—81 (1729), 81—83 (1733), 83—84 (1739), 85—86 (1740), 86—87 (1741). Sygn. XIV-e-2: Liber continens in se susceptos s. 73—81 (1729).

⁷⁹ Tamże. Sygn. XIV-e-2: Liber 1718—1898. — Por. O. H. E. W y c z a w s k i: Katalog. T. 5. 1962 s. 108.

⁸⁰ W. P o c i e c h a, Królowa Bona (1494—1557). T. 4. Poznań 1958 s. 26 n.; Dodatki, nr 2 s. 293—294 (dokument).

⁸¹ J. L e n i e k, jw. s. 34.

⁸² APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium Conventus Tarnoviensis s. 293 nn. — Sygn. XIV-a-2: Archivium 1656—1770 s. 407—428.

⁸³ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 249 — sygn. 88-L-213 (or. perg. 26 × 54 cm); nr 248 — sygn. 87-L-212 — Nr VI (or. perg. 65 × 65 cm).

⁸⁴ Opisanie osiadłości 1742 s. 8. — Acta Officialatus Tarnoviensis 1763—1764 (pod datą 16 I 1764). — Muzeum, nr 530 — sygn. 12—81 (Kr.-L.221-L.19 (1647)).

⁸⁵ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 256 — sygn. 95 (or. perg., 60 × 39 cm).

W r. 1633 ks. Dominik Ostrogski nadał cechowi nowe prawa⁸⁶. Inne wzmianki: 1487, 1634⁸⁷.

I G₁₄. Tarnów. Cech szewski otrzymał statuty z rąk rady miasta Tarnowa w r. 1457⁸⁸. W r. 1493 Jan Amor Tarnowski nadał cechowi nowy statut⁸⁹. 29 IX 1499 kard. Fryderyk Jagiellończyk, bp krak., obdarował bractwo odpustami⁹⁰. Dalszych przywilejów udzielił cechowi Jan Amor Tarnowski w r. 1522⁹¹. Inne wzmianki: 1742, 1764⁹².

I G₁₅. Tarnów. Cech „Wielki”, obejmujący kołodziejów, powroźników, kuśnierzy, kapeluszników i innych rzemieślników otrzymał w r. 1452 pierwsze prawa⁹³. W latach 1456, 1479, 1523, 1604, 1726 cech otrzymał zatwierdzenie statutów i nowe przywileje⁹⁴. Inne wzmianki: 1764⁹⁵.

I G₁₆. Cech rzeźniczy otrzymał statuty z rąk Jana Amora Tarnowskiego w r. 1494⁹⁶. Dalsze przywileje pozyskał on w r. 1527 i 1555⁹⁷. Inne wzmianki: 1742, 1764⁹⁸.

I G₁₇. Tarnów. Cech bednarzy istniał już w r. 1527⁹⁹. W latach 1541 i 1557 cech otrzymał dalsze przywileje¹⁰⁰.

I G₁₈. Tarnów. Cech stelmachów otrzymał przywileje w r. 1557; prawdopodobnie był połączony z cechem bednarzy¹⁰¹. W r. 1646 rada miasta zezwoliła na utworzenie odrębnego cechu stelmachów, kołodziei i stolarzy¹⁰². W r. 1649 ks. Władysław Dominik Ostrogski nadał cechowi przywileje¹⁰³. Inne wzmianki: 1742¹⁰⁴.

I G₁₉. Tarnów. Cech kuśnierzy istniał w r. 1647¹⁰⁵. Inne wzmianki: 1742, 1764¹⁰⁶.

⁸⁶ Państwowe Muzeum Ziemi Tarnowskiej w Tarnowie: Inwentarz nr 195 — sygn. 34-L.37 (or. perg. 8 k., 27 × 21 cm).

⁸⁷ Testis 1763 s. 5 „H” (reg. dokum. z 14 III 1634). — K. Szczeklik: Pilno i pilnianie. Kraków 1911 s. 194 (dokum. z 28 II 1487). — Por. J. Leniek, jw. s. 34.

⁸⁸ Państwowe Muzeum Ziemi Tarnowskiej: Inwentarz nr 163 — sygn. 2-L.2 (or. perg., 50 × 31 cm).

⁸⁹ Tamże: Inwentarz nr 168 — sygn. 8-L.3 (or. perg., 34 × 64 cm).

⁹⁰ Tamże: Inwentarz nr 171 — sygn. 10-L.10 (or. perg.). — Por. F. Herzig: Katedra s. 45.

⁹¹ Tamże: Inwentarz nr 175 — sygn. 14-L.14 (or. perg., 43 × 51 cm).

⁹² Opisanie osiadłości 1742 s. 8. — Acta Officialatus Tarnoviensis 1763—1764 (pod datą 16 I 1764).

⁹³ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 221 — sygn. 59-L.1-L.XI-Nr VIII (or. perg., 43 × 21 cm).

⁹⁴ Tamże: Inwentarz nr 221 — sygn. 60-L.2-V-Nr XIX (1456). Inwentarz nr 222 — sygn. 61-L.3-Nr XVI-L.VII (1479). — Inwentarz nr 223 — sygn. 62-L.4-Nr XX—XXXIII (1523). — Inwentarz nr 227 — sygn. 66-L.10-L.XIV-Nr VI (1604). — Inwentarz nr 239 — sygn. 404-526-78-L.25. L.VI-Nr XVII (1726).

⁹⁵ Acta Officialatus Tarnoviensis 1763—1764 (pod datą 16 I 1764). — Por. J. Leniek: Tarnów s. 34.

⁹⁶ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 219 — sygn. 58 (or. perg., 47 × 49 cm).

⁹⁷ Tamże: Inwentarz nr 515 — sygn. 7-L. 27 (1527). — Inwentarz nr 519 — sygn. 1-L.65 (1555).

⁹⁸ Zob. przyp. 92.

⁹⁹ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 510 — sygn. 2-L.6-105/CW. — Inw. 169-L.XIII.t.

¹⁰⁰ Tamże: Inwentarz nr 225 — sygn. 64-L.7-L.XV-Nr XII (or. perg., 31 × 62 cm). — Inwentarz nr 510 — sygn. 2-L.6-105/CW. — Inw. 169-L.XIII (1541).

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże: Inwentarz nr 199 — sygn. 38-L.41 (or. perg., 48 × 29 cm).

¹⁰³ Tamże: Inwentarz nr 533 — sygn. 15-102/CW — L.21-L.VIII (or. perg.).

¹⁰⁴ Opisanie 1742 s. 8.

¹⁰⁵ Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 530 — sygn. 12-81/Kr.-L.221-L.19.

¹⁰⁶ Zob. przyp. 92.

I G₂₀. Tarnów. Cech garncarzy otrzymał przywileje w r. 1670, statuty zaś 1680¹⁰⁷.

I G₂₁. Tarnów. Cech piekarzy otrzymał przywileje w r. 1670¹⁰⁸. Inne wzmianki: 1742¹⁰⁹.

I G₂₂. Tarnów. Cech metalowy otrzymał statuty w r. 1675¹¹⁰. W r. 1754 król August II zatwierdził przywileje cechu¹¹¹.

I G₂₃. Tarnów. Cech piwowski istniał w r. 1742¹¹².

I G₂₄. Tarnów. Cech kołodziejski istniał w r. 1742¹¹³.

I G₂₅. Tarnów. Cech kowalski istniał w r. 1742¹¹⁴; należeli doń: „kowale, kotlarze, ślusarze, miecznicy, złotnicy a później także zegarmistrze”¹¹⁵.

I G₂₆. Tarnów. Cech tkacki istniał w r. 1742¹¹⁶.

I G₂₈. Tarnów. Cech winiarzy istniał w r. 1742¹¹⁸.

I G₂₉. Tarnów. Cech stolarski istniał w r. 1752¹¹⁹.

I G₃₀. Tarnów Cech czapników istniał w XVII w. (przed r. 1670)¹²⁰.

I H₁. Tarnów. Szkoła parafialna, według F. Herziga, powstała jeszcze przed wyniesieniem kościoła Narodzenia NMP do godności kolegiaty, a więc przed r. 1400¹²¹. Według A. Karbowiaka „miasto musiało mieć szkołę parafialną już w XIV w.”¹²². Najdawniejsza wzmianka źródłowa o szkole datuje się na rok 1513 i 1527¹²³. Pierwotne uposażenie szkoły miały stanowić odsetki roczne w wysokości 85 zł pol.¹²⁴. 16 IV 1555 rada miasta Tarnowa powiększyła uposażenie kierownika szkoły o 4 grzywny rocznie¹²⁵. Na prośbę ks. Marcina Łyczki, prepozyta tarnowskiego, hetman Jan Tarnowski, kasztelan krakowski, wystawił 18 VI 1559 dokument fundacyjny szkoły, przydzielając jej m. in. dziesięcinę snopową z folwarków w Nagoszynie i Borowcu¹²⁶. W miejsce „liczego budynku” ks. M. Łyczko wybudował „muruwany dom piętrowy na pomieszczenie szkoły”¹²⁷. W zapisie testamentalnym ks. M. Łyczko, prepozyt tarnowski, legował (8 V 1578) 1000 zł pol. na kształcenie 3 chłopców na Uniwersytecie Krakowskim, aby po uzyskaniu stopnia bakałarza nauczali

107 Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 243 — sygn. 83-L.200—305 (or. perg., 65 × 85 cm z r. 1670). — Inwentarz nr 540 (z r. 1675).

108 Tamże: Inwentarz nr 244 — sygn. 83-L.200—305 (or. perg., 65 × 85 cm).

109 Zob. przyp. 104.

110 Muzeum miasta Tarnowa. Inwentarz nr 242 — sygn. 81-3-L.174—294 (or. perg., 53 × 80 cm).

111 Tamże: Inwentarz nr 242 — sygn. 79-1-L.172—313 (or. perg., 38 × 29 cm).

112 Opisanie 1742 s. 8.

113 Tamże.

114 Tamże.

115 J. L e n i e k: Tarnów za czasów Leliwitów s. 34.

116 Opisanie 1742 s. 8. — Por. J. L e n i e k, jw. s. 34.

118 Opisanie 1742 s. 8.

119 Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz nr 566 — sygn. 48—98/Stol.-L.2 (odpis dokum. z 1752 sporządzony w r. 1801).

120 F. H e r z i g: Katedra s. 37. — T e n ż e: Tarnów s. 121.

121 F. H e r z i g: Katedra s. 83. — T e n ż e: Tarnów s. 144.

122 A. K a r b o w i a k: Dzieje wychowania i szkół w Polsce. Cz. 2: 1364—1432. Petersburg 1903 s. 42.

123 LR 1513 k. 22 — rector scole; LR 1527 k. 45 — cantor scole.

124 F. H e r z i g: Tarnów s. 145.

125 Tamże. — T e n ż e: Katedra s. 84.

126 Muzeum miasta Tarnowa: Inwentarz 183 — sygn. 22-L.23 (dok. perg., 26 × 37 cm). — Por. F. H e r z i g: Katedra s. 84. — T e n ż e: Tarnów s. 146—148 (dok. tłum. na jęz. pol.).

127 F. H e r z i g: Katedra s. 84.

w miejscowej szkole. 3 III 1581 zapis potwierdził król Stefan Batory¹²⁸. 14 VIII 1591 kan. tarn. Erazm Marcinkowski przekazał w testamencie szkołę własną bibliotekę¹²⁹. W r. 1597 budynek szkolny, stojący koło kościoła kolegiackiego, „był murowany, posiadał 3 izby, jedną — wielką dla nauczania młodzieży, drugą — mniejszą, z komorą na mieszkanie kierownika, trzecią, również z komorą, dla kantora; nadto komory dla chłopców”. Wizytator w r. 1597 informuje obszernie o uposażeniu szkoły¹³⁰. Dalsze poważne legaty na rzecz szkoły tarnowskiej poczynił 6 X 1629 i 3 II 1639 ks. Andrzej ze Szczekarzewic Tarło, prepozyt tarnowski († 17 VIII 1692), przeznaczając kantorowi i uczniom 30 zł pol. oraz dla bakałarza 50 zł pol.; w zapisie drugim przeznaczył on „kantorowi i jego pomocnikom 50 zł pol.”¹³¹. 16 III 1650 bp krak. Piotr Gembicki uregulował kwestie sporne między kapitułą kolegiacką a szkołą tarnowską, zaś 23 III 1650 „*jus providendi et praesentandi*” bakałarza szkoły przysądził prepozytowi kolegiaty¹³². Do r. 1663 bezpośredni zarząd nad szkołą spoczywał w rękach prałata kantora¹³³. 11 III 1647 bp krak. Piotr Gembicki erygował przy kolegiacie prałaturę scholasterię¹³⁴, której w r. 1663 oficjał tarnowski podporządkował sprawy szkolne¹³⁵. 10 I 1708 ks. Piotr Stanisław Orłowski, prepozyt-infułat tarnowski, zapisał w testamencie 2000 zł pol. dla uczniów szkoły¹³⁶. W r. 1725 „szkoła murowana potrzebowała naprawy”. Bp krak. Konstanty Felicjan Szaniawski polecił „scholastykowi, by z pomocą mieszczan i kapituły kolegiackiej szkołę tarnowską, mocno zdewastowaną, odnowił w ciągu jednego roku”; nadto nakazał on temuż prałatowi prezentowanie „zawsze odpowiedniego kierownika szkoły” i rewindykację legatów, zapisanych na rzecz szkoły¹³⁷.

I H₂. Tarnów. Kolonię akademicką przy kolegiacie tarnowskiej ufundował ks. Wojciech Kaszewicz, scholastyk tarnowski († 9 III 1753), przeznaczając w zapisie testamentalnym na jej utrzymanie (21 XII 1752—2 III 1753) łącznie 25000 zł pol. Z sumy tej przydzielił dla każdorazowego rektora kolonii akademickiej i profesora retoryki 600 zł pol., dla profesora poetyki — 300, dla profesora gramatyki — 60; na fundację prebendy kanonickiej bł. Jana Kantego dla rektora tejże kolonii — 280 zł pol. rocznego dochodu (od sumy 4000 zł pol.); wreszcie dla uczącej się młodzieży 1200 zł pol. i folwarczek w Tarnowie. Na skutek szeregu trudności dopiero 17 III 1760 bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk zatwierdził, z pewnymi zmianami, fundację oraz utworzył kolonię akademicką i kanoniję bł. Jana Kantego¹³⁸. 19 X 1767 oficjał kra-

¹²⁸ F. Herzig: Tarnów s. 149—153. — Tenze: Katedra s. 113.

¹²⁹ Officialia Kazimierski s. 55.

¹³⁰ Por. Kot: Szkolnictwo s. 175 n.

¹³¹ F. Herzig: Katedra s. 113 n. — Tenze: Tarnów s. 155 n.

¹³² AEp. Vol. 58 (1653—1655) s. 52 n., 66 n.

¹³³ Officialia Kazimierski s. 24 (dokum. z 23 XII 1585).

¹³⁴ AEp. Vol. 55 (1647—1649) s. 88—92. — Conscriptio nr 102 (reg.). — Archiwum miasta Tarnowa: Inwentarz dokumentów papierowych s. 23. — Por. F. Herzig: Katedra s. 57 n. — O. H. E. Wyczański OFM. Biskup Piotr Gembicki 1587—1657. Kraków 1957 s. 219.

¹³⁵ F. Herzig: Tarnów s. 156. — Tenze: Katedra s. 58.

¹³⁶ F. Herzig: Katedra s. 156 n.

¹³⁷ Akta wizytacji kolegiaty 1725 s. 13.

¹³⁸ AEp. Vol. 98 (1760) s. 241 (całość dokumentacji przy końcu woluminu). — Ks. Izydora Chrościńskiego Kronika z lat 1784—1794. — Bibliot. Ossol. Sygn. 9633/II: Erectio Coloniae Academicae Tarnoviensis. — Gymnasium Tarnoviense erigitur anno 1760. Ed. J. Kozicki. Cracoviae 1898. — Por. F. Herzig: Katedra s. 93 nn. — Tenze: Tarnów s. 157 nn. —

kowski zatwierdził testamentalny zapis 1600 zł pol. na rzecz kolonii akademickiej¹³⁹. Przedsięwzięta na kapitule kolegiackiej 9 IX 1773 i 11 IX 1780 reforma kolonii nie doszła do skutku; w r. 1784 kolonia akademicka została przekształcona na 5 klasowe gimnazjum¹⁴⁰. W r. 1766 kolonia liczyła 212 uczniów, a w 1784 r. — 59¹⁴¹. (Por. I L₁₋₁₁).

I H₃. Tarnów. W r. 1608 kapituła prowincjalna bernardynów postanowiła, że w tarnowskim klasztorze będą zorganizowane studia „*humaniora*” dla kandydatów do kapłaństwa¹⁴². Studium Teologiczne OO. Bernardynów przy klasztorze M. B. Śnieżnej istniało w r. 1655; w tymże roku obowiązki profesorów pełniło 3 ojców lektorów, a studentów było 10¹⁴³. W r. 1725 istniało tu tylko studium filozoficzne.

I J. Tarnów. Wiz. 1664 informuje, że z okazji uroczystości Trójcy św. „jest duży napływ ludzi — do kościoła Trójcy św. — na Terlikówce” z odległych okolic, którzy zgodnie ze starodawnym zwyczajem zwykli przychodzić „*cum oblationibus et votis*”.

I L₁. Tarnów. Kolegiatę p. w. Narodzenia NMP a przy niej kapitułę ufundował Jan Tarnowski, wojew. sandomierski; erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁴⁴. Erekcję kolegiaty potwierdził w r. 1418 pap. Marcin V¹⁴⁵. Kolegiatę zniósł 13 III 1786 pap. Pius VI bullą *In suprema beati Petri cathedra*¹⁴⁶.

Pr a ł a t u r y kapituły:

1. Prepozytura została ufundowana przez Jana Tarnowskiego i uposażona na dochodach dawnego probostwa parafii Narodzenia NMP w Tarnowie; erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁴⁷. Jurysdykcji „*ad mstar archidiaconatus*” prepozyta tarnowskiego podlegało od 1416 r. w dekanacie tarnowskim 7 parafii, od 1542 — 10, od 1616 — 17, od 1686 — 18 i od 1711 — 21 parafii. 7 XI 1689 pap. Aleksander VIII nadał prepozytom tarnowskim tytuł *praepositus-infulatus* i przywilej używania pontyfikaliów w obrębie tamtejszego oficjalu¹⁴⁸. Inne wzmianki: 1470, 1513, 1527, 1529, 1539, 1561, 1577, 1597, 1725. Por. F. Herzig: Katedra s. 14 nn.

Patronat: szlachecki¹⁴⁹.

2. Kustodia została ufundowana przez Jana Tarnowskiego i uposażona dochodami kaplicy p. w. Bożego Ciała, zwanej także altarią św. Krzyża; erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁵⁰.

Inne wzmianki: 1470—1725. (Por. prepozytura i zob. I M₂).

A. Przyboś: Akademia Krakowska w drugiej połowie w. XVII. W: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364—1764*. (Red. K. Lepszy). T. 1. Kraków 1964 s. 347.

¹³⁹ AOffic. Vol. 199 (1767) k. 187—188. — Por. F. Herzig: Tarnów s. 164.

¹⁴⁰ F. Herzig: Katedra s. 92. — Tenze: Tarnów s. 170. — Z. Ruta: Gimnazjum tarnowskie w latach 1784—1794. *Rocz. nauk.-dydak. WSP w Krakowie*. Prace historyczne. R. 2: 1965 s. 67—83.

¹⁴¹ F. Herzig: Tarnów s. 164, 170.

¹⁴² Ks. K. Kantak: Bernardyni polscy. T. 2 s. 297.

¹⁴³ APBern. Sygn. XIV-a-1. Archivium Conventus Tarnoviensis 1656—1770 s. 355.

¹⁴⁴ Zob. przyp. 5.

¹⁴⁵ Zob. przyp. 6.

¹⁴⁶ K u m o r: Dzieje s. 114.

¹⁴⁷ Zob. przyp. 5. — LBD, I s. 606—609. — Por. F. Herzig: Katedra s. 14—19.

¹⁴⁸ Conscriptio nr 51 (reg.). — Por. F. Herzig, jw. s. 15.

¹⁴⁹ ASang. II nr 80 s. 94—97. — LBD, I s. 605.

¹⁵⁰ Por. przyp. 149. — LBD, I s. 609—610. — Por. F. Herzig, jw. s. 19 n.

Patronat: szlachecki¹⁵¹.

3. Kantoria czyli prymicerat została ufundowana przez Jana Tarnowskiego i uposażona beneficjum dawnej parafii św. Marcina „*sub castro Tarnoviensi*”; erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁵². Inne wzmianki: 1470—1725. (Por. prepozytura).

Patronat: szlachecki¹⁵³.

4. Scholasteria została ufundowana 25 II 1647 przez Baltazara i Barbarę Bujakiewiczów, mieszczan tarnowskich, którzy na ten cel zapisali 3000 zł pol.; erygował ją 11 III 1647 bp krak. Piotr Gembicki¹⁵⁴. Od r. 1663 scholastykowi powierzono sprawy szkoły tarnowskiej (por. I H₁). Inne wzmianki: 1725—1785¹⁵⁵.

Patronat: fundatorowie, a po ich śmierci rada miasta Tarnowa i Wojnicza¹⁵⁶.

5. Dziekania została uposażona 3 IV 1659 przez ks. Jacka Śliwskiego, dziekana i proboszcza w Jaśle, który na ten cel zapisał 3000 zł pol. 19 IX 1660 kapituła wyraziła zgodę na erekcję prałatury-dziekanii. Erygował ją 15 XI 1660 bp krak. Andrzej Trzebicki¹⁵⁷. Dalsze poważniejsze legaty na rzecz prałatury poczynili: ks. Jacek Śliwski — 3000 zł pol. (1683), ks. Krzysztof Rogoziński — 2000 zł pol. (1705) i ks. Aleksander Nadolski — 2048 zł pol. (1731)¹⁵⁸. Inne wzmianki: 1725—1785¹⁵⁹.

Patronat: Kapituła kolegiacka w Tarnowie¹⁶⁰.

6. Kancelaria została ufundowana w r. 1682 przez ks. Pawła Konstantego i jego brata Piotra Kuszewskiego; zgodę na utworzenie nowej prałatury kapituła wyraziła 1 IX 1681. Erygował ją 10 VII 1682 bp krak. Jan Małachowski¹⁶¹. Inne wzmianki 1725—1785¹⁶².

Patronat: szlachecki; po wymarcu rodziny Kuszewskich — kapituła kolegiacka i rada miasta Tarnowa¹⁶³.

7. Archidiaconia została ufundowana 9 IX 1694 przez ks. Grzegorza Nadkańskiego, kanonika tarnowskiego, który na ten cel legował łącznie 8000 zł pol. Erekcji prałatury dokonał 16 V 1695 bp krak. Jan Małachowski.

¹⁵¹ Zob. przyp. 149.

¹⁵² Zob. przyp. 149. — LBD, I s. 611—612. — Por. F. Herzig, jw. s. 20 n.

¹⁵³ Zob. przyp. 149.

¹⁵⁴ AEp. Vol. 55 (1647—1649) k. 88—92. — Conscriptio nr 102 (reg.). — F. Herzig: Katedra s. 56—58. — Tenże: Tarnów s. 112 n. — O. H. E. Wyczawski: Biskup Piotr Gembicki s. 219.

¹⁵⁵ Por. F. Herzig, jw. s. 56 nn.

¹⁵⁶ Zob. przyp. 154.

¹⁵⁷ AOffice. Vol. 139 (1659—1660) s. 1952—1964. — Conscriptio nr 15 (reg.). — Por. F. Herzig: Katedra s. 60—62. — Tenże: Tarnów s. 116. — AEp. (Vol. 56, 1650—1651 k. 638—640) informują, że stało się to 24 V 1651, za bpa P. Gembickiego.

¹⁵⁸ F. Herzig: Katedra s. 61.

¹⁵⁹ Tamże s. 61 n.

¹⁶⁰ Zob. przyp. 157.

¹⁶¹ AAdm. Vol. 17 (1702—1703) s. 1494—1507. — Conscriptio nr 73 (reg.). — Por. F. Herzig: Katedra s. 63—65. — AEp. (Vol. 61. 1661—1666 k. 351—352 i ADT (Fasc. Tarnów, kopia dokum. z 7 V 1663) podają, jakoby prałaturę tę udotował Aleksander Gratus Tarnowski, kant. kijowski, a erygował ją 7 V 1663 bp krak. A. Trzebicki. Dane te jednakże odnoszą się do kanonii fundi Książnice. — Por. F. Herzig: Katedra s. 62 n. — Tenże: Tarnów s. 124.

¹⁶² Por. F. Herzig: Katedra s. 64 n.

¹⁶³ Tamże,

Fundator zawarował godność archidiacona dla osób posiadających stopień doktora¹⁶⁴. Inne wzmianki: 1725—1785¹⁶⁵.

Patronat: rada miasta w Miechowie podawała trzech kandydatów, kapituła tarnowska wybrała jednego z nich, a burmistrz i notariusz miasta Miechowa prezentowali go biskupowi do instytucji kanonicznej¹⁶⁶.

Kanonie kapituły:

1. Kanonia *fundi S. Mariae de castro Tarnoviensi* została uposażona przez Jana Tarnowskiego, wojew. sandomierskiego, dochodami prebendy kaplicy Najśw. Maryi Panny na zamku tarnowskim (por. Tarnów — parafia NMP „na zamku tarnowskim”); erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁶⁷. Inne wzmianki 1470—1725—1785. (Zob. prepozytura)¹⁶⁸.

Patronat: szlachecki¹⁶⁹.

2. Kanonia p. w. św. Bartłomieja została ufundowana na dochodach altarii św. Bartłomieja; erygował ją 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz¹⁷⁰. Inne wzmianki: 1470—1725—1785¹⁷¹. (Por. I M₁).

Patronat: szlachecki¹⁷².

3. Kanonia *fundi Łukowa p. w. Rozesłania Apostołów* (na pamiątkę zwycięstwa grunwaldzkiego) została ufundowana 2 IV 1415 przez Jana Tarnowskiego i Spytka Jarosławskiego w nowozbudowanej kaplicy i uposażona wsią Łukowa. Kanonię erygował 14 IV 1417 bp krak. Wojciech Jastrzębiec¹⁷³. Inne wzmianki: 1470—1725—1785. (Por. prepozytura)¹⁷⁴.

Patronat: szlachecki¹⁷⁵.

4. Kanonia *fundi Wierzchosławice p. w. św. Barbary* została udotowana przez Jana Amora Tarnowskiego, kaszt. krak., 22 I 1494 przez połączenie beneficjum parafii św. Wojciecha w Wierzchosławicach z altarią p. w. św. Barbary p. i. m. w kolegiacie tarnowskiej¹⁷⁶. Nowy przywilej fundacyjny kanonii Wierzchosławice, podobny w treści do dokumentu z 22 I 1494, wystawił Jan Amor Tarnowski 28 IV 1498¹⁷⁷. Erygował ją 19 XII 1498 kard. Fryderyk Jagiellończyk, bp krak.¹⁷⁸. Inne wzmianki: 1513—1725—1785. (Por. prepozytura;¹⁷⁹ zob. I M₃).

164 AEp. Vol. 72 (1694—1696) k. 137—144. — Descriptio nr 16. — Por. F. Herzig: Katedra s. 69. — Tenze: Tarnów s. 125.

165 F. Herzig: Katedra s. 70.

166 Zob. przyp. 164.

167 ASang. II nr 80 s. 94—97. — LBD, I s. 612—613. — Por. F. Herzig: Katedra s. 22. — Długosz daje jej błędne drugi tytuł: „Rozesłanie Apostołów”.

168 Por. F. Herzig: Katedra s. 22.

169 Zob. przyp. 149.

170 Zob. przyp. 167. — LBD, I s. 614. — Por. F. Herzig: Katedra s. 22.

171 Por. F. Herzig: Katedra s. 22 n.

172 Zob. przyp. 170. — ASang. II nr 111 s. 133 (21 V 1418).

173 ASang. II nr 103 s. 121—123 (1415), nr 107 s. 128—129 (1417). — LBD, I s. 614—615. — Por. F. Herzig: Katedra s. 23—24.

174 Por. F. Herzig: Katedra s. 24 n.

175 Zob. przyp. 173.

176 ASang. II nr 201 s. 250—251. — Por. F. Herzig: Katedra s. 40 n. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110.

177 ASang. II nr 211 s. 268—273. — Por. Herzig: Katedra s. 41. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110.

178 ASang. II nr 212 s. 274—277. — Por. F. Herzig: Katedra s. 43. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110. — Ks. H. Rybus: Królewicz kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński. Warszawa 1935 s. 92. (*Studia Historico-Ecclesiastica*. [T.] 2).

Patronat: szlachecki¹⁸⁰.

5. Kanonia p. w. Wniebowzięcia NMP „na Burku” została ufundowana przez Prokopa Rokosza, właściciela wsi Buchcice, Annę Kołaczkowską z Kołaczkowic i Pawła Ciombera, mieszczanina tarnowskiego, którzy 27 VIII 1621 przeznaczyli na ten cel dom, jeden łan ziemi i rolę „Ruda” w Tarnowie. Kanonię erygował 15 XII, za zgodą ks. Janusza Ostrogskiego, bp krak. Marcin Szyszkowski¹⁸¹. 25 VIII 1625 Tomasz i Małgorzata Schabowie z Tarnowa zapisali na rzecz prebendy kanonickiej rolę zwaną „Wąchalińska”¹⁸². Wzmianki: 1725—1785¹⁸³.

Patronat: szlachecki¹⁸⁴.

6. Kanonia kaznodziejska *I ministerii* p. w. Mikołaja została utworzona przez kapitułę kolegiacką 30 V 1622 i udotowana beneficjum kaznodziei kolegiackiego (legaty z r. 1458, 1530, 1535, 1546 i 1559)¹⁸⁵. Erygował ją 17 VI 1622 bp krak. Marcin Szyszkowski, co potwierdził jeszcze raz 21 V 1644 bp krak. Piotr Gembicki¹⁸⁶. Dalsze poważniejsze zapisy na rzecz kanonii kaznodziejskiej nastąpiły w latach 1624, 1625 i 1677¹⁸⁷. Inne wzmianki: 1725—1785¹⁸⁸. (Por. I Mg).

Patronat: kapituła kolegiaty tarnowskiej¹⁸⁹.

7. Kanonię *fundi* Książnice p. w. św. Karola Boromeusza uposażył 15 III 1663 Aleksander Gratus Tarnowski, kantor kijowski, legując na ten cel 3000 zł pol.; erygował ją 7 V 1663 bp krak. Andrzej Trzebicki¹⁹⁰. 13 XII 1703 Jan Gratus Tarnowski wydał dokument wcielający beneficjum parafii Książnice do uposażenia kanonii; nie wiadomo jednakże, czy inkorporacja doszła do skutku¹⁹¹. Inne wzmianki: 1725—1785¹⁹².

Patronat szlachecki¹⁹³.

8. Kanonia penitencjaria p. w. św. Anny została ufundowana przez ks. Macieja Kmity, altarystę tyt. św. Anny w kolegiacie tarnowskiej; 10 IX 1674 rzekł się on na rzecz nowej kanonii dochodów z altarii św. Anny *II ministerii*, a nadto legował na ten cel 2000 zł pol.¹⁹⁴. 27 III 1677 krewni fundatorki rzeczonyj altarii wnieśli odwołanie do oficjała krakowskiego

¹⁷⁹ Por. F. Herzig: Katedra s. 43 nn.

¹⁸⁰ Zob. przyp. 176—178.

¹⁸¹ Conscriptio nr 99 (reg.). — Por. F. Herzig: Katedra s. 51. — Tenze: Tarnów s. 105.

¹⁸² F. Herzig: Katedra s. 51.

¹⁸³ Tamże s. 52.

¹⁸⁴ Tamże.

¹⁸⁵ AEp. Vol. 12 k. 17 (dokum. z 26 IV 1530), vol. 13 k. 516 (dokum. z 22 X 1535), vol. 14 (1524—1536) k. 174. — Conscriptio nr 34 (1535), nr 33 (1546). — F. Herzig: Katedra s. 52 nn. (1458, 1559).

¹⁸⁶ Conscriptio nr 32 (1644). — F. Herzig: Katedra s. 54. — Tenze: Tarnów s. 105.

¹⁸⁷ F. Herzig: Katedra s. 54 n.

¹⁸⁸ Tamże s. 55 n.

¹⁸⁹ Tamże s. 55.

¹⁹⁰ AEp. Vol. 61 (1661—1666) k. 351—352'. — ADT: Fasc. Tarnów (kopia z XVIII w.). — Błędne i niejasne informacje na temat erekcji tej kanonii podaje F. Herzig (Katedra s. 62; Tarnów s. 117).

¹⁹¹ F. Herzig: Katedra s. 63.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ Zob. przyp. 190.

¹⁹⁴ AOffic. Vol. 156 (1683—1685) s. 1153—1164. Por. F. Herzig: Katedra s. 65. — Tenze: Tarnów s. 124.

przeciwko wcieleniu altarii do prebendy kanonickiej¹⁹⁵. Kanonię erygował 19 II 1685 bp sufr. krak. M. Oborski¹⁹⁶. Inne wzmianki: 1725—1785¹⁹⁷. (Por. I M₁₀).

Patronat: rada miejska Tarnowa¹⁹⁸.

9. Kanonia *fundi* Górecki została ufundowana 15 II 1697 przez ks. Kazimierza Góreckiego, kan. tarnowskiego i proboszcza Padwi, który na ten cel zapisał 7000 zł pol. Jeszcze 17 IX 1696 kapituła tarnowska wyraziła zgodę na erekcję nowej prebendy kanonickiej. Erygował ją 14 III 1698 bp krak. Jan Małachowski¹⁹⁹. Inne wzmianki: 1725—1785²⁰⁰.

Patronat: fundator; po jego śmierci kapituła tarnowska wspólnie z burmistrzem miasta Tarnowa²⁰¹.

10. Kanonia *fundi* Kalembina albo Zontakiewicz, p.w. Najśw. Maryi Panny z Góry Karmel, została ufundowana 6 II 1698 przez ks. Pawła Zontakiewicza, kustosa tarn., który legował na ten cel 5000 zł pol. Kanonię erygował w r. 1700 zapewne administrator diecezji krakowskiej²⁰². W latach 1731—1760 ks. Marcin Matlakowski, kan. *fundi* Kalembina, wydatnie powiększył uposażenie prebendy przez legat 2000 zł pol.²⁰³. Inne wzmianki: 1725—1785²⁰⁴.

Patronat: rada miasta Kęty, przy zgodzie kapituły tarnowskiej²⁰⁵.

11. Kanonię p.w. bł. Jana Kantego, dla rektora kolonii akademickiej, ufundował w zapisie testamentalnym z 21 XII 1752 — 2 III 1753 ks. Wojciech Kaszewicz, scholastyk tarnowski, przeznaczając na ten cel 4000 zł pol. 27 IV 1758 kapituła kolegiacka zgodziła się na fundację nowej kanonii, którą erygował 27 III 1759 bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk. (Por. I H₂)²⁰⁶. Inne wzmianki: 1760—1784²⁰⁷.

Patronat: rektorat Uniwersytetu Krakowskiego²⁰⁸.

12. Kanonia kaznodziejska *II ministerii* p.w. Przemienienia Pańskiego została ufundowana 10 IX 1766 przez ks. Wawrzyńca Piekosińskiego, dziekana bieckiego, który udotował ją zapisem 10000 zł pol. Fundację tę atoli Piekosiński odwołał i przeznaczył ją na uposażenie scholasterii przy prepozyturze parafialnej w Bieczu²⁰⁹. Fundacja następna doszła do skutku dzięki legatom: ks. Jana Wosińskiego, prepozyta tarnowskiego (10000 zł pol. 17 IX 1761), ks. Jana Sokólskiego, kan. tarnowskiego (2000 zł pol. — 18 X 1772), części dochodów kanonii kaznodziejskiej *I ministerii* (4000 zł pol.), ks. Antoniego Dmochowskiego, kan. tarn. (1000 zł pol. — 20 II 1774) oraz

¹⁹⁵ AOffic. Vol. 154 (1677) pod datą 27 XII 1677. — Por. F. Herzig: Katedra s. 65.

¹⁹⁶ Zob. przyp. 194. — ADT: Fasc. Tarnów (kopia z XIX w.).

¹⁹⁷ Por. F. Herzig: Katedra s. 65.

¹⁹⁸ Zob. przyp. 196.

¹⁹⁹ Conscriptio nr 42 (reg.). — F. Herzig: Katedra s. 70 n. — Tenże: Tarnów s. 125.

²⁰⁰ F. Herzig: Katedra s. 71 n.

²⁰¹ Zob. przyp. 199.

²⁰² Conscriptio nr 112. — Por. F. Herzig: Katedra s. 72 n. (od r. 1700 jako kanonik *fundi* Kalembina występuje ks. Albert Olszowski). — Tenże: Tarnów s. 126.

²⁰³ Por. F. Herzig: Katedra s. 73.

²⁰⁴ Tamże.

²⁰⁵ Tamże.

²⁰⁶ Zob. przyp. 138.

²⁰⁷ F. Herzig: Katedra s. 86—92. — Tenże: Tarnów s. 161 nn.

²⁰⁸ Zob. przyp. 138.

²⁰⁹ F. Herzig: Katedra s. 92 n.

wcieleniu uposażenia parafii Poręba Radlna (5 II 1776), za zgodą jej kolarora ks. Hieronima Sanguszki. Erekcji kanonii dokonał 17 X 1773 bp krak. Ignacy Kajetan Sołtyk²¹⁰.

Patronat: prepozyt kapituły kolegiackiej w Tarnowie²¹¹.

Kanonie honorowe:

Biskupi krak. Jan. Małachowski, Andrzej Stanisław Załuski i Ignacy Kajetan Sołtyk mianowali w latach 1693—1781 8 kanoników honorowych, bez prebend, którzy mieli prawo zasiadania w stallach, ale nie posiadali głosu na zebraniach kapituły²¹².

I L₂. Tarnów. Kolegium wikariuszy „manualnych” przy kolegiacie erygował 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz²¹³. Kolegium „wikariuszy wieczystych” uposażył 16 II 1458 Mikołaj Nos, wojski lwowski, legując na ten cel 200 grzywien. Do beneficjum kolegium inkorporowano nadto: pewne dochody prepozyta i kantora kolegiaty oraz beneficjum altarii św. Jana Chrzciciela (22 IV 1458), za zgodą Jakuba Thycza, ówczesnego altarzysty. 10 VII 1458 erygował kolegium bp krak. Tomasz Strzypiński²¹⁴. 12 V 1542 Piotr Gamrat, bp krak., za zgodą Jana Tarnowskiego, kaszt. krak., wcielił do uposażenia kolegium beneficjum parafialne w Skrzyszowie, co potwierdził 19 V 1546 bp krak. Samuel Maciejowski. (Por. Skrzyszów)²¹⁵. 20 VII 1593 Janusz ks. Ostrogski zezwolił na inkorporację beneficjum plebanalnego w Zalasowej do uposażenia kolegium, co potwierdził 9 III 1594 kard. Jerzy Radziwiłł, bp krak. (Por. par. Zalasowa)²¹⁶. Inne wzmianki: 1470—1785²¹⁷.

Za czasów Długosza kolegium liczyło 6 członków. W latach 1513—1577 liczyło ono 7 wikariuszy 13 XII 1660 bp krak. A. Trzebicki w dokumencie erekcyjnym prałatury-dziekani zobowiązał posiadacza tejże do utrzymywania wikariusza wieczystego. Taki wikariusz, siódmy z kolei, był w latach 1666 i 1688. (Por. I L₁₋₅)²¹⁸. 15 III 1663 tenże biskup erygował kanonię prebendarską *fund*i Książnicy i równocześnie jej wikarię, która była ósmą z kolei przy kolegiacie. (Por. I L₁₋₇)²¹⁹. W r. 1725 było tylko 4 wikariuszy; biskup „zarezerwował sobie na lepsze czasy przywrócenia dawnej liczby kolegium”.

Kolegium wikaryjskie było zorganizowane na wzór kapituły, posiadało godności paralelne do urzędów w kapitule większej i stanowiło w kolegiacie „kapitułę mniejszą”.

1. Wiceprepozytura została erygowana 17 IV 1400 jako manualna, zaś 10 VII 1458 jako „wikaria wieczysta”.

Patronat: prepozyt kapituły tarnowskiej²²⁰.

²¹⁰ AEp. Vol. 109 (1776: Acta vialla vol. I) s. 19—52. — Por. F. Herzig: Katedra s. 43. — Tenże: Tarnów s. 166.

²¹¹ Tamże.

²¹² F. Herzig: Katedra s. 94 n.

²¹³ ASang. II nr 80 s. 94—97.

²¹⁴ Conscriptio nr 2 (reg.). — F. Herzig: Katedra s. 27 n. — LBD, I s. 615.

²¹⁵ ASang. V nr 314 s. 338—343, nr 341 s. 375. — Por. F. Herzig: Katedra s. 29 n.

²¹⁶ AEp. Vol. 32 (1592—1596) k. 164—165. — Por. F. Herzig: Katedra s. 32. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 111 n.

²¹⁷ LBD. — Wiz. 1597—1725; MRPS VI nr 2726 s. 160 (11 I 1563). — F. Herzig: Katedra s. 27—38.

²¹⁸ Por. F. Herzig: Katedra s. 61.

²¹⁹ ADT. Fasc. Tarnów (kopia dokumentu z 7 V 1663).

²²⁰ LBD, I s. 609.

2. Wicekustodia była erygowana 17 IV 1400 jako manualna, a 10 VII 1458 jako „wikaria wieczysta”.

Patronat: kustosz kapituły tarnowskiej²²¹.

3. Wicekantoria została utworzona 17 IV 1400 jako manualna, a 10 VII 1458 jako „wikaria wieczysta”.

Patronat: szlachecki (Tarnowskich)²²².

4. Wicedziekania została ufundowana łącznie z dziekanatem i erygowana 15 XI 1660. (Por. I L₁₋₅)²²³.

Patronat: zapewne dziekan kapituły tarnowskiej²²⁴.

5 Wikaria II prepozyta kolegiaty została utworzona 17 IV 1400 jako „manualna”, a w r. 1458 jako „wieczysta” z obowiązkiem głoszenia kazań w języku niemieckim²²⁵.

Patronat: Prepozyt tarnowski (do 1458), szlachecki (Tarnowskich)²²⁶.

6. Wikaria pierwszej prebendy kanonickiej *S. Mariae „in castro”* została erygowana 17 IV 1458 jako „wikaria wieczysta”.

Patronat: kanonik *S. Mariae in castro*²²⁷.

7. Wikaria prebendy kanonickiej p. w. św. Bartłomieja została powołana 17 IV 1400 jako „manualna”, a 10 VII 1458 jako „wieczysta”.

Patronat: kanonik prebendy p. w. św. Bartłomieja²²⁸.

8. Wikaria prebendy kanonickiej *fundi* Łukowa została erygowana 14 IV 1417 jako „manualna”²²⁹, a 10 VII 1458 jako „wieczysta”.

Patronat: kanonik *fundi* Łukowa²³⁰.

9. Wikaria prebendy kanonickiej *fundi* Wierzchosławice została ustanowiona łącznie z omawianą prebendą, 19 XII 1498. Do obowiązków tego wikariusza należało duszpasterstwo w dawnej parafii Wierzchosławice. (Por. I L₁₋₄)²³¹.

Patronat: szlachecki (Tarnowscy)²³².

10. Wikaria prebendy kanonickiej *fundi* Książnice została erygowana, łącznie z prebendą, 7 V 1663. (Por. I L₁₋₇).

Patronat: zapewne kanonik prebendy *fundi* Książnice.

Kapituła mniejsza posiadała własne statuty. Najstarsze z nich pochodzą z 6 VIII 1499²³³, następne z 3 VII 1532²³⁴. Nowe statuty, w oparciu o dawne, nadał wikariuszom w r. 1595 ks. Krzysztof Kazimierski, prepozyt tarnowski²³⁵.

²²¹ Tamże s. 611.

²²² LBD, I s. 612.

²²³ Por. F. Herzig: Katedra s. 60.

²²⁴ Tamże s. 61.

²²⁵ LBD, I s. 606. — Por. F. Herzig, jw. s. 28.

²²⁶ Tamże.

²²⁷ LBD, I s. 613.

²²⁸ LBD, I s. 614.

²²⁹ ASang. II nr 103 s. 121—123.

²³⁰ LBD, I s. 615.

²³¹ ASang. II nr 212 s. 274—277. — Por. F. Herzig, jw. 43; Kumor: Zanik i afiliacja s. 110.

²³² Tamże.

²³³ AKapMK. Różne wizytacje 1725—1742 k. 243 (gdzie przytoczono cały statut z r. 1499).

²³⁴ Tamże k. 240, 243 (gdzie przytoczono statuty).

²³⁵ Tamże k. 240—243’.

I L₃. Tarnów. Kolegium mansjonarzy (pięciu) przy kolegiacie ufundował 20 II 1609, za zgodą króla Zygmunta III Wazy (15 IV 1609), Janusz ks. Ostrogski. Erygował je 27 VI 1611 bp krak. Piotr Tylicki²³⁶. 3 XII 1619 kolegium otrzymało własne statuty z rąk ks. Andrzeja Tarły, prepozyta tarnowskiego²³⁷. Inne wzmianki 1624—1725—1731—1784²³⁸. W r. 1725 kolegium liczyło tylko 3 członków, czwarty miał być instalowany w przeciągu dwóch miesięcy.

Patronat: prawdopodobnie szlachecki.

I L₄. Tarnów. Kolegium psalterzystów (pięciu), uposażyła 11 VII 1620 Teofila ze Szczekarzewic, wdowa po Januszu ks. Ostrogskim, legując na ten cel 10000 zł pol.²³⁹. Erekcji kolegium dokonał 20 III 1621 bp krak. Marcin Szyszkowski²⁴⁰. Dalsze wzmianki 1648—1725—1780²⁴¹. W r. 1621 instytucja liczyła 5 członków; w r. 1725 tylko 2. Zaniedbaną fundację wznowił, w czasie wizytacji w 1725 r., bp krak. Konstanty Felicjan Szaniawski uzupełniając kolegium do 4 członków²⁴².

Patronat: prawdopodobnie szlachecki.

I L₅. Tarnów. *Collegium musicorum* czyli kapela kolegiacka wzmiankowana jest w r. 1664²⁴³. 2 III 1689 ks. Gaweł Kubaszewicz zapisał na uposażenie kapeli kolegiackiej 2000 zł pol., co potwierdził trybunał prymasowski 13 II 1693²⁴⁴. Dalsze poważniejsze legaty na utrzymanie kapeli poczynili: 9 IX 1690 ks. Kasper Szukocki (200 zł pol.), 9 IX 1692 ks. Stanisław Orłowski (1000 zł pol.) i ks. P. Zontakiewicz (1100 zł pol.), pozostali prałaci i kanonicy tarnowscy w latach 1692—1693 ok. 2000 zł pol. oraz w r. 1697 ks. Górecki (1000 zł pol.). Do r. 1697 zebrano łącznie na ten cel 18000 zł pol. Dalsze wzmianki: 1695—1775²⁴⁵.

Patronat: kapituła kolegiacka.

I M₁. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. św. Bartłomieja apost. została ufundowana 7 III 1399 przez mieszczanina tarnowskiego Kuńczę, który legował na ten cel 170 grzywien²⁴⁶. Erekcji altarii dokonał bp krak. Piotr Wysz przed 1400 r. 17 IV 1400 tenże biskup, za zgodą Jana Tarnowskiego, zniósł altarię, a jej beneficjum przeznaczono na uposażenie prebendy kanonickiej p. w. św. Bartłomieja. (Por. I L₁₋₂)²⁴⁷.

Patronat: mieszczański — fundatora, a po jego śmierci — szlachecki (Tarnowskich)²⁴⁸.

²³⁶ AEp. Vol. 38 (1607—1612) k. 571'—574'. — Conscriptio nr 21 (dokum. z 20 II 1609 — reg.), nr 22 (dokum. z 15 IV 1609 — reg.). — Wiz. 1725 (reg.). — F. Herzig (Katedra s. 48) podaje, że erekcja nastąpiła 15 IV 1609.

²³⁷ AKapMK: Różne wizytacje 1725—1742 k. 244—246'.

²³⁸ Por. F. Herzig, jw. s. 48—49.

²³⁹ Wiz. 1725 s. 65 (reg.). — AKapMK. Różne wizytacje 1725—1742 k. 238 (reg.).

²⁴⁰ ADT: Fasc. Tarnów (kopia z XVIII w.). — Conscriptio nr 31 (reg.). — Por. F. Herzig, jw. s. 49 n.

²⁴¹ Wiz. 1725. — Status psalteriae 1780 s. 1. — Por. F. Herzig, jw. s. 50.

²⁴² Akta wizytacji 1725 s. 15 n.

²⁴³ Wiz. 1664 s. 560: Missa solemnis cum cantu musicorum celebrari.

²⁴⁴ Conscriptio nr 110 (reg.). — Por. F. Herzig: Katedra s. 67.

²⁴⁵ Conscriptio nr 76 (reg. dokum. z 5 XII 1693). — Zob. F. Herzig, jw. s. 66—69, 71, 85, 121.

²⁴⁶ ASang. II nr 78 s. 91 n. — Por. F. Herzig, jw. s. 9.

²⁴⁷ ASang. II nr 80 s. 94—97. — LBD, I s. 614.

²⁴⁸ Zob. przyp. 246.

I M₂. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. Bożego Ciała, lub też św. Krzyża została ufundowana w l. 1395—1397 przez Spytka († 1395/97), podkomorzego krak.²⁴⁹ 17 IV 1400 bp krak. Piotr Wysz zniósł ją, a jej uposażenie przeznaczzył dla nowoerygowanej kustodii²⁵⁰. (Por. I L₁₋₂).

Patronat: szlachecki²⁵¹.

I M₃. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. św. Barbary p. i m. została ustanowiona 13 VII 1415 przez Jana Tarnowskiego, który na jej uposażenie przeznaczzył 8 grzywien rocznego dochodu²⁵². Za zgodą Jana Amora Tarnowskiego (22 I 1494 i 28 IV 1498) kard. Fryderyk Jagiellończyk zniósł 19 XII 1498 altarię, a jej beneficjum, połączone z parafialnym w Wierzchosławicach, przeznaczzył na nową prebendę kanoniczną *fundi* Wierzchosławice p. w. św. Barbary. (Por. I L₁₋₄). Inne wzmianki: 1513, 1527, 1539, 1561, 1577.

Patronat: szlachecki²⁵³.

I M₄. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. św. Jana Chrzciciela została uposażona przez Tarnowskich przed r. 1458, którzy udotowali ją folwarkiem na Przedmieściu Tarnowskim i 4 grzywnami rocznych odsetek²⁵⁴. 22 VI 1458 ks. Jakub Thycz, aktualny altaryzista, za zgodą jej patrona, Jana Amora Tarnowskiego, przystał na inkorporację swej altarii do uposażenia kolegium wikariuszy. Inkorporacji dokonał 10 VII 1458 bp krak. Tomasz Strzępiński²⁵⁵. (Por. I L₂).

Patronat: szlachecki (Tarnowskich)²⁵⁶.

I M₅. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. Bożego Ciała *i ministerii* została ufundowana 9 III 1497 przez Jana Amora Tarnowskiego, za zgodą króla Jana Olbrachta; fundator przeznaczzył na ten cel 10 grzywien rocznego dochodu²⁵⁷. Innych danych brak.

Patronat: szlachecki (Tarnowskich)²⁵⁸.

I M₆. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. św. Anny *i ministerii* została uposażona 20 V 1514 przez Jana Zalasowskiego, mieszczanina tarnowskiego, który przeznaczzył na ten cel 200 zł pol.²⁵⁹. Inne wzmianki: 1513, 1527, 1529, 1539, 1561, 1577.

Patronat: mieszczański (1525), szlachecki²⁶⁰.

I M₇. Tarnów — kolegiata: Altaria p. w. św. Jana Apost. i Ewang. istniała w latach 1513, 1527, 1529, 1539, 1561, 1577.

Patronat: nieznan.

I M₈. Tarnów — kolegiata. Prebenda dla kaznodziei została uposażona

²⁴⁹ ASang. II nr 80 s. 94—97. — Por. F. Herzig: Katedra s. 19. — W. Dworzaczek: Genealogia. Warszawa 1959 k. 96.

²⁵⁰ Tamże.

²⁵¹ Tamże.

²⁵² KDKK, II nr 561 s. 402—403.

²⁵³ Tamże.

²⁵⁴ F. Herzig: Katedra s. 28.

²⁵⁵ LBD, I s. 606, 616. — Por. F. Herzig, JW. s. 28.

²⁵⁶ Tamże.

²⁵⁷ ASang. II nr 209 s. 265 n. — MRPS, II nr 658 s. 40 (reg.). — Por. F. Herzig, JW. s. 41.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ AEp. Vol. 7 k. 294. — Por. F. Herzig, JW. s. 45 n.

²⁶⁰ AOffic. Vol. 58 (pod datą 23 V 1525. Juris patronatus altaris s. Annae in ecclesia Tarnoviensis donatio).

26 III 1530 (400 zł pol.)²⁶¹. Erygował ją w 1535 r. bp krak. Piotr Tomicki²⁶². W r. 1559 Jan Amor Tarnowski zgodził się na inkorporację beneficjum parafialnego w Łękawicy do uposażenia kaznodziei, co też wkrótce nastąpiło (por. Łękawica)²⁶³. 17 VI 1622 bp krak. Marcin Szyszkowski inkorporował beneficjum kaznodziei do uposażenia kaznodziejskiej prebendy kanonickiej *I ministerii*. (Por. I L₁₋₆).

Patronat: kapituła tarnowska²⁶⁴.

I M₉. Tarnów — kolegiata. Altaria p.w. Bożego Ciała *II ministerii* została ufundowana w r. 1651 przez Beferowskiego, który legował na ten cel 600 fl. pol.; erygował ją 30 VIII 1651 bp krak. Piotr Gembicki²⁶⁵.

Inne wzmianki: 1685²⁶⁶.

Patronat: prepozyt kapituły tarnowskiej²⁶⁷.

I M₁₀. Tarnów — kolegiata. Altaria p.w. św. Agnieszki p. i m. przy ołtarzu św. Anny *II ministerii* została uposażona w r. 1653 przez Agnieszkę Paszerową, która na ten cel przeznaczyła „połowę domu w Tarnowie i 4 pręty roli”. 29 V 1654 altarię erygował bp krak. Piotr Gembicki²⁶⁸. 19 II 1685 zniósł altarię bp sufr. krak. Mikołaj Oborski, a beneficjum jej wcielił do prebendy kanonika penitencjarza. (Por. I L₁₋₈).

Patronat: rada miasta Tarnowa²⁶⁹.

I M₁₁. Tarnów — kolegiata. Prebendę dla kapelana bractwa Szkaple-rza św. uposażył 15 III 1652 Kilian Bałkowicz, wójt tarnowski, przeznaczając na ten cel 2000 zł pol. Erygował ją 29 V 1654 bp krak. Piotr Gembicki²⁷⁰. Inne wzmianki: 1660, 1725, 1741²⁷¹.

Patronat: fundatora; po jego śmierci — rady miasta Tarnowa²⁷².

I M₁₂. Tarnów — kolegiata. Altaria p.w. Przemienienia Pańskiego i św. Józefa Obl. NMP została uposażona 9 IV 1677 przez Kazimierza Kulwińskiego, który na ten cel legował 4000 zł pol.²⁷³. Erekcji altarii dokonał w r. 1677 bp krak. Andrzej Trzebicki²⁷⁴. Altarię tę prezentowano kanonikowi kaznodziei *I ministerii*. Inne wzmianki: 1712, 1715, 1763²⁷⁵. (Por. I L₁₋₁₂).

Patronat: nieznany, prawdopodobnie kapituła tarnowska²⁷⁶.

I M₁₃. Tarnów — kolegiata. Altaria p.w. św. Krzyża została ufundowana 14 VII 1698 przez ks. Grzegorza Nadkańskiego, archid. tarnowskiego,

²⁶¹ AEp. Vol. 12 (1530) k. 17.

²⁶² AEp. Vol. 15 (1524—1536) k. 174. — Conscriptio nr 34 (reg. dokum. z 1535). — Por. F. Herzig: Katedra s. 52.

²⁶³ Kumor: Zanik i afiliacja s. 111. — F. Herzig, jw. s. 53.

²⁶⁴ Zob. przyp. 261—263.

²⁶⁵ AEp. Vol. 56 (1650—1651) k. 737'—741. Conscriptio nr 60 (reg.).

²⁶⁶ F. Herzig, jw. s. 47.

²⁶⁷ Zob. przyp. 265.

²⁶⁸ AEp. Vol. 58 (1653—1655) k. 484—489. — Conscriptio nr 17 (reg.) — Por. F. Herzig, jw. s. 46.

²⁶⁹ Tamże.

²⁷⁰ AEp. Vol. 58 (1653—1655) k. 479—484. — Conscriptio nr 55 (reg.).

²⁷¹ AEp. Vol. 60 (1660—1661) k. 463 (dokum. z 13 X 1660). — Wiz. 1725. — F. Herzig: Katedra s. 59 n. (gdzie przytacza inwentarz kapelanii brackiej z r. 1741).

²⁷² Tamże.

²⁷³ APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium Conventus 1657 s. 25—27. — F. Herzig, jw. s. 55, 93.

²⁷⁴ Conscriptio nr 48 (reg.).

²⁷⁵ F. Herzig, jw. s. 55.

²⁷⁶ Tamże.

który na ten cel zapisał 2000 zł pol.²⁷⁷. Erekcja altarii nastąpiła w r. 1701²⁷⁸. Altarię miał otrzymać jeden z wikariuszy kolegiaty.

Patronat: prepozyt tarnowski na wniosek kapituły mniejszej, po wysłuchaniu zdania kapituły większej²⁷⁹.

I M₁₄. Tarnów — kolegiata. Altaria p. w. bł. Jana Kantego została uposażona w latach 1749—1752 przez ks. Jana Kantego Wosińskiego, prepozyta tarnowskiego, który na ten cel przeznaczył 2000 zł pol.²⁸⁰.

Patronat: prepozyt tarnowski²⁸¹.

I N. Tarnów. Przy klasztorze bernardyńskim p. w. NMP Śnieżnej, w kaplicy p.t. Chrystusa w Ciemnicy, znajdował się w 1702 r. słynący łaskami obraz Chrystusa Miłosiernego²⁸².

VI C. Żydzi mieszkali w mieście już w pierwszej połowie XVI w. (1545)²⁸³. W r. 1631 posiadali oni własny cmentarz²⁸⁴.

VI D. Synagogę wybudowali Żydzi w r. 1661²⁸⁵. Około r. 1665 została ona strawiona przez pożar. 8 VII 1665 bp krak. Andrzej Trzebicki zabronił odbudowy synagogi²⁸⁶. Przed r. 1677 synagoga była odbudowana²⁸⁷. Inne wzmianki: 1695, 1713, 1717, 1738, 1739²⁸⁸.

PARAFIA TUCHÓW (miasto)

Źródła przekrojowe: MPV I i II (1325—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1328—1358), 1373—1374, 1551—1560); LBD, II s. 272, 299; III s. 183, 198—200, 222—224; LR 1513 k. 23; LR 1527 k. 48; LR 1529 s. 101; Rej. pob. 1536 s. 548 n.; LR 1539 k. 22; LR 1561 k. 34; Regestrum 1570 s. 193; LR 1577 k. 84'; Rej. pob. 1581 s. 265, 266; Wiz. 1596 k. 23—24'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 373'—374; Starowolski 1655 k. B₄, E₃'; Wiz. 1664 s. 494—498, 538—540; Wiz. 1665 s. 12—13; Wiz. 1669 k. 2—9; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 84—89.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Tuchów (or. i kop. XIV—XIX w.); 2. Fasc. Benedyktyni w Tuchowie (or. i kop. XVI—XVIII w.); 3. Inwentarz dworu Siedlińskiego z 1732 r.; 4. Convolutum actorum visitationis ecclesiae parochialis in Tuchów ex an. 1814; 5. Ordinationes pro praepositura Tuchoviensi ex 18 X 1706; 6. Catalogus documentorum in archivo parochiali Tuchoviensi an. 1850 reperibilium; 7. Recepisse super sequentibus documentis ecclesiae parochialis Tuchoviensis ex an. 1842; 8. Summarium documentorum ecclesiae Tuchoviensis BMV Visitationis — — in suburbio oppidi Tuchów — — consignatum die 25 I 1785; 9. Suplika pospólstwa miasteczka Tuchowa do konwentu tynieckiego (z XVIII w.); 10. Pergaminy (bez sygn.). — APar. w Tuchowie: 1. Summa legum S.C.R. Ap. Maj. — — singulis eccle-

²⁷⁷ Testis 1763 s. 25. — F. Herzig, jw. s. 69.

²⁷⁸ Conscriptio nr 54 (reg.).

²⁷⁹ F. Herzig, jw. s. 69.

²⁸⁰ Tamże s. 83.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² APBern. Sygn. XIV-h-1: Akta różne klasztoru Bernardynów w Tarnowie (Wiz. 1702) k. 171.

²⁸³ AAdm. Vol. 3 (1545—1546) k. 244 (dokum. z 23 X 1545).

²⁸⁴ F. Herzig: Tarnów s. 135 n.

²⁸⁵ Conscriptio nr 59 (reg.).

²⁸⁶ AEp. Vol. 61 (1661—1666) k. 692, 698.

²⁸⁷ APBern. Sygn. XIV-a-1: Archivium Conventus Tarnoviensis 1657 s. 25—27 (dokum z 9 IV 1677).

²⁸⁸ Tamże s. 27—31 (dokum. z 25 X 1713), 31—32 (dokum. z 1 IX 1645), 81—83 (1738), 83—85 (1739). — Por. F. Herzig: Tarnów s. 138 (1717).

siis parochialibus in Galicia transmissa 1781—1816; 2. Chronicus conspectus ecclesiae Tuchoviensis ab initio saeculi XIV usque ad augustum 1849 anni — — per J. C. Guszkiwicz vic. coop. Tuchov., 3. Liber memorabilium (z XIX i XX w.). — Archiwum klasztoru w Tuchowie: 1. V-26: Acta foundationis ecclesiae et prioratus ad thaumaturgam Tuchoviensem — — conscripta a. 1767, 2. Liber privilegiorum, legum et constitutionum confraternitatis Immaculatae Conceptionis BMV in ecclesia Tuchoviensi s. t. Visitationis BMV — — A. D. 1699 conscriptus; 3. Album confraternitatis Immaculatae Conceptionis BMV — — a. 1699. — Bibl. Ossol. Sygn. 3695/II: Metrica sive copiae privilegiorum et literarum super bona monasterii Thineensis — — 1602 k. 12, 13, 62, 56, 61 (1560—1579). — KDMP, IV (indeks). — KDT, I i II (indeks).

Ważniejsze opracowania: S. Szczygielski: Tinecia seu historia monasterii Tinecensis. Cracoviae 1668. — O. W. Szołdrski CSSR: Historia kościoła i cudownego obrazu Najśw. Panny w Tuchowie. Cieszyn 1920. — B. Mielus: Historia kościoła parafialnego w Tuchowie (rkps). — A. Hirschberg: Stosunki osadnicze. — O. M. Witalis: Kościół N. M. Panny w Tuchowie. Architektura i wyposażenie. Miejsce w przemianach sztuki polskiej. Kraków 1960 (maszynopis). — F. Krogulski: Monografia Tuchowa (maszynopis). — W. Wojciechowski: Monografia Tuchowa (rkps).

I A. Osada wymieniona w obrębie posiadłości benedyktynów tyńskich w latach 1123/25, 1229 i 1288¹. Zawdzięcza ona swój rozwój pokładom soli, które w średniowieczu były eksploatowane². 2 XI 1340 osada, za zgodą Kazimierza Wielkiego, otrzymała miejskie prawo niemieckie³.

Parafia, fundacji benedyktynów tyńskich, powstała w w. XII⁴; pierwsza wzmianka z r. 1321⁵. 14 VI 1456 bp krak. Tomasz Strzępiński, na prośbę opata tyńskiego Macieja, inkorporował parafię, wraz z uposażeniem, do opactwa benedyktynów w Tyńcu, duszpasterstwo zaś w parafii oddał benedyktynom⁶. 2 X 1456 pap. Kalikst II, bullą *Dispositione divina gregi*, zgodził się na inkorporację parafii do opactwa benedyktynów tyńskich i utworzenie w Tuchowie prepozytury zakonnej; wykonanie postanowienia zlecił Michałowi z Lipia, opatowi świętokrzyskiemu⁷. Po śmierci ks. Daniela, ostatniego kapłana diecezjalnego, spór o wykonanie dekretu biskupa i bulli papieskiej rozpoczął się na nowo. 3 IX 1458 pap. Pius II, bullą *Rationi congruit*, polecił Janowi Pniewskiemu, archidiak. krak. oraz Pawłowi, archidiakonowi włocł. i pomor., aby wprowadzili na probostwo w Tuchowie ks. Mikołaja z Lublina, kapłana diec. krak.⁸. Atoli już 28 IX 1458 tenże papież, listem apostoł. *Dispositione divina*, polecił Mikołajowi z Lipia, opatowi świętokrzyskiemu wcielić probostwo tuchowskie do opactwa tyńskiego i erygować tam prepozyturę zakonną⁹. 27 XI 1458 archidiakon Paweł, z polecenia pap.

¹ CDT nr 1 s. 1 nn. (1105). — MPH, I s. 516—520 (1105). — Por. Z. Kozłowska-Budkowa: Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej. Z. 1. Kraków 1937 nr 26 s. 29—33 (gdzie podano bibliografię). — CDT nr 116 s. 21 nn. (1229 — podejrzan); nr 36 s. 70—75 (1288 — podejrzan). — MPH, I s. 516—520. — Por. A. Hirschberg: Stosunki osadnicze s. 34.

² CDT nr 58 (1340). — LBD, III s. 200. — Szczygielski: Tinecia s. 239.

³ CDT nr 58 s. 97—99.

⁴ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 519.

⁵ KDKK, II nr 243 s. 2—3 (dokum. z 29 V 1321 — Saulo de Tuchow plebano).

⁶ CDT nr 217 s. 400—402. — Por. O. W. Szołdrski: Historia s. 3 nn.

⁷ CDT nr 218 s. 402—405.

⁸ Tamże nr 222 s. 414—417.

⁹ CDT nr 223 s. 417—421.

Piusa II, znowu nakazał oddanie parafii w Tuchowie ks. Mikołajowi z Lublina¹⁰. W wyniku apelacji opata tynieckiego do Rzymu, pap. Pius II powołał komisję w sprawie zatargu¹¹. 29 XI 1458 Bernard de Bostho, kan. wardeński i audytor kurii rzymskiej, rozstrzygnął spór o parafię w Tuchowie między opactwem tynieckim a ks. Mikołajem z Lublina na korzyść tego ostatniego¹². Jednakże 6 X 1459 Michał z Lipia, opat świętokrzyski, jako delegat papieski, przysądził ponownie parafię tuchowską opactwu tynieckiemu i polecił przekształcić ją na prepozyturę zakonną¹³. 15 II 1460 bp krak. Tomasz Strzępiński powtórnie włączył parafię do opactwa tynieckiego i przekazał benedyktynom duszpasterstwo w parafii¹⁴. 25 X 1460 Sancjusz Romeo, audytor kurii rzymskiej przywołał odnowiony spór o parafię tuchowską przed trybunał Stol. Apost.¹⁵ 16 II 1461 trybunał rzymski uwolnił opactwo tynieckie od ciężących na nim kar kościelnych z racji sporu¹⁶, a 26 II 1461 pap. Pius II, bullą *Pastoralis officii debitum*, kładąc koniec sporom, polecił opatowi koprzywnickiemu Mikołajowi przekształcić parafię „świecką” (saecularem) w Tuchowie na „zakonną” (regularem)¹⁷. Odtąd aż do r. 1810 parafią administrowali benedyktyni¹⁸.

Patronat: opactwo benedyktynów w Tyńcu¹⁹.

I B. Okręg parafialny za czasów Długosza²⁰ obejmował miasto Tuchów oraz wsie: Lubaszowa, Siedliska²¹, Meszna, Dąbrówka, Golanka, Bistuszoza, Burzyn, Meszna, Buchcice, Kielanowice. W latach 1461—1470 został wydzielony z tejże parafii okręg paraf. Piotrkowice. (Por. Piotrkowice). W r. 1536 wymieniono tylko miasto Tuchów oraz wsie: Buchcice i Meszna, a w r. 1581 nadto: Godna, Bączalka i Tułkowice(?) W latach 1596—1664 do parafii należały miasto Tuchów oraz wsie: Meszna, Siedliska, Dąbrówka, Lubaszowa, Burzyn (1664 *media* Burzyn), Kielanowice, Głębocka (1596 — Głęboczka) i Garbek. Wiz. 1748 informuje, że „do parafii należą miasto i tylko 3 wioski”.

I C. W połowie XIV w. ludność parafii szacuje się na 705 osób²². W r. 1662 samo miasto Tuchów liczyło 193 mieszkańców²³. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło łącznie z całej parafii 1250 osób, w tym z Tuchowa — 400, Mesznej — 160, Siedlisk — 200, Dąbrówki — 100, Lubaszowej — 80, Burzyna — 100, Kielanowic — 100, Buchcic i Głębokiej — 60 oraz z Garbku — 50. W r. 1748 przyjęło komunię wielkanocną „przeszło tysiąc osób”. W r. 1802 we wsi Garbek zamieszkiwało 257 osób, Dąbrówka — 444, Podkościelany — 194, Siedliska — 793, Lubaszowa — 234, Gadówka — 76 (łącznie 1998)²⁴.

¹⁰ Tamże nr 224 s. 421—425.

¹¹ ADT. Dokumenty (oryg. perg., 51 × 33 cm, pieczęć wisząca).

¹² CDT nr 225 s. 425—431.

¹³ Tamże nr 226 s. 431—437.

¹⁴ CDT nr 227 s. 438—442.

¹⁵ Tamże nr 228 s. 442—449.

¹⁶ CDT nr 229 s. 449—453.

¹⁷ Tamże nr 230 s. 253—256.

¹⁸ Schematismus 1863 s. 29. — Schematismus 1875 s. 61.

¹⁹ Zob. przyp. 6—16. — LBD. — Wiz. 1596—1748.

²⁰ Przekroje: LBD, 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

²¹ Wioski te należały do parafii już w r. 1376 (ADT. Fasc. Tuchów — dokum. z 18 III 1376. — Por. M. N i w i ń s k i: Archiwum s. 207).

²² Ł a d o g ó r s k i: Studia s. 201.

²³ A. P a w i ń s k i. Polska XVI wieku. T. 3 s. 52.

²⁴ Summa legum s. 65—66.

I D. Kościół parafialny do r. 1460 był poza miastem i „za rzeką Białą”; był drewniany i p. w. Najśw. Maryi Panny²⁵. W r. 1460 parafia została przeniesiona do kościoła św. Jakuba ap. w mieście²⁶. Za czasów Długosza kościół był „drewniany i konsekrowany”. Można przypuścić, że spalił się w 1494 r., w czasie pożaru miasta²⁷. W latach 1570—1596—1637 „kościół był drewniany i konsekrowany”. W r. 1664 „był murowany —, lecz jeszcze ściany, sklepienie i okna niewykończone; tylko niewielka część wykończona”. W r. 1669 „murowany, lecz sklepienie niewykończona”. Wykończono go przed r. 1683. Konsekrował go 11 XI 1683 bp sufr. krak. Mikołaj Oborski²⁸. W r. 1748 był „kościół murowany, dawniej budowany, w dużej części zrujnowany”. W r. 1789 kościół spalił się. Nowy, również murowany, wybudował w latach 1791—1800 ks. Odo Kontentowicz, benedyktyn i miejscowy prepozyt²⁹. Konsekrował go w 1824 r. bp tyniecki Grzegorz Tomasz Ziegler.

Wezwanie: Najśw. Maryja Panna (Nawiedzenie — do 1460)³⁰. Św. Jakub apostoł³¹.

I E₁. Tuchów. Klasztor benedyktyński, przy kościele Nawiedzenia NMP, został wybudowany po r. 1780³². W r. 1748 mieszkało w nim 4 kapłanów — zakonników. Rezydował tu ostatni opat tyniecki, późniejszy bp tarnowski Florian Amand Janowski (1786—1801)³³.

I E₂. Tuchów. Kościół p. w. Nawiedzenia NMP, „poza miastem, za rzeką Białą”, dawny parafialny (do 1460 r. — por. I D) był w latach 1570—1596—1637—1664—1669 drewniany i konsekrowany. Kościół murowany został wystawiony przez Adama Głońskiego, burgrab. krak., „na gruncie przez benedyktyńców odstąpionym”, w latach 1677—1682³⁴. Konsekrował go 8 IX 1687 bp sufr. krak. Mikołaj Oborski³⁵. W r. 1700 kościół został rozbudowany, przez wybudowanie od strony północnej kaplicy p. w. SS. Barbary i Antoniego. W tym samym roku odbudowano kaplicę od strony południowej p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP³⁶. W r. 1748 „kościół był największym ze wszystkich w mieście, murowany, obsługiwany przez 4 kapłanów — benedyktyńców”. W r. 1785 sporządzono kopiarz dokumentów dotyczących kościoła i parafii³⁷.

I E₃. Tuchów. Kościół św. Marii Magdaleny, „na cmentarzu kościelnym”

²⁵ CDT nr 217—230 (1456—1461). — Wiz. 1664 r. s. 539.

²⁶ Wiz. 1664 s. 539: „Extra oppidum post fluvium Biala est capella lignea, quondam parochialis ecclesia, prout legitur in erectione translatae parochialis ad oppidum et praepositurae regularis in anno Domini 1460”. Por. CDT nr 230 (1461 — ecclesia S. Mariae). — LBD, III s. 222 (ecclesia b. Jacobi ap.).

²⁷ Por. MRPS, II nr 396 s. 24 (reg. dokum. z 1 VII 1494).

²⁸ Wiz. 1728 k. 84.

²⁹ Schematismus 1863 s. 30.

³⁰ Zob. przyp. 25.

³¹ LBD, III s. 199, 222. — Regestrum 1570. — Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 12.

³² O. W. Szoltdrski: Historia s. 41.

³³ Ks. B. Kumor: Janowski Florian. Pol. słow. biogr. X s. 563. — Kumor: Dzieje s. 48 nn.

³⁴ O. W. Szoltdrski: Historia s. 26 nn. — K. Czemyński: O dobrach koronnych bylej Rzeczypospolitej. Lwów 1870 s. 64.

³⁵ ADT. Fasc. Dokumenty benedyktyńców w Tuchowie (kopia). — O. W. Szoltdrski, jw. s. 193.

³⁶ O. W. Szoltdrski, jw. s. 32, 35.

³⁷ Summarium documentorum z 25 I 1785.

(przy kościele NMP); kaplica drewniana, została wybudowana już w r. 1496³⁸. W r. 1596 „ołtarze w niej były konsekrowane, lecz zniszczone, bez portaltylów, kaplica zaś na skutek wichury częściowo zniszczona”. Prawdopodobnie ok. 1640 r. została ona wyrestaurowana. 20 X 1646 pap. Innocenty X udzielił kościołowi przywilejów odpustowych, na co wyraził zgodę 18 XII 1646 bp krak. Piotr Gembiski³⁹. W r. 1596 w kościele nie odprawiano nabożeństw. W latach 1646—1664 sprawowano służbę Bożą. W r. 1669 „kościół potrzebował naprawy”. W r. 1748 zaznaczono, że „kaplica nowa została zbudowana przez poprzedniego prepozyta”. Istniała ona jeszcze w r. 1814⁴⁰.

I E₄. Tuchów. Kaplica p. w. św. Anny istniała już w r. 1570⁴¹. W r. 1596 była ona „drewniana i konsekrowana”. W r. 1664—1669 „kaplica, niepoświęcona, — służba Boża w niej się odprawia na mocy indultu”. Wizytator w r. 1748 zazaczył, że „kaplica jest drewniana, bardzo stara, całkiem rozpadła się, nie posiada żadnego uposażenia”.

I E₅. Tuchów. W r. 1570 istniała kaplica św. Leonarda⁴². Innych wzmianek brak.

I E₆. Tuchów. Kaplica p. w. św. Marka była w r. 1596 „drewniana i konsekrowana”. Innych wzmianek brak.

I E₇. Siedliska. Kaplicę drewnianą wybudował w 1706 r. Kazimierz Szaniawski, łowczy łukowski; 23 III 1707 została ona poświęcona⁴³. Istniała jeszcze w r. 1732⁴⁴.

I F. Tuchów. Szpital wzmiankowany pierwszy raz w r. 1575⁴⁵. 19 VII 1596 otrzymał on legat 200 zł pol. z rąk Andrzeja Sreniawy, „aby za to kupiono na rzecz ubogich folwark Wojciecha Młynarza”⁴⁶. W tymże roku szpital „stał obok głównego kościoła, był w stanie dobrym” (Wiz. 1596). W r. 1664 „szpital drewniany składał się z 3 izb, dobrze pokryty”. W r. 1748 „szpital znajdował się na gruncie kościelnym; kościoła szpitalnego nigdy nie było”. W r. 1664 w szpitalu mieszkało 12 ubogich, a w 1748 — tylko 9.

I G₁. Tuchów. Bractwo Różańca św. zostało zaprowadzone przed r. 1637. Przed r. 1664 otrzymało ono własnego promotora (kapelana) i kaplicę w kościele parafialnym. 16 III 1729 Stanisław Sasakowicz powiększył uposażenie kapelanii brackiej (100 fl. pol.)⁴⁷.

Inne wzmianki: 1669, 1706, 1748⁴⁸.

I G₂. Tuchów. Bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP, przy kościele Nawiedzenia NMP, zostało zaprowadzone w r. 1698⁴⁹. Papieże — Innocenty XII, bullą *Cum sicut accepimus* i *Omnium salute paterna* (12 IX 1698) i Klemens XI, bullą *Universis Christi fidelibus* (30 IV 1707) obdarzyli bractwo

³⁸ Convolutum actorum 1814 (reg.).

³⁹ ADT: Dokumenty (or. perg. 41 × 14 cm, bez pieczęci).

⁴⁰ Convolutum actorum 1814 (reg.).

⁴¹ Regestrum 1570 s. 193.

⁴² Tamże.

⁴³ ADT: Fasc. Dokumenty benedyktyńów w Tuchowie (reg.).

⁴⁴ Inwentarz dworu siedliskiego z r. 1732 s. 1.

⁴⁵ ADT: Fasc. Tuchów (kopia dokum. z 3 VIII 1575: Andrzej Brzechwa, opat tyniecki, oddaje miastu Tuchów łaźnie).

⁴⁶ Tamże (kopia dokum. z XVII w.). — Dokumenty bened. w Tuchowie (kopia z XVIII w.). — Catalogus documentorum 1850 nr 87 (reg.).

⁴⁷ Summarium documentorum nr 4 (reg.).

⁴⁸ Ordinationes pro praepositura Tuchoviensi ex 18 X 1700 s. 1 (reg.).

⁴⁹ ADT: Fasc. Benedyktyni w Tuchowie (kopia dokum. z 1698).

licznymi odpustami⁵⁰. 8 X 1704 bp. Kazimierz Łubieński, administrator diec. krak., erygował kapelanię (promotorię) bracką⁵¹. Inne wzmianki: 1706, 1748⁵². (Por. I M₁).

I G₃. Tuchów. Bractwo Trójcy Przenajśw. udotował 30 III 1728 Michał Burzyński, przeznaczając na ten cel 1000 fl. pol.⁵³. Wzmianka: 1748.

I G₄. Tuchów. Cech rzeźników założył i przepisał mu statuty 19 XII 1514 opat tyniecki Stanisław⁵⁴. Inne wzmianki. 1529, w. XVIII⁵⁵.

I G₅. Tuchów. Inne cechy („cechmistrze wszystkich cechów”) istniały w 1637 r. i w XVIII w.⁵⁶.

I H. Tuchów. Szkoła parafialna istniała za czasów Długosza⁵⁷. W r. 1596 „budynek szkolny był w złym stanie”. W r. 1664 szkoła „stała koło cmentarza kościelnego”, uczęszczało do niej 30 chłopców⁵⁸. W r. 1748 „budynek szkolny spalony”; ponieważ „nie było także kierownika szkoły, stąd nie było również żadnych uczniów”. Inne wzmianki: 1513, 1527, 1539.

I J. Tuchów. Pielgrzymki do łaskami słynącego obrazu NMP w kościele p. w. Nawiedzenia były już znane w r. 1596; w tymże roku na uroczystościach odpustowych 2 lipca liczono „prawie 15 tysięcy pielgrzymów”. Wiz. 1665 informuje, że „na wielkie proczyści, a szczególnie w oktawie Nawiedzenia NMP, przybywają tu tłumnie pątnicy i kapłani zakonni i diecezjalni dla słuchania spowiedzi św.”

I M₁. Tuchów. Prebenda dla promotora bractwa Różańca św. została utworzona przed r. 1664. 16 III 1729 uposażenie prebendy zostało powiększone. Inne wzmianki: 1664, 1669, 1706, 1748. (Por. I G₁).

Patronat: nieznany.

I M₂. Tuchów. Prebenda dla promotora bractwa Niepokalanego Poczęcia NMP, przy kościele Nawiedzenia NMP, została uposażona 10 III 1704 przez Jana Szaniawskiego i jego żonę Teresę, którzy na ten cel legowali 10000 fl. pol.⁵⁹ 8 X 1704 erygował ją adm. diec. krak., bp Kazimierz Łubieński⁶⁰. (Por. I G₂).

Patronat: nieznany⁶¹.

I L. Tuchów. Obraz NMP, słynący łaskami, wymieniają Wiz. 1596—1748⁶². 27 V 1641 bp krak. Jakub Zadzik powołał komisję celem zbadania łask doznanych przy obrazie⁶³. Komisja wydała wyrok pozytywny 12 VI 1641,

⁵⁰ O. W. Szoldrski: Historia s. 195—197.

⁵¹ AAdm. Vol. 20 (1704) s. 533—534.

⁵² Zob. przyp. 48 (1706).

⁵³ Catalogus documentorum 1850 nr 19 (reg.).

⁵⁴ ADT: Fasc. Tuchów (kopia z końca XVI w.). — Catalogus documentorum 1850 nr 175 (reg.).

⁵⁵ Suplika pospolstwa z XVIII w. s. 2.

⁵⁶ Tamże. — ADT: Fasc. Tuchów.

⁵⁷ LBD, III s. 222. — A. Karbowiak, jw. Cz. 2 s. 42.

⁵⁸ Por. Kot: Szkolnictwo s. 176 n. (Nie zna wizyt. 1748).

⁵⁹ O. W. Szoldrski, jw. s. 198—201. — ADT: Fasc. Benedyktyni w Tuchowie (kopia z XVIII w.).

⁶⁰ AAdm. Vol. 20 (1704) s. 533—534.

⁶¹ Zob. przyp. 59—60.

⁶² Por. O. W. Szoldrski, jw.

⁶³ Tamże s. 177.

co potwierdził 27 VI 1642 bp krak. sufr. Tomasz Oborski, uznając tym samym obraz NMP za łaskami słynący⁶⁴. Wiz. 1748 podaje obszerny inwentarz wotów, zawieszonych przy obrazie⁶⁵.

PARAFIA WIERZCHOSŁAWICE (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV, I i II (1325—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 364 n. (1328—1358, 1373—1374, 1551); LBD, I s. 422, II s. 308, III s. 197; LR 1513 k. 20; LR 1527 k. 42; LR 1529 s. 123; Rej. pob. 1536 s. 552; LR 1539 k. 20'; LR 1561 k. 97; LR 1577 k. 86; Rej. pob. 1581 s. 263; Wiz. 1596 k. 15'—17; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 374'—375, Starowolski 1655 k. E₃'; Wiz. 1664 s. 512—515, 550—552; Wiz. 1665 s. 19—20; Wiz. 1669 k. 24—25; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 57—64.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Wierzchosławice (or. i kop. XV—XIX w.); 2. Jura et erectiones praebendae in Wierzchosławice (z XVIII w.); 3. Inventarium ecclesiae parochialis in Wierzchosławice a. D. 1813; 4. Index documentorum huic phylurae adcluserum — 1876. — Bibl. Ossol. Sygn. 11613/III: Wodzicki Piotr, kasztelan sądecki — Rachunki klucza Wierzchosławice z r. 1765.

Ważniejsze opracowania: F. Herzig: Katedra s. 40—44. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej, powstała prawdopodobnie w pierwszej połowie XIII w.¹; pierwsza wzmianka w r. 1325. 20 II 1481 wieś z prawem patronatu przeszła tytułem zakupu na własność Jana Amora Tarnowskiego². 22 I 1494 Jan Amor z Tarnowa, w celu udotowania nowej prebendy kanoniczkiej p. w. św. Barbary przy kolegiacie tarnowskiej, inkorporował beneficjum parafialne do tejże prebendy; w miejsce zniesionej parafii utworzono „wikarię wieczystą”, której zlecono *curam animarum*³. 28 IV 1498 tenże Tarnowski wydał podobny dokument inkorporacyjny, co potwierdził 19 XII 1498 kard. Fryderyk Jagiellończyk, bp krak., który erygował w miejsce parafii „wikarię wieczystą”⁴ (Por. Tarnów — parafia Nawiedzenia NMP L₁₋₄). W r. 1786, po zniesieniu kolegiaty tarnowskiej, kościołowi przywrócono prawa parafialne⁵.

Patronat: szlachecki⁶.

I B. Okręg parafialny⁷ w r. 1498—1536 obejmował: Wierzchosławice, Ostrów, Gosławice, Komorów oraz Bogumiłowice. W r. 1581 brak dwóch ostatnich wsi, ale wymieniono nadto: Rudki i Bogumiłowice. W r. 1596 zostały wyliczone: Wierzchosławice, Bogumiłowice, Ostrów, Komorów, Gosławice i „połowa Rudki”. W r. 1664 występuje jeszcze Wola Wierzchosławicka.

I C. Ludność parafii w połowie XIV w. szacuje się na 330 osób⁸. W r. 1637 do komunii wielkanocnej przystąpiło 800 wiernych. W r. 1664 —

⁶⁴ Tamże s. 178—182.

⁶⁵ Tamże s. 206—221.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 520.

² ASang. II nr 182 s. 229—230, nr 183 s. 231 n.

³ Tamże nr 201 s. 250 n. — Por. F. Herzig: Katedra s. 40 n. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110.

⁴ ASang. II nr 211 s. 268—273, nr 212 s. 274—277. — Por. F. Herzig, jw. s. 40 nn. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 110. — Ks. H. Rybus: Królówicz kardynał Fryderyk s. 92.

⁵ Elenchus omnium parochiarum 1785 s. 3 (błędnie podano „Wietrzychowice”).

⁶ ASang. II nr 212 s. 274—277. — Wiz. 1596—1748.

⁷ Przekroje: 1498, 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

⁸ Ładogórski: Studia s. 201.

łącznie 816 osób, w tym z Wierzchosławic — 147, z Woli Wierzchosławickiej — 155, Ostrowia — 86, Bogumiłowic — 168, Rudki — 80, Komorowa — 94 i Gosławic — 86.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w latach 1325—1358, był za czasów Długosza „drewniany i poświęcony”. W latach 1596—1637 „drewniany i konsekrowany”. W czasie wojen kozackich (1648—1656) został spalony⁹. W r. 1664 nowy, również drewniany „był w budowie”. Konsekrował go w r. 1669 bp sufr. krak. Tomasz Oborski¹⁰. Wr. 1747 ks. Franciszek Gargulowicz dobudował doń kaplicę murowaną p. w. M. B. Pocieszenia¹¹. W r. 1748 „kościół był drewniany i konsekrowany”. 30 IV 1797 „kościół — — spłonął”; nowy, murowany zaczęto budować w r. 1812¹².

Wezwanie: św. Wajciecha b. i m.¹³.

I F. Wierzchosławice. Szpital parafialny istniał przed r. 1498; 19 XII 1498 kard. Fryderyk Jagiellończyk zobowiązuje parafian „naprawić rozpadający się stary szpital i nowy zbudować”¹⁴. W r. 1596 „szpital stojący obok kościoła, był w stanie dobrym, uposażenia nie posiadał żadnego”. W r. 1664 „budynek szpitalny, będący w stanie dobrym, posiadał 2 komory”. 9 IX 1678 szpital otrzymał legat¹⁵. W r. 1748 „szpital po większej części potrzebował naprawy”. W r. 1664 w szpitalu mieszkało 7 ubogich.

I G. Wierzchosławice. Bractwo M. B. Pocieszenia zostało zaprowadzone w 1747 r., za zgodą gen. zakonu augustianów Leona a Juventu (12 XII 1739) i oficjała krakowskiego (16 II 1740)¹⁶. 12 XII 1753 otrzymało ono własnego kapelana¹⁷. Inne wzmianki: 1758, 1791¹⁸. (Por. I M₁).

I H. Szkoła parafialna, wzmiankowana pierwszy raz w r. 1498¹⁹, była w r. 1596 „w stanie niezbyt dobrym”. Inne wzmianki: 1527, 1637, 1539, 1665²⁰. Istniała jeszcze w r. 1813²¹.

I M. Wierzchosławice. Prebendę dla promotora bractwa M. B. Pocieszenia uposażył 29 X 1748 ks. Antoni Gargulowicz, „wikariusz wieczysty” w Wierzchosławicach, zapisując na ten cel 6000 zł pol. Erygował ją 12 XII 1753 bp krak. Andrzej Stanisław Załuski²². 25 X 1757 uposażenie prebendy zostało powiększone o dalszy legat w wysokości 1000 zł pol.²³; 12 VI 1758

⁹ Wiz. 1664 s. 550: „ecclesia — — per Cosacos est igne consumpta”.

¹⁰ Wiz. 1669—1748.

¹¹ Wiz. 1748.

¹² Inventarium 1813 s. 1.

¹³ LBD, II s. 308. — ASang. II nr 211—212 s. 268—277. — Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 3. — Nowy kościół murowany został konsekrowany w 1824 r. przez bpa tyn. G. T. Zieglera. — Zob. Schematismus 1863 s. 31.

¹⁴ Zob. przyp. 6.

¹⁵ Wiz. 1748 s. 63 (reg.).

¹⁶ Wiz. 1748 (reg. obydwu dokumentów).

¹⁷ Jura et erectiones nr 1 (kopia). — Index documentorum 1876 nr 1 (reg.).

¹⁸ ADT. Fasc. Wierzchosławice (kopia dokum. z r. 1758). — Index documentorum nr 2 (1791).

¹⁹ Zob. przyp. 4.

²⁰ Por. Kot: Szkolnictwo s. 318 n.

²¹ Inventarium 1813 s. 1.

²² AEp. Vol. 90 (1753—1754) k. 190—198. — Jura et erectiones nr 1 (kopie z XVIII w.). — Index documentorum nr 1 podane date 12 II 1748.

²³ Tamże nr 2 (kopia z XVIII w.).

Feliks Niemojewski legował nadto 1000 zł pol.²⁴. 9 VIII i 22 VIII 1791 bp tarn. Florian Amand Janowski zniósł prebendę, a jej uposażenie wcielił do beneficjum parafialnego w Wierzchosławicach²⁵.

Patronat: fundatora²⁶.

PARAFIA ZALASOWA (wieś)

Źródła przekrojowe: LBD, I s. 605, 609; III s. 200; Rej. pob. 1508 s. 466; LR 1513 k. 22'; LR 1527 k. 47'; LR 1529 s. 106; Rej. pob. 1536 s. 551; LR 1539 k. 22; Gromnicki: Świętopietrze s. 366 n. (1551—1562); LR 1561 k. 34; LR 1577 k. 84'; Rej. pob. 1581 s. 264; Wiz. 1596 k. 10'—12; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 373; Starowolski 1655 k. E₃'; Wiz. 1664 s. 489—490, 534; Wiz. 1665 s. 9—10; Wiz. 1669 k. 1—2; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 40—44.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Zalasowa (or. i kop. z XVIII i XIX w.); 2. Fasc. „Akta 1791”. — APar. w Zalasowej: Liber memorabilium ecclesiae paroch. in Zalasowa (z pierwszej połowy XIX w.). — Bibl. Ossol. Sygn. 2272/II: Acta iudicii bannitii Zaliassoviensis 1506—1635.

I A. 22 VI 1362 część wsi Zalasowa przeszła, tytułem zakupu, w ręce Leliwitów — Tarnowskich¹.

Parafia, fundacji rycerskiej, powstała pod koniec w. XIV²; pierwsza wzmianka z r. 1416³. Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 1342, wystawiony przez Janusza Działyńskiego, księcia na Ostrogu, jest falsyfikatem⁴ 20 VII 1593 ks. Janusz Ostrogski wyraził zgodę na inkorporację beneficjum parafii do uposażenia kolegium wikariuszy tarnowskich i utworzenia w miejsce parafii „wikarii wieczystej”. 9 III 1594 kard. Jerzy Radziwiłł, bp krak., dokonał włączenia beneficjum i erekcji „wikarii wieczystej”⁵. 16 IV 1791 parafia otrzymała swe dawne, pełne prawa⁶.

Patronat: szlachecki; od 1594 kolegium wikariuszy kolegiaty tarnowskiej; od 1791 ponownie szlachecki⁷.

I B. Okręg parafialny⁸ w latach 1536—1581—1596—1664 obejmował tylko wieś Zalasowę. W r. 1748 wymieniono nadto: Wymysł (późn. Wymyśle), Wytaruch i Wólka Zalasowska.

I C. W r. 1536 mieszkało w parafii 36 kmieci, a w 1581 — 70 kolonów, 9 zagrodników, 36 *inquilini*, 20 ubogich, 2 rzemieślników i 9 innych ludzi. W r. 1596 w parafii było 70 kmieci. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło 712 osób.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w r. 1416⁹, był w latach 1596—

²⁴ ADT: Fasc. Wierzchosławice (kopia z 1784 r.).

²⁵ Tamże (oryg. dokum. pap.). — Index documentorum nr 2 (reg.).

²⁶ Zob. przyp. 22.

¹ CDMP, I nr 267 s. 316 n.

² Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 530.

³ ASang. II nr 106 s. 126—127. — LBD, I s. 605.

⁴ Kumor: Falsyfikaty s. 120 n.

⁵ AEp. Vol. 32 (1592—1596) k. 164—165. — Wiz. 1596 (reg.). — Wiz. 1748 (reg.). — Liber memorabilium s. 1 (reg.). — ADT: Fasc. Tarnów (Conscriptio nr 4, reg.). — Por. F. Herzig, jw. s. 32. — Kumor: Zanik i afiliacja s. 112.

⁶ ADT: Fasc. „Akta 1791” (oryg. dokum. pap.).

⁷ Zob. przyp. 5. — Wiz. 1596—1748 i przyp. 6 (1791).

⁸ Przekroje: 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

⁹ Zob. przyp. 3.

1637—1664 „drewniany i konsekrowany”. W r. 1748 dodano, że „został zbudowany na fundamentach dębowych”.

Wezwanie: św. Jan Apost. i Ewang.¹⁰

I H. Szkoła parafialna w r. 1596 „była w stanie lichym, nowy budynek w budowie”. W r. 1664 wizytator zalecił proboszczowi większą „pilność około wprawiania młodzieży w naukach i śpiewie”; w r. 1669 polecił „napomnieć parafian, by swoich synów posyłali do szkoły na kształcenie w naukach i śpiewie”¹¹.

PARAFIA ZASSÓW (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV, II (1346—1358); Gromnicki: Świętopietrze s. 372 n. (1346—1358, 1373—1374, 1551—1558), LBD, I s. 15; II s. 259, 260, 437, 438; Rej. pob. 1508 s. 466, LR 1513 k. 65'; LR 1527 k. 151; LR 1529 s. 92, 99; Rej. pob. 1536 s. 552—554; LR 1539 k. 55, LR 1561 k. 57—57'; LR 1577 k. 106'; Rej. pob. 1581 s. 247; Wiz. 1596 k. 4'—7; Syn. 1621 s. 28; 1637 k. 372'—373; Starowski 1655 k. E₃, Wiz. 1664 s. 470—473, 521—524, Wiz. 1665 s. 3—4; Wiz. 1669 k. 17'—19'; Syn. 1711 s. 15; Wiz. 1748 k. 18—27.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Zassów (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Liber documentorum ecclesiae in Zassów (sprzed 1770 r.); 3. Conspectus fundatarum missarum et aliarum devotionum ecclesiae paroch. in Zassów a. D. 1868.

I A. W r. 1291 Władysław Łokietek nadał wieś „Zassow” Klemensowi, synowi Wawrzyńca¹.

Parafia, fundacji rycerskiej, powstała przed r. 1344²; pierwsza wzmianka z r. 1344³.

Patronat: szlachecki⁴.

I B. Okręg parafialny⁵ za czasów Długosza obejmował wsie: Zassów, Wiewiórka, Borowa, Róża i Jaźwiny. W r. 1536 wymieniono nadto: Mokre, Korzeniów, Wolica i Nagoszyn. W r. 1581 do parafii należały: Zassów, Dulcza Wielka, Zdziarzec, Zdżar, Mokre, Wiewiórka, Borowa, Róża, Czarna, Jaźwiny, Dąbie, Dulcza Mała, Dąbrówka, Przeroty Bór i Jastrząbka. 31 III 1599 kard. Jerzy Radziwiłł wyłączył z niniejszego okręgu parafię Jastrząbka. (Zob. Jastrząbka). W r. 1581 Stefan Batory zezwolił Mikołajowi Firlejowi na założenie miasta Radomyśla Wielkiego na gruntach wsi Ruda i Dulcza, a 7 VII 1599 kard. Jerzy Radziwiłł erygował tu niezależną parafię⁶. W r. 1596 i 1664 w granicach parafii znajdowały się wsie: Zassów, Mokre, Wiewiórka, Borowa, Róża, Jaźwiny, Czarna, Przeroty Bór, Dąbie i Dąbrówka. W r. 1748 wymieniono jeszcze Jawornik.

I C. W połowie XIV w. ludność parafii szacuje się na 150 osób⁷. W r. 1596 zaznaczono, że „wszystkie wioski parafialne są bardzo ludne”. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło łącznie z całej parafii 2122

¹⁰ Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 16.

¹¹ Por. K o t: Szkolnictwo s. 315.

¹ CDPol. I nr 78 s. 142 n. — Por. K. Potkański: Kraków przed Piastami s. 193.

² K u m o r: Powstanie i rozwój sieci s. 526.

³ MPV, II s. 198 (J. Ptaśnik identyfikuje ją z Rzeszowem).

⁴ AOffic. Vol. 1 (1436—1453) pod datą: 16, 25 V; 5 i 17 IX, 2 X 1453 (spór o prawa patronackie). — LBD. — Wiz. 1596—1748.

⁵ Przekroje: 1470, 1536, 1581, 1596, 1664, 1748.

⁶ K u m o r: Archidiaconat. T. 9 s. 156.

⁷ Ł a d o g ó r s k i: Studia s. 208.

osoby, z czego z Zassowa — 225, Mokrego — 124, Wiewiórki — 334, Róży — 387, Borowej — 278, Przerytego Boru — 70, Dąbia — 237, Dąbrówki — 197, Czarnej — 88 i Jażwin — 152. W r. 1721 w całej parafii mieszkało 3000 wiernych⁸. W r. 1748 do komunii wielkanocnej przystąpiły 2433 osoby.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany już w 1344 r., był za czasów Długosza „drewniany i konsekrowany”. Przed r. 1596, „ze względu na wielką ilość wiernych”, do świątyni została dobudowana drewniana kaplica p. w. św. Stanisława b. i m.; obydwie części były „drewniane i konsekrowane”. W r. 1637 był tu „kościół drewniany, bardzo okazały”. W latach 1664—1669 był „drewniany i konsekrowany”. W r. 1721 wizytator polecił „dać nowy dach na cały kościół”⁹. W r. 1748 był „kościół drewniany, na fundamentach murowanych, dawnej budowy”.

Wezwanie: św. Klemens p. i m. (1470, 1596, 1785)¹⁰; św. Wojciech b. i m. (1637); św. Klemens p. i m. oraz św. Stanisław b. i m. (1596, 1664, 1669, 1748).

I E. Wiewiórka. Kaplica drewniana p. w. św. Katarzyny p. i m. została wybudowana przed r. 1547; 28 X 1547 została konsekrowana¹¹. W roku 1664 była w stanie dobrym. W r. 1748 „w większej części w stanie zniszczonym, zwłaszcza odnośnie okien i dachu”.

I F. Zassów. Szpital istniał tu przed r. 1575. Nowy szpital zbudowali i 8 IV 1575 uposażyli „karczmą nowozbudowaną na zagrodzie — 2 grzywnami” i innymi naturaliami Jan Kostka ze Stangeburga, wojew. malborski i podskarbi ziemi pruskiej, oraz Zofia ze Sprowy Kostczyzna, dziedziczka dóbr Wiewiórka¹². W latach 1596—1664—1669—1748 budynek szpitalny był w stanie dobrym. W r. 1664 mieszkało w nim 11 ubogich.

I G. Zassów. Bractwo Różańca św. zostało zaprowadzone w r. 1662¹³. 7 XI 1712 bp krak. Kazimierz Łubieński erygował dwie kapelanie brackie. (Por. M₃ i M₄). Inne wzmianki: 1664, 1669, 1721, 1748¹⁴

I H. Zassów. Szkoła parafialna w r. 1596 „była połączona ze szpitalem pod jednym dachem”. W r. 1665 „kierownik szkoły utrzymuje kantora dla kształcenia młodzieży w nauce; ten jednak nie wielu ma chłopców, chodzących do szkoły, bo zaledwie 4, ale spodziewa się, że więcej ich będzie w zimie”. W r. 1721 wizytator polecił proboszczowi, by „budynek szkolny pokrył i naprawił oraz utrzymywał zdolnego bakałarza, który by nauczał chłopców literatury i śpiewu kościelnego”¹⁵. W r. 1748 szkoła jeszcze istniała. Inne wzmianki: 1637¹⁶.

I M₁. Zassów. Prebenda *fundi* Zassów, uposażona „jednym łanem”, zapewne przez Tenczyńskich, przed r. 1470. Inne wzmianki: 1470, 1513, 1527,

⁸ Liber documentorum 1770 s. 73 (Decretum reformationis pro ecclesia paroch. in Zassów ⁹ VIII 1721).

⁹ Liber documentorum 1770 s. 73.

¹⁰ Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 44.

¹¹ Wiz. 1664 s. 522 (reg.).

¹² Liber documentorum 1770 s. 1—2 (kopia). — ADT: Fasc. Zassów (kopia z XVIII w.). — Conspectus 1868 nr 26 (reg.). — Wiz. 1748 (reg.).

¹³ Wiz. 1664 s. 523.

¹⁴ Liber documentorum 1770 s. 73.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. Kot: Szkolnictwo s. 313.

1529, 1539, 1561, 1577, 1596, 1637. W latach 1637—1664 została ona inkorporowana do prebendy *fundi* Jażwiny¹⁷.

Patronat: szlachecki¹⁸.

I M₂. Prebenda *fundi* Jażwiny p. w. św. Klemensa p. i m., została uposażona w 1497 r. przez Barbarę z Rożnowa¹⁹. (Zob. I M₁). Inne wzmianki: 1664, 1669, 1721, 1748²⁰.

Patronat: szlachecki²¹.

I M₃. Prebendę I dla kapelana bractwa Różańca św. uposażył 2 XI 1665 ks. Grzegorz Chruszczyna, kanon. tarn. i proboszcz zassowski, przeznaczając na ten cel (łącznie z prebendą II) 7000 zł pol. 22 XI 1711 fundacja została wykończona pod względem prawnym (ks. Ostrogski)²². 7 XI 1712 bp krak. Kazimierz Łubieński zatwierdził fundację i erygował prebendę²³. 6 IX 1728 ks. Jan Natkański, archidiakon tarn. i proboszcz zassowski legował na rzecz prebendy I i II 2000 zł pol.²⁴ Inne wzmianki: 1748. (Por. I G).

Patronat: szlachecki²⁵.

I M₄. Zassów. Prebendę II dla drugiego kapelana bractwa Różańca św. uposażył 2 XI 1665 ks. Grzegorz Chruszczyna, legując na ten cel (łącznie z prebendą I) 7000 zł pol. 22 XI 1711 fundacja została doprowadzona do końca pod względem prawnym (ks. Ostrogski). 7 XI 1712 bp krak. Kazimierz Łubieński zatwierdził fundację i erygował prebendę. 6 IX 1728 ks. Jan Natkański zapisał na rzecz prebendy I i II 2000 zł pol. Inna wzmianka: 1748. (Por. I M₃).

Patronat: szlachecki.

I N. Zassów. Łaskami słynący obraz M. B. Różańcowej był tu przed 1677. 23 IX 1677 uczyniono legat na fundację „lamp przed łaskami słynącym obrazem”²⁶. Inna wzmianka: 1698²⁷.

PARAFIA ZDZIARZEC (wieś)

Źródła przekrojowe: MPV, I i II (1325—1328, 1350—1355); Gromnicki: Świętopietrze s. 372 n. (1328, 1373—1374, 1551—1560, 1563); LBD, I s. 15, II s. 293; LR 1513 k. 63'; LR 1527 k. 147'; LR 1529 (brak); Rej. pob. 1536 s. 503; LR 1539 k. 54; LR 1561 (brak); Rej. pob. 1581 s. 247, 254; Wiz. 1596 k. 3'—4'; Syn. 1621 s. 28; Wiz. 1637 k. 372—373; Starowolski 1655 k. E₃'; Wiz. 1664 s. 473—475, 524—525; Wiz. 1665 s. 4—5; Wiz. 1669 k. 16'—17'; Syn. 1711; Wiz. 1748 k. 12—17.

Inne źródła: ADT: 1. Fasc. Zdziarzec (or. i kop. XVI—XIX w.); 2. Inventarium ecclesiae parochialis in Zdziarzec 1799. W: *Collectio inventariorum decanatus Radomyslensis* 1799—1814; 3. Kircheninventar der Pfarrkirche zu Zdziarzec 1813 (Fasc. Beneficia 1813); 4. Status personalis ecclesiae paroch. in Zdziarzec tempore visitationis descriptus a. D. 1814. W: *Collectio*, jw.

¹⁷ Wiz. 1637 wymienia 2 prebendy; Wiz. 1664 tylko jedną. Wiz. 1721 s. 72: „Prebendarius *fundi* Zassów et Jażwiny”. Inne przekazy wskazują, że stało się to w r. 1697. — Zob. Liber documentorum 1770, s. 20.

¹⁸ Por. Wiz. 1596.

¹⁹ Liber documentorum 1770 s. 29 (dokum. z 1697). — Wiz. 1748 k. 21' (reg.).

²⁰ Liber documentorum 1770 s. 72 (1721).

²¹ Por. Wiz. 1596.

²² Liber documentorum 1770 s. 73 (reg.), 112—117, 117—123, 123—133.

²³ AEp. Vol. 75 (1710—1713) k. 520—527. — Wiz. 1748 k. 21' (reg.).

²⁴ AOffic. Vol. 169 (1727—1728) s. 719—724.

²⁵ Zob. przyp. 22—23.

²⁶ Liber documentorum 1770 s. 30.

²⁷ Tamże.

I A. Parafia, fundacji rycerskiej, powstała przed r. 1328; pierwsza wzmianka z r. 1328¹. Rzekomy dokument fundacyjny parafii z 28 IX 1320, wystawiony przez Petrazjusza Ligezę, jest falsyfikatem². Długosz w jednym przekazie informuje o istnieniu w Z. samodzielnej parafii³, w drugim zaś zalicza tę wieś do parafii Rzochów⁴. W latach 1513—1539 parafia jest znów samodzielna⁵. W r. 1581 zaliczona do parafii Zassów. (Zob. Zassów I B). W latach 1596—1785 parafia znów była samodzielną. 4 X 1785 Gubernium Lwowskie postanowiło inkorporować parafię do Radomyśla W., ale na przedłożenie proboszcza z 27 IX 1785 została ona zamieniona na kapelanię lokalną⁶.

Patronat: szlachecki⁷.

I B. Okręg parafialny⁸ w r. 1596 obejmował wsie: Zdziarzec, Zdziar, Mała Dulcza i Wielka Dulcza⁹. W latach 1664—1748—1814 do parafii należały: Zdziarzec, Zdziarówka i Dulcza Wielka.

I C. Dla połowy XIV w. ludność parafii szacuje się na 285 osób¹⁰. W r. 1664 do komunii wielkanocnej przystąpiło łącznie 806 wiernych, w tym z miejscowości Zdziarzec — 223, Zdziarówka — 302 i Dulcza Wielka — 281. W 1748 r. — 1200 osób, a w 1814 r. — 2783 osoby¹¹.

I D. Kościół parafialny, wzmiankowany w 1350 r., był w latach 1596—1637—1664 „drewniany i konsekrowany”. W r. 1748 zaznaczono, że „zbudowany na fundamentach dębowych został konsekrowany w 1673”.

Wezwanie: św. Marcin b. i w.¹²

I F. Zdziarzec. Szpital, „zbudowany na gruncie plebańskim, zamieszkiwało w 1748 r. 6 ubogich”. W r. 1814 „dom szpitalny miał w sobie dwie izby”¹³. Inne wzmianki: 1799¹⁴.

I H. Zdziarzec. Szkoła parafialna posiadała w 1596 r. „dom świeżo postawiony”; „poprzedni kierownik szkoły — utrzymywał się z jałmużny”. Inne wzmianki: 1637, 1665, 1669¹⁵.

¹ Kumor: Powstanie i rozwój sieci s. 526. — MPV, I s. 157 (plebanus ecclesiae de Zarecz).

² Kumor: Falsyfikaty s. 121.

³ LBD, II s. 293.

⁴ LBD, I s. 15.

⁵ AOffic. Vol. 33 (1512—1517) s. 727—728. — Por. Kumor: Archidiakoniat. T. s. 159.

⁶ ADT Fasc. Zdziarzec (oryg. dokum. pap.).

⁷ Wiz. 1596—1748. — Inventarium 1799 s. 1.

⁸ Przekroje: 1596, 1664, 1748, 1814 (Status 1814).

⁹ Gromnicki (Świętopietrze s. 373) podaje, że do parafii przed r. 1563 należała wieś Zgórsko.

¹⁰ Ładogórski: Studia s. 208.

¹¹ Status 1814 s. 1.

¹² Wiz. 1596—1748. — Elenchus omnium parochiarum 1785 nr 36.

¹³ Zob. przyp. 11.

¹⁴ Inventarium 1799 s. 1.

¹⁵ Por. Kot: Szkolnictwo s. 313 n.

DE PRAEPOSITURA TARNOVIENSI.
COMMENTATIO RERUM A MONUMENTIS PETITARUM
AD ATLANTEM HISTORICUM ECCLESIAE IN POLONIA LUCUBRANDUM

S u m m a r i u m

Istud studium, habita ratione propositorum in dissertatione, cui index *Archidiaconatus Sandeciensis*, delineatam praebet descriptionem quorumvis institutorum socialium atque ecclesiasticorum, quae intra fines Praepositurae Tarnoviensis erant in ambitu latinarum paroeciarum eisdem ipsis annexis. Quae hoc studio tenentur, ascendunt ad XII saeculum descenduntque ad annos 1772/1786, quo tempore Austria, captam a se partem dioecesis Cracoviensis, dioecesim Tarnoviensem, Tarnoviae sedem habentem, fecerat. Res, quae hoc studio proponuntur, spectant in primis ad instituta ecclesiae Latinae, deinde Ecclesiae Protestantium necnon religionis Mosaicae, sed tantum in finibus paroeciarum latinarum; in ambitu enim Praepositurae Tarnoviensis nulla erant instituta Ecclesiae Orientalis, tam catholicae quam schismaticae.

Si documenta spectes *Praepositurae*, sunt quasi eius fundamenta monumenta historica ecclesiastica (Archivum Curiae et Capituli Metropolitanum Cracoviensis, Archivum Dioecesanum Tarnoviense singulaque archiva paroecialia), tum fontes civitatis publici (Publicum Civitatis Archivum Palatinum Cracoviensis, Museum Urbis Tarnoviae, Publicum Institutum Ossolineum Vratislaviense). Praestantiores iam adhibiti fontes typisque publicati praeter alios sunt: indices oboli s. Petri atque Sanctae Sedis decimae, beneficiorum libri dioecesis Cracoviensis, documentorum notitiae ex diplomaticis aliisque codicibus depromptae, typis expressi elenchi in militiam delectorum, synodales catalogi paroeciarum alique. Schema in describendis paroeciis applicatum 14 varia elementa affert, idemque est ac quod in dissertatione *Archidiaconatus Sandeciensis* adhibitum erat.

Integrum hoc studium duabus partibus constat. Quarum pars prima, quae est prooemium, disserit de temperatione maioris ordinis, quae facta est in finibus Praepositurae (praepositura, officialatus, decanatus); altera vero, quae praebet medullam succumque rei, confert ordine ad litteram digesto adumbratam descriptionem paroeciarum eodemque etiam cursu religiosa et socialia instituta ibi vigentia.

Praeposituram Tarnoviensem, utpote iurisdictionis regionem ad instar archidiaconatus, Adalbertus Jastrzębiec episcopus Cracoviensis 9 mensis maii anno 1416 erexit, atque 6 paroecias ad decanatum Tarnoviensem attinentes de archidiaconatu Cracoviensi exemit (Skrzyszów, Szywnald, Zalasowa, Poręba Radlna, Lisia Góra et Łekawica) et ditioni praepositi collegialis templi Tarnoviensis subegit. Praepositurae fines augentur, nam 12 maii 1542 a. Petrus Gamrat episcopus 3 paroecias (Wierzchosławice, Zassów, Zdziarzec), anno 1616 Petrus Tylicki episcopus 7 alias paroecias (Jurków, Góra Zbylitowska, Jodłówka, Pleśna, Piotrkowice, Tuchów, Ryglice), die 11 decembris 1686 a. Ioannes Małachowski episcopus paroeciam Lusowice, a. 1711 Casimirus Łubieński episcopus paroecias Dąbrowa Tarnowska et Radgoszcz eiusdem ditioni adiunxerunt.

Praeterea Tarnovia non solum sedes erat templi collegialis et praepositurae sed etiam viri officialis districtus in dioecesi Cracoviensi. Cuius officialatus initium inter annos 1416—1500 ponendum est. Officialatus vero fines apposite finibus Praepositurae congruebant. Qui officialatus limites post annum 1772 magis protrahuntur, ab anno autem 1781 Tarnovia fit sedes officialatus generalis „Gallicianae” parti dioecesis Cracoviensis.

Ad originem decanatus Tarnoviensis quod attinet duae diversae dantur opiniones, quarum altera ab auctore huius studii orta tenet, eius primordia saeculo XII quaerenda esse, altera dicit saeculo XIII existisse tantum decanatum Voiniciensem, non autem Tarnoviensem, viderique eundem intra annos 1470—1513 ortum esse.

Pars altera describit 23 paroecias, quae in finibus Praepositurae ab saeculo XII ad XVIII existebant; quarum paroeciarum 2 prorsus disparuerunt (Tarnovia: S. Martinus et S. Maria in Castro), 5 ceterae mutatae sunt in vicarias perpetuas (Wierzchosławice, Skrzyszów, Łękawica, Zalasowa, Poręba Radlna), 1 anno 1400 collegiatae dignitate aucta est (Tarnovia: Nativitas B.M.V.).

Inter 19 templa paroeciarum, quae erant in Praepositura anno 1596, duo templa fuerunt latericia, cetera lignea; anno autem 1748 — quattuor (Tarnów, Łękawica, Lisia Góra, Tuchów). Paene apud omnes paroecias hae pie fraternitates erant: Corporis Christi, Sanctissimae Trinitatis, S. Rosarii, S. Scapularis, Litteratorum B.M.V., Consolationis B.M.V., Immaculatae Conceptionis B.M.V., S. Annae, S. Ioseph, S. Francisci, S. Antonii de Padua, S. Ioannis Nepomuceni, Lazari Pauperumque. Saeculo XVI et XVII scholae paroeciales omnibus paroeciis erant, saeculo autem XVIII tantummodo 10 earum habuerunt. Praeterea Tarnoviae initio schola collegialis erat, a saeculo XVIII Colonia Academica Universitatis Cracoviensis manebat, et XVII saeculo ad coenobium PP. Bernardinorum studium philosophicum vigebat.

In 4 paroeciis imagines gratiis ditatae inveniebantur. Praebendae atque altariae frequentissima erant instituta. Praeterea in territorio Praepositurae erant 2 protestantium fana (Góra Zbylitowska, Jodłówka), 2 Iudaeorum synagogae (Dąbrowa Tarnowska, Tarnów) atque 1 protestantium schola (Szczepanowice).

SPIS RZECZY

Przedmowa	[3]
Bibliografia załącznikowa i skróty	[6]
Wstęp: Prepozytura, oficjałat i dekanat tarnowski	[10]
1. Powstanie, obszar i granice prepozytury tarnowskiej	[10]
2. Powstanie, rozwój i zniesienie okręgowego oficjałatu tarnowskiego	[13]
3. Dekanat tarnowski	[15]
Parafia Dąbrowa Tarnowska (miasto)	[19]
„ Góra Zbylitowska	[21]
„ Jastrząbka	[24]
„ Jodłówka (Szczepanowice)	[25]
„ Jurków (Łęg Tarnowski)	[27]
„ Lisia Góra	[29]
„ Luszowice	[31]
„ Łękawica	[32]
„ Piotrkowice	[34]
„ Pleśna	[36]
„ Poręba Radlna	[37]
„ Radgoszcz	[38]
„ Ryglice	[39]
„ Skrzyszów	[41]
„ Szynwałd	[43]

Tarnów (miasto) — parafia św. Marcina	[45]
Tarnów (miasto) — parafia Wniebowzięcia NMP	[46]
Tarnów (miasto) — parafia Narodzenia NMP	[48]
Parafia Tuchów (miasto)	[69]
„ Wierzchosławice	[75]
„ Zalasowa	[77]
„ Zassów	[78]
„ Zdziarzec	[80]
Summarium	[82]

(C. d. n.)